

T.C
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

POPÜLER FEMİNİZM İÇİNDE DUYGU ASENA'NIN YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
AYŞE MERVE ŞAYAK
0841104102

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. KOŞAR HIZ

TEMMUZ 2011
MUĞLA

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

POPÜLER FEMİNİZM İÇİNDE DUYGU ASENA'NIN YERİ

HAZIRLAYAN
AYŞE MERVE ŞAYAK
0841104102

Sosyal Bilimleri Enstitüsünce
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 19.07.2011
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 24.06.2011

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Koşar HIZ
Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Türkan ERDOĞAN
Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Ünal BOZYER

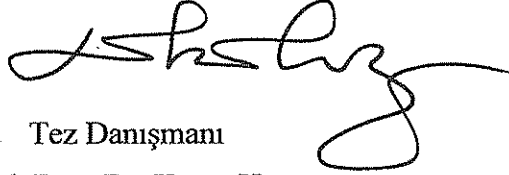
Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK

TEMMÜZ 2011
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 02/06/2011 tarih ve 522/4 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 25.4. maddesine göre, Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Ayşe Merve Şayak'ın "Popüler Feminizm İçinde Duygu Aşenalarının Teri" adlı tezini incelemiş ve aday 24/06/2011 tarihinde saat 14. da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 35. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul olduğuna ay. birliği ile karar verildi.

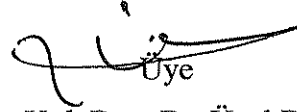
Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Koşar Hız

Üye

Yrd. Doç. Dr. Türkan Erdoğan

Üye

Yrd. Doç. Dr. Ünal Bozyer

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Popüler Feminizm İçinde Duygu Asena’nın Yeri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19/07/2011

AYŞE MERVE ŞAYAK

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ		
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU		
YAZARIN		
Soyadı : ŞAYAK		
Adı : Ayşe Merve	Kayıt No:	
TEZİN ADI		
Türkçe : Popüler Feminizm İçinde Duygu Asena'nın Yeri		
Y. Dil : The Position Of Duygu Asena In The Popular Feminism		
TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans	Doktora	Sanatta Yeterlilik
☒	0	0
TEZİN KABUL EDİLDİĞİ		
Üniversite	:Muğla Üniversitesi	
Fakülte	:Fen Edebiyat	
Enstitü	:Sosyal Bilimler	
Diğer Kuruluşlar	:	
Tarih	:	
TEZ YAYINLANMIŞSA		
Yayımlayan	:	
Basım Yeri	:	
Basım Tarihi	:	
ISBN	:	
TEZ YÖNETİCİSİNİN		
Soyadı, Adı	: Koşar Hız	
Ünvanı	:Yrd. Doç. Dr.	

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI:100

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Popüler Feminizm İçinde Duygu Asena'nın Yeri

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1. Feminizm

2. Popüler feminizm

3. Duygu Asena

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Feminism

2. Popular feminism

3. Duygu Asena

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezinin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :

Tarih : 19 /07/2011

ÖZET

Bu çalışma, feminist hareketin gelişiminde 1990'lı yıllara geldiğimizde feminizmin Duygu Asena tarafından popülerleştirildiği fikrinden yola çıkmıştır.

Bu çalışma, Duygu Asena'nın topluma aktardığı feminizmi akademideki teori dışına çıkararak popülerleştirdiği iddiasından yola çıkmaktadır. Bu iddia ise şu şekilde ortaya konulmuştur:

İlk olarak, feminist hareketin dünyada ve Türkiye'de ortaya çıkışı ele alınmıştır. Feminizmin ortaya çıkış sebebi sorgulanmıştır.

İkinci olarak, yıllara göre Türkiye'deki feminizmin gelişimi, çeşitli feminist akımlar ve söylemleri ele alınmıştır.

Son olarak ise; 1990'lı yıllara kadar feminist hareketin gelişimi ve 1990'da kurumsallaşan feminizm içinde Duygu Asena'nın editörlüğünü yaptığı dergilerde olsun, yazdığı kitaplarda olsun topluma aktardığı feminizmi tartışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Feminizm, popüler feminizm, Duygu Asena

ABSTRACT

This study has started for the idea that feminism was popularized by Duygu Asena by the 1990s in the development of the feminist movement.

This study has started for the claim that Duygu Asena popularized feminism, which she transferred to the society, by taking out of the theory in academy. This claim is put forward as follows:

Firstly the emergence of the feminist movement in Turkey and the world is discussed. The reason for the emergence of feminism is questioned.

Secondly, the development of feminism in Turkey by the years, various feminist movements and discourses are discussed.

Finally, the development of the feminist movement by the 1990s and in feminism institutionalized in 1990, feminism which Duygu Asena transferred to the society will be discussed both in the journals which she edited and her books.

Keywords: Feminism, popular feminism, Duygu Asena

ÖNSÖZ

“Popüler Feminizm İçinde Duygu Asena’nın Yeri” ana başlığı altında araştırma konumuzu belirlerken, feminist hareketin Türkiye’de tarihi gelişimini göz ardı etmememiz gerektiğini unutmamıştık.

Feminist hareketin günümüze kadar geçirdiği aşamaları da incelememiz gerektiği için; ilk bölümde feminizmin çıkış noktasına, feminizmin ortaya çıkma aşamasında toplumun içinde bulunduğu sosyal koşullar incelenecektir.

İkinci bölümde; Türkiye’de yıllara göre feminist hareketin durumu ele alınacaktır. Üçüncü bölümde, çeşitli feminist akımlar ve söylemleri, son bölüm olan dördüncü bölümde ise tezin başat konusu olan “Popüler Feminizm İçinde Duygu Asena’nın Yeri” adlı başlıkla Duygu Asena feminizmini ele alınacaktır.

Bu tezin amacı; yazdığı kitaplar, editörlüğünü yaptığı kadın dergileri ve gazetede yazdığı köşe yazıları sayesinde Türkiye’de feminizmin akademi dışında tanıtılmasında katkısı olan feminist Duygu Asena perspektifinden Türkiye’de kadının konumunu incelemektir.

Asena'nın feminizminin, Türkiye'de etkili olmasına rağmen, Asena'nın cinsellik üzerine vurgusundan dolayı Asena'nın feminizmi yanlış yorumlanır; Asena'nın feminizmi cinsellik vurgusundan dolayı Türkiye'de kadınların çoğunu değil bir kısmını savunduğu düşünülen feminizmi “seçkin tabaka feminizmi” olarak görünür. Bu noktadan yola çıkarak Asena'nın kitaplarında, editörlüğünü yaptığı dergilerde öne çıkardığı feminizmi ve düşünceleri tartışılacaktır.

Bu araştırmayı yönlendiren, bitmeyen sabrı ve yardımlarıyla bana destek olan değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Koşar Hız’a teşekkürü bir borç bilirim.

AYŞE MERVE ŞAYAK

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	
ABSTRACT.....	
ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

I. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE TARİHSEL SÜREÇTE FEMİNİST HAREKETİN DURUMU	5
I.I. BATI'DA FEMİNİZMİN ORTAYA ÇIKIŞI	5
I. II. OSMANLI'DA FEMİNİZM.....	12
I.III. CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA FEMİNİZM.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

II. TÜRKİYE'DE YILLARA GÖRE FEMİNİST HAREKET	23
II.I. CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDAN 1960'LI YILLARA KADAR OLAN DÖNEMDE FEMİNİST HAREKET.....	23
II.II. 1960-1980 YILLARI ARASINDA FEMİNİST HAREKET	29
II.III. 1990'LI YILLARDA FEMİNİST HAREKET	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. ÇEŞİTLİ FEMİNİST AKIMLAR VE SÖYLEMLERİ	39
III.I. TÜRKİYE'DE FEMİNİST HAREKETİN GELİŞİMİ	39
III.II. LİBERAL FEMİNİZM	42
III.III. MARKSİST FEMİNİZM.....	44
III.IV. RADİKAL FEMİNİZM.....	48

III.V. POSTMODERN FEMİNİZM.....	51
III.VI. POPÜLER FEMİNİZM.....	55

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. POPÜLER FEMİNİZM VE DUYGU ASENSA.....	60
IV.I 1980-1990 YILLARINDA TÜRK TOPLUM YAPISI:.....	60
FEMİNİZM-İKTİDAR İLİŞKİSİ.....	60
IV.II. DUYGU ASENSA'NIN HAYATI.....	63
IV.III. KADINCA.....	66
IV.IV. KADININ ADI YOK.....	71
IV.V. DUYGU ASENSA'NIN POPÜLER FEMİNİZM İÇİNDEKİ YERİ.....	81

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA.....	92

GİRİŞ

Feminizm ataerkil toplumda kadının ikinci konumda olmasından duyulan endişeden ötürü duyulan bir harekettir. O zamandan beri kadın erkek gücü tarafından tanımlandı, kadının toplum içinde konumu ataerkil toplum tarafından oluşturuldu. Kadına ataerkil toplum tarafından özel karakteristikler ve sorumluluklar verildi. Bütün bu karakteristikler ve sorumluluklar, erkeksi güç ile ataerkil toplumun isteklerine uymak için kadına atfedilendir.

Feminist hareketin en önemli çıkış nedenlerinden biri, dışı karakteristikleri öne çıkarmak ve atfedilen sorumlulukların biyolojik veya bilimsel gerçekler değil, ataerkil toplumda erkek gücünü güçlendirmek için üretilen gerçeklikler olduğu fikrini topluma duyurabilmektir.

Serpil Sancar'a göre feminizm; "Modern kapitalist toplumlarda, erkek egemenliğine dayalı toplumsal yapıları anlamaya yarayacak, çözümleyecek kuramsal araçları geliştirme derdinden çıkmıştır." Sancar'a göre; "Feminist kuram ve modern kapitalist toplumlardaki yapılar ilişkisini açıklarken ise "endüstriyel kapitalist toplumlarda insanların gündelik alanının 'özel alan' diye toplumsal-kamusal yaşamın dışına itilmesi ve buraya kadınların ve dişil değerlerin konması ile oluşan cinsiyet rejiminden bahsediyoruz. Yani kapitalizme özgü bir ataerkilliğin ortaya çıkarılışıyla başlayan bir süreçten bahsediyoruz. Modern adı verilen toplumların, kadınları hem özel alana hem de üretim alanında ikincilleştirilen yapısı kadınlar açısından önemli ezilme ve ayrımcılık koşulları yaratmıştı. Oysa endüstriyel kapitalizmin zihinsel-düşünsel bağlamı olan modernizm insanlara doğuştan eşit ve özgür olduğunu söylüyordu. Bu sadece mülk sahipleri için böyleydi."

Eşit toplumsal koşullarda yaşamayan diğer insan grupları gibi kadınlar da kendi yaşadıkları hem mülk sahibi dışında olan grupta olma hem de erkeğe göre ikinci durumda olan konumlarını değiştirmek için karşı duruşa geçtiler ve "kadın sorunları" meselesi bu şekilde ortaya çıktı. Kadın sorunlarının odak noktası erkek

egemen bir toplumsal yapıyı anlatmaya çalışan; yapısal analizlerle ya da yapısalcı yaklaşımlarla beslenmiş; erkek egemenliğini sürekli kılan toplumsal ve siyasal yapıları anlayabilmeyi sağlayan “ataerkillik” kavramıdır. Toplumdaki var olan yapılar; karşılıksız ev-emeğine dayalı heteroseksüel tek eşli evlilik; askerlik ve vergi vermeye dayalı vatandaşlık temelli ulus-devlet yapıları, bu yapılar toplumdaki ataerkil yapının varlığını sağlamlaştırarak tekrar tekrar üretir.

Feminizm; kapitalizmle birlikte mi ortaya çıkmıştır? Sanayi öncesi toplumlarda kadın-erkek eşitliği ne durumdaydı? Kapitalizm bu eşitliği ne şekilde etkilemiştir? Sancar’a göre; tarih olarak feminizmin 80’lerden itibaren Türkiye’de yükselmeye başladığını, öncesinde sol hareketin getirdiği o dönemsal sorgulamanın feminizme yansıdığını ve sonrasında feminizmin yavaş yavaş kadın çalışmaları şeklinde üniversitelere ve sivil topluma çekildiğini görmekteyiz. Batıda ise feminist hareket 68 sonrası radikal siyasetle paralel gelişti. Türkiye’de ise tam tersi oldu, 1980 darbesinde radikal siyaset bastırıldı ve feminizm ortaya çıktı. Bu nedenle Türkiye’de feminist hareket kendi siyasal gündemini, ülkenin siyasal gündemine taşımakta çok zorlandı. Özellikle kadın politikaları alanında kurumsallaştırma gerektiren konularda, kadınlar; kendi gündemini, devlet politikalarına, kamu ve siyaset alanına taşımakta çok zorlandı (Cogito; 2009; 245).

Gülnur Savran’a göre feminizm; Türkiye’de 12 Eylül sonrası solun, kendi geçmişini değerlendirme imkanını bulduğu noktada çıktı (Tekeli,1993;33). 80’lerin ikinci yarısında yükselişe geçen feminist sloganlar, kadının cinsel kimliğinin yok sayılmasına ve örselenmesine karşı bir içerik taşırlar. Feminizm, toplumsal muhalefet alanının boşaltılmışlığının yanında, önemli bir bölümü tasfiyeci bir sürece giren devrimci-demokrat örgütlerden devşirilmiş kadın örgütçülerden, edebiyat -edebi yönleri çok zayıftır- ve sinemanın propaganda gücüyle kullanımından da beslenerek, hızla kentleşen bir toplumda, İstanbul başta olmak üzere metropollerde mesaj ve sloganları ile yankı bulur. Feminizmi dar ideolojik çerçevesinden çıkarıp popülerleştirerek kitleleşiren Duygu Asena’nın “*Kadının Adı Yok*”u kırka yakın baskı yapar.

Türkiye’de feminizmi en popüler hale getiren ve kamuya mal eden, kişi olarak adeta feminizmle bir anılan şahıs, Duygu Asena’dır. Yazdığı kitaplar en çok satan ve okunanlar listesine giren, dönemine göre çok uçuk bir cinsel özgürlüğü ve aile yaşamını öneren yaklaşımıyla, hemcinsleri kadar erkeklerinde ilgisini çekmiştir. O’nun seksenli yıllarda yazdıkları, doksanlı yıllarda okuyucudan büyük rağbet görmüştür.

Duygu Asena’nın feminist eleştirilerinin Türkiye’de oldukça etkili olduğu bir gerçektir, fakat diğer bir yandan Asena’nın cinsel yaşam özgürlüğüne gereğinden fazla vurgu yapıyor olması Asena’nın savunduğu düşüncelerin yanlış yorumlanmasına sebebiyet vermiş ve Asena feminizminin “elit tabaka feminizmi” olarak görülmesine neden olmuştur. Bu çalışmada araştırma soruları ise bu konu etrafında şekillenecek, bu sorulara cevap aranacaktır.

Duygu Asena kadın haklarını ele alırken; kadının yoksulluğu, ikincil konuma itilmesi, ekonomik hakları, medeni ve yasal haklarını değil de neden sadece kadının cinsel özgürlüğünü ele almıştır? Asena’nın savunduğu feminist anlayışın okur üzerindeki toplumsal yansımaları nelerdir? Asena’ya göre; kadının cinsel özgürlüğü kadının diğer haklarının özü ya da bir öncülü olarak mı anlaşılmaktadır? Bu çalışmada tüm bu sorulara cevap bulmaya çalışılacaktır.

Bu tezin hedefi Asena’nın bireyin hakkında yaptığı etkili düşünceleri göstermek ve modern Türkiye’de kadınların durumlarını sorgulamaktır. Asena’nın romanları ilk okunduğunda toplumdaki değer yargılarına, toplum tabularına, kadınların cinsel özgürlüğü dışındaki problemlerini göz ardı etmiş gibi görünür çünkü kadını cinsel özgürlüğünü vurgulayan Asena, ilk okunduğunda okuyucuya kadının cinsel özgürlüğünü yükler.

Asena kitaplarında; kadınlara problemlerini çözmesi için fikirler verir. Yüzeysel bir şekilde eleştirildiğinde Asena’nın kitapları bu şekilde eleştirilebilir ama Asena’yı ve edebiyatını tanıdıkça romanlarında yansıttığı gibi sadece kadının cinsel özgürlüğünü savunan bir feminizm anlayışı olmadığını görürüz. Asena sosyal

yaşamdaki mutluluğun, mutsuzluğun, insan ilişkilerinin kaynağını cinselliğin problemlerinde odaklar. Bireysel mutsuzluklar toplumsal mutsuzlukları doğurur. Ailedeki sorun toplumu da etkiler. Çünkü aile toplumun yapı taşıdır ve toplum bireylerden oluşur. Erkek üstünlüğüne karşı kadınların bağımsızlığını ve bireysel özgürlüğünü savunur. Kadın duygularını belli etmemesi gereken, duygularını açığa vurduğu zaman yanlış anlaşılacağı duygusu aşılana bir birey olarak yetişir. Onun romanlarında ana noktayı bireysel yaşam ve bağımsızlık oluşturur.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE TARİHSEL SÜREÇTE FEMİNİST HAREKETİN DURUMU

II. BATI'DA FEMİNİZMİN ORTAYA ÇIKIŞI

Feminizm, ortaçağdaki Christine de Pisan gibi tek tük savunucuları bir yana bırakılırsa, Büyük Fransız Devrimi'yle tarihe adını atan ve 200 yıllık bir geçmişi olan bir siyaset ve düşünce akımıdır. Hareket, Aydınlanma Dönemi'nde, 1785'de kadının eğitimini savunan Lady Mary Wortley Montagu ve Marquis de Condorcet gibi özgür düşünürler tarafından ortaya çıkmıştır (Arat, 1996; 46).

Fransız Devrimi'nin getirdiği özgürlük, eşitlik rüzgarından esinlenerek yazmış olan Mary Wollstonecraft'ın *Vindication of the Rights of Women* (Kadın Haklarının Savunması 1792), ilk modern feminizm metnidir (Heywood, 2007; 290). Metinde, insan olmaları nedeniyle kadınların da erkekler gibi aynı hak ve ayrıcalıklara sahip olması gerektiği ileri sürülmüştür (Heywood, 2007; 303).

Fransız Devrimi, kadınların kendileri hakkındaki düşüncelerine ilişkin düşündürücü ve dönüştürücü etkilerin yaşandığı temel bir süreç olarak ele alınabilir. Öyle ki bu dönemde insan hakları bildirgesi yayınlanmış, kişi hak ve özgürlükleri yasal güvence altına alınmıştır. Ancak insan hakları konusundaki dönüşümün temel noktası sayılabilecek Fransız Devrimi, cinsiyete dayalı ayrımcılığın ortadan kalkması konusunda olumlu bir etkiye sahip olamamıştır. Yaşanan hızlı değişimler, yeni değer ve hakların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Kadınlar, toplumsal hayatın her alanında esen bu olumlu havadan tam olarak faydalanamadıklarını anladıklarında duruma karşı muhalif kıpırdanmalar başladı. Doğal haklarla herkesin eşit ve özgür sayıldığı bir ortamda kadınlar, hak sahibi özgürleşen "herkes" in içine giremiyordu. Gerçekten de, erkekler, yepyeni bir eşitlik

ve toplumsal değişme anlayışını savunurken, nasıl oluyor da nüfusun yarısını sürekli olarak göz ardı ediyorlardı?(Berktaş, 2003;41)

Doğal haklar geleneğinden gelen feminist kuramcılara göre, kadınların rolünü ev işine ve kocanın rahatını sağlamaya indirgemek, kadın “doğası”nın bir gereği olamazdı. Artık kadınların yaşam tarzında bir devrim gerçekleştirmenin zamanı gelmişti. Kadınlara yitirdikleri onurlarını geri vermek ve insan soyunun bir parçası olarak dünyanın dönüştürülmesine katkıda bulunmaları gerekiyordu. Buna paralel olarak, kadınların birer vatandaş olarak, erkekler ile aynı temel haklara sahip birer “insan” olduklarını ileri sürmekteydiler. Her kesimden kadın, konumuna ve ezilme şiddetine göre başkaldırdı; işçi kesimindeki kadınlar ağır çalışma şartlarına ve düşük ücrete, burjuva kadınları ise ekonomik ve siyasal haklardan yoksun bırakılmaya başkaldırdılar (Mitchel, 2006; 46).

Farklı ülkelerde farklı misyonla ortaya çıkmış olan feminizm; Amerika’da kölelik karşıtı hareketle iç içe gelişen kadın hareketi, İngiltere’de orta sınıf önderliğinde oy hakkı talebine odaklanmıştır. Fransa ve Almanya’da ise kadın hareketi ağırlıklı olarak işçi sınıfı kadınlarının önderliğinde gelişmiştir (Çakır, 1996; 20-21).

17. ve 18. yüzyıllar boyunca kadının eş ve anne olarak evine ait olduğu varsayımı neredeyse evrensel bir kabuldü. 18.yüzyılın ortasından itibaren ve özellikle 19.yüzyılın başındaki tarihsel dönüşümler, özellikle sanayi devrimi, iş yeri ile ev mekanını birbirinden ayırarak kadını özel alana hapsedti. Bu durum, akılcılığı kamusal alanla, akıl-dışıılığı ve ahlakı özel alanla ve kadınla özdeşleştiren aydınlanma düşüncesini destekledi (Donovan, 1997; 19). Bununla birlikte Akıl Çağı olarak adlandırılan bu dönemin siyaset felsefecileri, ancak akıl pratiğiyle anlaşılabilen, mutlak doğal hakların ya da doğal kuralların önsel olarak var olduğu fikrini ortaya atmışlardı. Bu da modern dünyanın en temel ahlaki düşüncesini yani, her insanın doğuştan gelen doğal hakları olduğu fikrini ortaya çıkarıyordu (Donovan, 1997; 17).

Batıda hemen her devrimde yeniden gündeme gelen ve çağın ilerici tüm düşünürlerinin üzerinde ciddiyetle durdukları bir sorun olan kadınların “eşit insan” olma talepleri -erkeklerle eşit haklara sahip olma istekleri- burjuva devrimlerinin getirdiği eşitlik dünyasında bu haklardan yararlanamayan büyük bir azınlık oluşturan kadınların, ezilmişliklerine son verebilmek için kendi aralarında dayanışma arayışına gittiler. Tarihte feminizmin doğuşu bu şekilde gerçekleşmiştir (Arat, 1996; 54).

Erkek ve kadının arasındaki en önemli fark, muhakkaktır ki; biyolojik farktır; gerçek olan erkeğin, kadından fiziksel olarak daha kuvvetli olduğudur, erkek, kadına egemen olmak ve kadın üzerinde baskı kurmak için bu fiziksel gücü kullanır. Bu egemenlik ve zulmün sonucu olarak erkek kadını alt konuma iterken toplumdaki varlığını sağlamlaştırır. Feminist hareket farklılığın sadece biyolojik olduğu ve biyolojik farkın erkeğin kadın üzerinde baskı kurmak için kullanamayacağı gerçeğini topluma duyurabilmek adına oluşmuş bir harekettir.

Sanayi devrimiyle beraber kadınlar ekonomik alanda iki tür mağduriyet yaşadılar. Birincisi, kadının asli yeri olan aile sanayi toplumuna entegre olma durumundaydı. Ailenin ekonomik bir birim olmaktan çıkması kadının yegane geleneksel dayanağı olan bir kurumda ağırlığını kaybetmesine yol açtı. Sanayi öncesinde üretimin merkezi aile olduğu için kadın da üretim içinde yer alabiliyor ve belli bir ekonomik konumda olabiliyordu. Sanayi devrimiyle gelen aile-iş yeri ayrışmasında ise kadın ekonomik ağırlığı olmayan bir kuruma aileye terk ediliyordu.

Kadınların ikinci mağduriyeti ise; sanayi burjuvazisinin kadın emeği üzerindeki emelinden kaynaklandı. Tekstile dayalı ilk dönemin sanayi hamlesi en fazla kadın emeğine ihtiyaç duyuyordu. Oysa yukarda analiz edilen yeni toplumun siyasal teorisyenleri kamusal alanı sadece erkeğe endekslemiş; kadın ise özel alanla bağdaştırılmıştı. Bu olumsuzluk Mitchell’e göre İngiltere’de en fazla orta sınıf kadını üzerinde görüldü. Orta sınıf kadını üretimden kopuk aile yaşamıyla kendilerini iten kamusal yaşam arasında sıkışıp kaldı. Bundan dolayı da, Mitchell’e göre; feminizmin ilk nüvesini İngiltere’de bu orta sınıf kadınları oluşturmuşlardır (Mitchel, 2006; 47).

Konumlarına gelen bu değişiklikler nedeniyle, kadınlar, yeni hak arayışlarına gittiler. Kadınların temel talepleri; kamusal alanın ekonomik yaşantısına girebilmek için gerekli hukuksal, toplumsal ve eğitimsel hakları elde etme ideali etrafında birleşiyordu. Asıl gayeleri, aile yaşamı içindeki geleneksel rollerin kabul edilmesiyle birlikte yenilik olarak kamusal alana da dahil edilerek vatandaşlık sıfatını elde etmektir (Çaha, 1996; 43).

Toplumun hiçbir düzeyinde kadınlar erkekler ile eşit haklara sahip değillerdir. 19.yüzyılın başında kadınların fiilen hiçbir hakları yoktu. Babalarının ve kocalarının malıydılar. Evlilikte alınıp satılırlardı. Oy veremezlerdi. Sözleşme yapamazlardı. Evlenince mülk sahibi olamazlardı. Çocukları üzerinde herhangi bir hakları, kendi bedenleri üzerinde de denetimleri yoktu. Kocaları hiçbir hukuki engel olmaksızın onları dövebilir ve tecavüz edebilirdi. Çalışma hayatında ise işçi ordusunu en aşağı sınıfına katılmak zorunda bırakılırlardı.

Kadınların içinde buldukları toplumsal yapıda siyasal, toplumsal ve ekonomik alanda ayrımcılığa uğramaları sadece 18. ve 19. yüzyıl için söz konusu olan bir durum değildir. Ancak bu dönemler, aydınlanma modernliği karşısındaki tutumları itibariyle eleştirel duyarlılığa sahip toplumsal hareketlerin ortaya çıktığı bir dönemdir. Fransız devriminin ortaya attığı özgürlük, eşitlik, adalet ve kardeşlik temel fikrine bağlı olarak, çeşitli toplumsal grupların kendilerinin dezavantajlı olduklarını düşünmeleri, onları mücadele etmeye sevk etmişti. Çıkış noktası açısından bir özgürlük ve eşitlik arayışı olan hareket; toplumun özgürleşmeye, bireyselleşmeye başladığı, geleneksel yaşam biçiminden koptuğu, siyasal ve ekonomik dönüşümlerin yaşandığı 18. yy sonrasında başlamış ve 19. yy boyunca ideolojisini belirlemiş, feminizm kavramıyla kendini ifade etmiştir (Çakır, 1996; 18).

Cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan feminizm (hooks, 2002; 2), ortaya çıktığı toplumsal ve siyasal koşullar içerisinde farklı kavrayışlar sergileyerek kendini yeniden üretebilmiş ve kadınlara ilişkin özgün bir bakış açısı olarak var olmaya başlamıştır. Ataerkil yapı içinde kadınların eşitlik

taleplerini daha önce olmadığı bir biçimde politik hareket kılan belirli özellikler vardır.

Serpil Çakır'ın kadınların mücadelesinin toplumsal boyut kazanmasına ilişkin yaklaşımına göre, kadınlar tarafından başlatılan tartışmaların bir toplumsal harekete dönüşmesinde üç faktör etkilidir. Bunlardan ilki, toplumun siyasal, ekonomik, sosyal ve düşünsel alanlarda köklü değişimler geçirerek belirli bir gelişme ve karmaşıklık düzeyine ulaşması; ikincisi, düşünsel alanda gerçekleştirilen eşitlik ve özgürlük taleplerinin kadına ilişkin yönünün gerçekte uygulanmaması ve bunun kadınlar tarafından fark edilmesi ve üçüncüsü, kadınların bir kısmının sorunun çözümsüz olmadığı konusunda bilinçlenmeleri, bireysel düzeyde başlayan talepleri giderek örgütlü yapılara dönüştürerek hareketi başlatmalarıdır (Çakır, 1996; 21).

Feministlerin çoğu, eşitlik konularında açıkça temel alınmayan bir efendi-köle veya özne-nesne ilişkisi olarak erkek ve kadının arasındaki ilişkiyi düşünür. Erkek özel alana kadını hapsederken; toplumdaki modern hayata kendini açar. Erkek “pasifleştirmek” istediği kadını yönetmek ve ona egemen olmak için toplumun erkeğe atfettiği tüm rolleri kullanır. Toplumda var olan değerler arasında erkek öznedir, kadın nesne ve erkek her zaman nesnenin konumunun değişmesinin özneye bağlı olduğunu varsayar.

En çok olan nokta çoğunlukla, feminist eleştirilenler tarafından, kadının, gerçekte erkeğin düşündüğü gibi öyle zayıf ve pasif olmadığıdır. Toplumda kadının konumunun değişmesi için de erkeğe bağlı olmadığıdır. Kadının “pasifliği” erkek gücünün egemenliğini sürdürmesi için üretilir. Erkek kadını nesne konumunda tutabilirse varlığını özne olarak sürdürebilecektir. Kadın bu şekilde erkek ve toplum tarafından ötekileştirilir.

Feminizm ataerkil toplumda kadının ikinci konumda olmasından duyulan endişeden ötürü duyulan bir harekettir. İnsanın var oluşundan beri kadın erkek gücü tarafından tanımlandı, kadının toplum içinde konumu ataerkil toplum tarafından oluşturuldu. Kadına ataerkil toplum tarafından özel karakteristikler ve sorumluluklar

verildi. Bütün bu karakteristikler ve sorumluluklar, erkeksi güç ile ataerkil toplumun isteklerine uymak için kadına atfedilen sorumluluklardır. Kadının özel alana ait olması, birincil görevinin “ev içi” ne ait olması kadınlar için değiştirilmesi gereken gerçeklerdi. Bu noktada, feminist hareketin en önemli çıkış nedenlerinden biri, dışı karakteristikleri öne çıkarmak ve atfedilen sorumlulukların biyolojik veya bilimsel gerçekler değil, ataerkil toplumda erkek gücünü güçlendirmek için üretilen gerçeklikler olduğu fikrini topluma duyurabilmektir.

Feminizm, erkek egemen toplumda kadının eğitim alanından ekonomik alana, sosyal alandan hukuksal alana kadar uzanan eksen içinde durumunu iyileştirme, erkekle aynı konuma getirme isteği etrafında gelişti. Kadının durumunu iyileştirmeyi hedef alan bu kolektif hareket Amerika’da 1840, İngiltere’de 1850, Fransa ve Almanya’da 1860 ve İskandinav ülkelerinde 1870’li yıllarda gelişti (Çaha, 1996; 44).

1792’de Mary Wollstonecraft, 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları bildirgesi, Olympe de Gournay’un Kadın Hakları Bildirgesi ve yurttaşın bireysel özgürlüklerini devlet müdahalesine karşı korumak üzere 15 Aralık 1792’de Amerika Birleşik Devletleri’nde kabul edilen Temel Haklar Yasası’ndan esinlenerek yazdığı feminist manifestoyu, “Kadın Haklarının Savunusu” kitabını yayımladı. Burada kadınlar için eğitim hakkının önemini savunuyor, medeni ve siyasi hakların tanınmasını talep ediyordu.

Kadınların var olan durumda erkeklerin gerisinde kalmalarını, mahkum edildikleri cehaletin doğal bir sonucu olarak görmekteydi. Kadınlar için maddi bakımdan kocalarına bağımlı olmaktan çıkabilmelerini sağlayacak bir iş ya da meslek edinmenin gereğine inanmıştı.

1869’da, her iki cins için de eşit eğitim fırsatları ve kadınlar için oy hakkı savunucusu olan John Stuart Mill’in “Kadınların Uyraklığı Üzerine” başlığıyla yayınlanan denemesi kadın hareketleri üzerinde önemli etkiler yapmış ve 1890’da Amerikalı Kadınlar Ulusal Oy Hakkı Derneği, 1897’de İngiltere’de Kadınların Oy Hakkı İçin Ulusal Birlik kurulmuştur. 1850’de İngiltere’de yalnızca burjuvaziye

mensup kızların alındığı orta öğrenim kurumları açılmış, Fransa'da kızlar için ilkokul olanağı 1850'de, orta öğrenim olanağı 1863'te doğmuş, 1893'te Almanya'da ilk kız lisesi açılmış, 1861'de Rusya'da kadınlara da eğitim hakkını veren milli eğitim reformu başlatılmıştır. Bunun yanında Jane Austen, George Eliot, Severine gibi kadın yazarlar ortaya çıkmış ve Avrupa'da, Amerika'da moda, edebiyat, sanat, kadın hakları ve kadın özgürlüğü konusunda yayın yapan dergi ve gazeteler yayın dünyasına girmiştir (Yaraman, 1992; 21).

Feminizmin esas gelişme noktasını ise 1960'lardaki öğrenci hareketleri oluşturmuştur. Hareket içinde başka amaçlara hizmet ettiklerini düşünen bazı kadınlar ikinci feminist dalgayı ortaya çıkaracak ve farklı amaç ve söylemlerle bugün değişik ülkelerde sayısı binlere ulaşan grupların ortaya çıkmasına öncülük edeceklerdi(Çaha, 1996; 44).

I. II. OSMANLI'DA FEMİNİZM

Osmanlı'nın klasik döneminde; Türk siyasal yapısı, sivil toplumun gelişmesine müsaade etmeyen güçlü bir merkezi-bürokratik geleneğe dayanmaktaydı. Ancak 19.yüzyılla beraber Osmanlı'nın başlattığı modernleşme çabaları sonucunda, imparatorluğun son döneminde merkezi geleneğin değer ve normlarına karşı yeni değerler silsilesiyle ortaya çıkan bir kadın hareketiyle karşılaşılır. Bu kadın hareketi aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde devlete karşı toplum merkezli bir yapılanmaya öncülük etmişti. İttihat ve Terakki'yle başlayan entelektüel-bürokratik kesimin Türk siyasal hayatına entegre süreci, Cumhuriyetin ilk yıllarında bu yerli kadın hareketinin son bulmasına yol açmıştı (Çaha, 1996; 69).

Bürokratik olarak Osmanlı Devleti'nin en belirgin özelliği merkez ile çevre arasında yarattığı uzaklıktadır. Osmanlı Devleti temelde devlet normlarına göre yetişen halktan oluşmaktaydı. Merkezi otoritenin normları desteğinin kısmen halkın kültür ve değerinden almış olsa da temelde devletin normlarıyla pekişmektedir. Bu nedenle devletle toplum arasındaki ilişki bir "sözleşme" ya da "uzlaşma" devletin topluma baskın gelmesi esasına dayanmaktaydı.

Osmanlı İmparatorluğu, ilk dönemlerinde, 16. yüzyıla kadar toplum ile devletin birliğine dayalı, iç içe geçmiş olan siyasal bir yapıya sahipti. Batı Avrupa'da olduğu gibi özerk şehirlerde, mülkiyet hakları üzerinde gelişen ve belli bir ayrıcalığı olan sosyal sınıfların yokluğu aynı zamanda ekonomik hayatı da devletin ekonomik kontrolü altına sokuyordu (Çaha, 1996; 71).

Osmanlı kültüründe bireye değil kolektiviteye önem verilirdi. Osmanlı'nın bu yönü Doğu toplumlarının etkisi altında olduğunu gösterir. Osmanlı'da kadınla ilgili düzenlemelerin altında büyük ölçüde İslam geleneğinin etkisi yatıyordu. Gerçi İslam'ın kadın ve erkeklerle ilgili çok belirgin düzenlemeler yapmadığı ve bu yönüyle de bu alanda belirli bir hukuksal oluşumu ileri sürmediğini görmekteyiz. Müslüman toplumlar kendileriyle ilgili kurumsal düzenlemeler yapmış

ve bu alanda ortaya çıkan normlar Osmanlı'yı önemli ölçüde etkilemişti. Bunun yanında Osmanlı Aile Hukuku normlarının başta Bizans olmak üzere diğer kültürel geleneklerin etkisi altında kaldığı bilinen bir gerçektir (Çaha, 1996; 78-79).

Müslüman toplumlarının kültürel geleneğinde iki belirgin alan ortaya çıkmıştır. Erkek alanı ve kadın alanı. Bu iki alan cinsiyet temellidir. Kamusal alan ve özel alan. Kamusal alanla özdeşleşen erkek aynı zamanda siyasi otorite, ahlaki değerler, güç ve yetki ile de özdeşleşmiş oldu. Kadın ise kamusal alanın dışlayıcı normlarıyla bütünleşti. Kamusal alanda; eşitlik, karşılıklı ilişki, birlik, bütünsellik, kardeşlik, aşk, güven gibi kavramlar da gelişti. Özel alanla bütünleşen kadın için ise; eşitsizlik, karşılıklı dayanışmanı azlığı, dışlanma, ayrılık, güvensizlik ve ikincillik gibi kavramlar gelişti. Bu kavramlar da toplumda kadını konumunu, aile içi ilişkilerde normları belirleyici unsurlar oldu.

16. yüzyıla kadar İslam, kadına erkekle eşit statü hakkı tanımıştı. İslam'ın ilk döneminde kadın ve erkek alanı olarak iki alanın varlığına pratikte rastlamak mümkün değildir. Bu ayırım zaman içinde Müslüman toplumların yaşadığı sosyolojik ve kültürel faktörlere dayanmaktadır.

Kadının klasik Osmanlı dönemindeki durumu erkekle aynı haklara sahip, en az erkek kadar özgür olacak kadar iyiydi. Göçebe bir kültür ve tarımsal bir ekonomiye dayalı Osmanlı beyliğinin devlete dönüşmüş olduğu 16. yüzyıla kadar kadın, giyiminde serbest olmakla birlikte erkekle savaşa katılıyor, ata biniyor ve tarlada çalışabiliyor, aile içi kararlara katılabiliyordu (Çaha, 1996; 80).

16. yüzyıldan sonra kadınlarla ilgili önemli değişiklikler olmuştu. İstanbul'un fethi ve 16. yüzyıldan sonra Osmanlı beyliğinin belirli hukuksal kurallar etrafında kurumlaşan bürokratik bir devlet örgütüne dönüşmesi kadınların statüsünde önemli değişikliklere yol açtı. İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı'nın Batı kurumlarının etkisinde kaldığı en önemli iki alandan biri bürokratik devlet yapısı diğer ise aile yapısıydı (Çaha, 1996; 83).

Osmanlı toplumsal örgütlenme sisteminde kadın, dinsel-kültürel etkenlerin, otoriter ve ataerkil gelenekselliğin içinde ikinci sınıf insan addedilecek toplumun bir üreme aracı olarak kalmaya mahkum edilmiştir. Erkeğin üstünlüğü ve buna bağlı olarak kadının erkeğe eşit olmadığı düşüncesinin Müslüman-Türk toplumunun da temel değerlerinden olması, kadın hareketinin Türkiye’de ne denli güç bir noktadan işe başladığını göstermeye zaten yeterlidir (Yaraman-Başbuğu, 1992;23).

Dine dayalı hukuki düzenin de kadının toplumsal statüsünü yukarıda betimlenen çerçevede içinde kesin bir katılıkla belirlediği ortamda, kadının medeni hakları son derece sınırlıdır. Şeriat, çok eşli evlilik kurumunu onaylamaktadır. Evlenme ve boşanma konusunda kadının söz hakkı yoktur. Mirasta ve tanıklıkta kadının payı ve ifadesi erkeğinkine göre yarı yarıyadır. Kadın, kafes arkasında, çarşaf içinde ve ev dışı yaşam pratiğinin, karar mekanizmalarının çok uzağındadır.

Kadın, eğitim alanının da neredeyse dışında tutulmaktadır. Yedi-sekiz yaşına kadar dek medreselerin ilk sınıflarına gidip dua öğrenmesine izin verilen kadına, öğrenimin bundan sonraki aşamaları tamamen kapalı tutulmuştur. Çalışma yaşamında ise kadının hiçbir resmi yeri yoktur (Yaraman-Başbuğu, 1992; 23).

16. yüzyılda Osmanlı döneminde, kadınlar, kendi dünyalarında erkeklerden ayrı yaşadı, kadın-erkek arasında toplum tarafından oluşturulmuş kurallar ve hiyerarşiler vardı. Osmanlı; toplumu, cinsiyet ilişkileri boyutunda bölmüş; aile-ev-çocuk ekseninde kadınlara yaşama hakkı tanıyan ataerkil bir toplumdur. Kadınların eğitime hak yoktu; bir meslek sahibi olamazlardı. Sadece kendilerine meslek olarak öğretici ve bakımı konumunda öğretmenlik, hemşire ve hastabakıcılık gibi meslekler seçebilirlerdi. Toplumda ikinci plana atılmış olan kadın siyasetten de uzak tutulurdu; mahkemede bir erkeğin yaptığı şahitlik dört kadının yaptığı şahitliğe denk gelirdi.

Toplum içinde peçeyle örtülmek zorundaydılar; evden dışarı çıkacakları zaman kocaları veya herhangi bir erkek akrabası yanlarında olmak zorundaydı. Nadiren yolculuk yapabilirlerdi.

Üst sınıflarda bulunan ailelerdeki kız çocuklardan bazıları eğitim alabilmesine rağmen; bu hak çok sınırlıydı ve öncelik her zaman erkek çocuklara verilirdi. Kadınların ilk görevi iyi bir anne ve ev hanımı olmaktı. Bu yüzden kadının ilk görevlerinden biri evlenmektir.

Feminizmin Osmanlı coğrafyasına gelişi Batı'dakinden çok daha farklı koşullarda gerçekleşmiştir. Batı'da gelişen sosyal, siyasal ve ekonomik koşullara karşı, haklar kategorisine kadını da dahil etmeye çalışan bu mücadele, geliştirdiği feminist söylem ve politikalarla, kadınları yaşamın her alanında daha görünür kılma yolunda önemli adımlar attı. Benzer bir gelişme kapitalizmin ana yurdu olmayan Osmanlı'da uluslaşma süreciyle çakışan bir dönemde ve kendi tarzınca var olacaktı. Bu özgünlük, Türkiye'de feminist hareketin bugününü yorumlamak açısından önemli bir çıkış noktası teşkil etmektedir.

Osmanlı toplumu feminizmle Tanzimat'la ve II. Meşrutiyet'le birlikte tanışmıştır. II. Meşrutiyet'in yarattığı serbest ortamda, Osmanlı siyasal yaşamında görülmeyen güçte feminist bir oluşum ortaya çıktı. O dönemde aydınların içinde olduğu çalışmalar, Osmanlı kadınının geleneksel statüsünü değiştirmeye yönelik çalışmalardı. Osmanlı tarihinde görülmeyen kadın dernekleri kurdular, kadınlar adına çok sayıda yayın yaptılar, panel, seminer, sempozyum ve konferans gibi faaliyetler aracılığıyla kadının geleneksel statüsünü sorguladılar (Çaha, 1996; 98).

Dönemi belirleyen tarihsel koşullara bakıldığında 19.yy da siyasal yapı içinde ağırlığı iyice hissedilen entelektüel-bürokratik kesimin öncülüğünde bir değişim projesinin başlatıldığı görülecektir. Mevcut sistemle idare edilen devletin değişen ve yenilenen dünya karşısında, gücünü ve varlığını koruyamaması, yönetici kesimi arayışa sevk etmiştir. Amaç, devletin bu kötü gidişatını durdurma ve kurtarma sorumluluğunu yüklenen devlet elitlerinin Osmanlı imparatorluğunun yüzünü Batı'ya çevirmeye başladığı yüzyıl olmuştur.

Devlet elitleri Batı'daki gelişmeler karşısında Osmanlı'nın uzun bir gerileme dönemine girdiğini öteden beri fark etmişti. Bu gerilemeyi aşabilmek için askeri,

idari, ekonomik, hukuk ve eğitim alanında köklü değişimler yapılması gereğinden hareketle bu alanlara yönelinmişti.

19. yüzyıl özellikle de 1839- 1876 dönemi, Osmanlı bürokratlarının idari, yasal ve eğitim alanlarında reform çabaları içinde buldukları, Fransız Devrimi'nin getirdiği özgürlük, eşitlik, vatandaşlık gibi kavramları tartıştıkları, kadın eğitimini, kadınların yeni kuşakları eğitme “sorumlulukları” nedeniyle toplumsal gelişme açısından özellikle gündemde tuttıkları bir dönemdir (Akkent, 1994; 15). Zira entelektüel-bürokrat kesim Osmanlı'da meşruiyet kaynaklarından biri olan din yerine akli geçirerek bir aydınlanma sağlamaya çalışmaktaydı. Ancak dine alternatif olan akıl; tarihi, felsefesi ve toplumsal dokusuyla Osmanlı'dan çok farklı olan “Batı akli” idi.

19. yüzyıldaki modernleşme çabaları genel hatlarıyla üç yönde gelişmekteydi: Anayasal bir hükümetin oluşması, yönetime ağırlığını koyan entelektüel-bürokrat kesimin ortaya çıkması ve kadınların eğitilmesi. (Çaha,199;86) 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı, hem vatandaşlık hakları tanımları getirmiş hem de idari alanda reformlar başlatmıştır. 1839'da okunan Gülhane Hatt-ı Hümayun-u, Fransız Devrimi'ndeki ve İnsan Hakları Bildirgesi'ndeki kavramlardan etkilenecek temel yurttaşlık hakları ilkelerini ortaya koyuyordu. Bu anlamda Tanzimat, liberal haklar ile despotik aydınlanmayı bir araya getiren bir reform programı olarak Türk modernleşmesi tarihinde önemli bir yere sahiptir (Durakbaşı, 2002; 97).

Tanzimat'ın ilanıyla beraber, kadın statüsünde gözle görülür bir değişim oldu. 1856'daki Islahat Fermanı ile, hiç kimsenin cinsiyetinden dolayı ikincil duruma düşmeyeceği ifade edildi ve kadınlar da mirasa ortak kılındı. Çiftlere, evlenmek için resmi izin alma zorunluluğunun getirilmesi ve imamlara nikah memuru olarak resmi bir sıfat verilmesi önemli değişimlerin işaretleridir (Çaha, 1996; 88).

Osmanlı yönetimi, kadın eğitimine önemli kaynaklar aktarmış ve ülke çapında bu konuyu adeta bir seferberlik haline getirmiştir. Eğitim kurumları yaygınlaşmış ve çok sayıda kadın eğitim imkanlarıyla tanışmıştır. (Çaha, 1996; 89).

Batı'dan gelen etkileri kendi gerçeğiyle birleştiren bir yapı içinde kadınlar da değişim rüzgarlarından paylarını aldılar. Bu değişimler özellikle II. Meşrutiyet döneminde gündeme gelmiş ve gelenekselliğe dayalı Osmanlı toplumu üzerinde yapısal etkilerde bulunmuştu. Bu yapısal etkiler Osmanlı kadınlarının konumunu da öncekine hiç benzemeyen bir tarzda değiştirmiştir (Çakır, 1996; 22).

Elbette burada tarihsel dönüşümü anlatılan kadın, taşradaki kadın değildir. Zaten homojen bir Osmanlı kadınından da söz edilemez. Gerek maddi imkanları gerekse de entelektüel-bürokratik kesimle etkileşimi sayesinde bu yeniliklerden faydalanmış kadın, yönetime de yakın olan kadındır. Osmanlı feminizmine de varlık kazandıran, Batı'yı yakından takip eden bu kadınlardır.

Kadınların eğitimi, okuma alanına giren yayınların gelişimini de beraberinde getirdi. Bu ortam içinde kadınlar da çeşitli gazete ve dergilerde yapılan tartışmalara katılmaya başladılar. Çok sayıda kadın dergisinin değişik süreli yayın hayatları oldu.

1868 yılında yayımlanan Terakki gazetesi kadın haklarından ve seçimden söz eden ilk gazetedir. Bazı sayılarında, Fransa'da kadınların seçme seçilme, devlet dairelerinde çalışabilme gibi haklar istediklerini yazan gazete, tüm bu faaliyetleriyle yetinmemiş, Muhadderat adlı bir kadın eki yayınlamaya başlamıştır (Kurnaz, 1991; 41).

Bu yayınların temel gayesi, Türk kadınına eğitmek, eğitim seviyesini yükseltmek ve kadın haklarını savunmaktı. Sınırlı ve ayrıcalıklı bir aydın zümreye hitap ettiği anlaşılan bu yayınlar- ki birçok konuda olduğu gibi kadın meselesinde de tabandan gelen bir hareket söz konusu değildir, aydınlar bu konuda da toplumu yönlendirmeye çalışmışlardır- Osmanlı'daki tüm kadınları temsil etmese de, kadınlar yayın hayatına yöneltmesi ve feminist bilincin oluşmasını başlatması açısından önemlidir.

19.yüzyıl sonları 20.yüzyıl başları Osmanlı toplumu için hızlı değişim yıllarıydı. Ekonomik baskılar, Batı etkisi, eğitim reformu ve özellikle de 1912-1913 Balkan Savaşı ve sonraki I. Dünya Savaşı gibi etkenler nedeniyle, kadınlar evlerinden çıkıp kamusal alana girmeye başladılar. Kadınlar artık yalnızca ev işinde ve tarlada değil sanayi de dahil olmak üzere çeşitli iş kollarında çalışıyorlardı. 20.yüzyıl başlarında tekstil endüstrisinde çalışanların % 50'sini kadınlar oluşturmaktaydı. 1897'de İstanbul kibrit fabrikasında çalışanların yarısı da kadındı. I.Dünya Savaşı sırasında, orta sınıf kadınları, postahanelerde ve çeşitli memuriyet alanlarında, askere giden erkeklerin yerini aldılar. Kadınlar hemşirelik ve ortaokul öğretmenliği de yapmaya başladılar. İş yaşamında yerini alan kadınların yanı sıra, birçokları da evlerinden çıkarak sosyal yardım işleriyle uğraştı (Berktaş, 1994; 19).

I.III. CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA FEMİNİZM

Türkiye Cumhuriyeti, kurulma aşamasında modernleşmeyi Batılılaşma ile eşdeğer görerek, toplumsal dönüşümü ve yeniden yapılanmayı, Batı değerlerine göre oluşturmaya çalışmıştır. Ailenin, kadının ve erkeğin yeniden kurgulanması, statü ve rollerinin yeniden belirlenmesi, Batı modernliği, Cumhuriyetçilerce yeniden yorumlanan kuralları çerçevesinde gerçekleştirilmiştir (Tokuroğlu, 2004;3).

19.yüzyıl'da batıdan etkilenen Osmanlı İmparatorluğu'nda, kadınların toplumdaki durumu değişmeye başladı. Bu yüzyılda kurulan birçok lise kızlar için kuruldu. İlk feminist sesler, 19'uncu yüzyılın sonunda duyuldu. 20. yüzyılın başında ise; kadınların hakları için çeşitli kuruluşlar kurulmaya başlandı.

En hızlı ve önemli gelişmeler ise 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla meydana geldi. Yeni Türkiye'nin kurucusu, Mustafa Kemal Atatürk, birçok reformun, batı dünyasındaki modernliğin düzeyine ulaşmak için yapılmak zorunda olduğuna inandı. Bu hızlı değişiklikler, toplumda kadınların haklarını kabul eden birçok reformu kapsadı.

Kurtuluş Savaşı'nda; cepheye mermi taşıyan kadınlarla, ön saflarda erkeklerle birlikte kavga eden kadınların olması; kadınların toplumdaki durumlarını şimdiden değiştirmeye başladıklarını kanıtlamıştır. Savaş esnasında, kadınlar; erkek iş gücü gibi kullanılmışlardır ve kadınlar; erkekler kadar başarılı olabileceklerini göstermişlerdir.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, Atatürk, İslami kurallar tarafından oluşturulan yasaları yürürlükten kaldırdı; erkek ve kadının, görel olarak eşit olduğu laik bir toplumu yaratmayı denedi. İsviçre'den alınan Medeni Hukuk'un benimsenmesiyle, birçok hak, 1926'da kadınlara verildi. Kadınlar, peçelerini kaldırmak için cesaretlendirildi, çok eşlilik, yürürlükten kaldırıldı. Kadınlar;

milletvekili seçme ve seçilme haklarına sahip oldu. Şahitken veya boşanırken kadınlar, erkeklerle aynı haklara sahip oldu.

Atatürk, kadınların eğitime ve siyasetteki yerine önem veren bir politika izledi. Türkiye, 1925'te ortak eğitimi benimsedi; bu yolla kızlar ve erkekler arasındaki eğitimdeki eşitsizlik ortadan kalkmış ve eğitim laikleştirilmiş oldu.

Kadınlar, öğretmek veya bakmaktan ziyade farklı alanlarda çalışmaya başladı. İlk kadın doktorlar, avukatlar, eczacılar, diş hekimleri, mühendisler ve belediye başkanları, bu dönemde çalışmaya başladı. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde kadınların toplumdaki konumunun gelişmesi, öyle hızlıydı ki; Türk kadınları, batıdaki kadınlardan çok önce birçok hakka sahip olmuş oldu.

Bu değişikliklerin yanında, kadınlara iyi bir ev hanımı ve anne olmanın sorumluluğunun da unutturulmaması gerekiyordu. Kadınların sosyal yaşama katılmış olmaları evliliğe bir alternatif değildi. Kadınlar yine de iyi bir eş, anne ve ev hanımı olma vazifelerini devam ettireceklerdi. Toplumda ön planda olan Türk feminist yazarlardan biri olan Nezihe Muhittin, iyi anneler ve hanımlar olarak “dişi sorumlulukların” önemini kitaplarında vurgulamıştır. Muhittin'in düşüncesi; kadın ev içindeki rollerini unutursa ve tek amacı sosyal yaşamda yer almaktan ibaret olursa; sosyal dengenin yok edilmesi gerektirir.

Muhittin'e göre, kadınlar, aile içindeki rollerini unutmadıkları sürece; eğitim ve sosyal yaşamlarında erkeklerle aynı haklara sahip olmalıydı. Cumhuriyet'in geleceği için; yeni düzen kurallarında çocuklar yetiştirmeliydiler.

Kadınların yeni haklara sahip olması yeni kurulan düzende değişimin devamlılığı için gerekliydi. Bununla birlikte, bütün bu değişiklikler kadınların aileye ait yaşamlarını değiştirmeyi tasarlamadı.

Nezihe Muhittin gibi önemli bir feminist, kadınların erkeklerden farklı olan karakteristiklerinin vurgulanması gerektiği üzerinde durdu ve kadın-erkeğin mutlak değil kısmi eşitlik içinde olabileceklerini, bütünüyle eşit koşullara sahip olamayacaklarını; çünkü her iki cinsin de biyolojik olarak farklı olduğunu vurguladı (Baykan ve Ötüş-Baskett, 1999; 71).

İdeal Cumhuriyetçi dönemde, kadın talepleri ve ihtiyaçları yeni düzene göre tanımlandı. Bu yüzden bazı feministler tarafından bazı girişimlerde bulunuldu. Örneğin Nezihe Muhittin 1924 yılında Türk Kadınlar Birliği'ni kurmuştur. Bu kuruluşun amacı ise; kadınların toplumsal ve siyasal haklar elde etmek için uluslararası kadın örgütleri ile temas halinde olmalarıdır. Bu kuruluş 1935 yılında Uluslararası Kadın Birliği tarafından düzenlenen kongreye ev sahipliği yaptı ve bu sayede Türkiye'deki kadınların toplumdaki değişen konumunu batı ülkelerine duyurmuş oldu.

Cumhuriyetin ilk yıllarında resmi ideoloji kadınların toplumsal konumuna başka bir önem vermiştir. Resmi ideolojiden kasıt; seçkinlerin ellerinde tuttukları devlet aygıtlarını; hegemonyalarını meşrulaştırmak, varlıklarını sürdürmek, kendilerine yönelik bağlılığı sağlamak için çoğunlukla, sistematik ve irrasyonel değerler bütünüdür. Dar anlamda ise egemen siyasal kültür olarak tanımlanabilir (Alkan, 2001;378).

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yapılan reformlar, o güne kadar belli bir tarihsel-toplumsal gelişme çizgisi içerisinde, kültürel olarak birikerek gelen yaşam pratiklerini baştan olumsuz ve gelişmeyi engelleyici olarak görüp, kadınların da içinde olduğu bir politika izlemiştir (Tokuroğlu, 2004;3).

Kadınların statüsünde yapılan tüm reformlar kadınlar adına toplum için, yeni düzen için yapılmış reformlardır. Tüm bu reformlar, kadınlara erkeklerle tamamen eşit olmasını değil ama kısmen eşit olmasını sağladı.

Deniz Kandiyoti, “Türkiye’de kadınların Cumhuriyet reformlarıyla beraber kurtuluşa erdiklerini ancak özgürleşemediklerini; Türkiye’deki modernleşme, Türk toplumundaki geleneksel değerleri ve alışkanlıkları dönüştürmekte başarısız kaldı, kadınların bilinçaltları ve kültürlerinde geleneksel alışkanlıklar devam etti. Geleneksel patriyarkal kurumlar kadın üzerindeki denetimini aynen sürdürdü.” yorumunu yapar. Kamusal alana çıkan kadınların çoğunlukla annelik ve ev kadınlığının uzantısı olan işlerde yer almasının arkasında, Türk kültüründeki gelenekselliğin sürekliliği yatmaktadır (Çaha, 1996; 127).

İKİNCİ BÖLÜM

II. TÜRKİYE’DE YILLARA GÖRE FEMİNİST HAREKET

II.I. CUMHURİYET’İN İLK YILLARINDAN 1960’LI YILLARA KADAR OLAN DÖNEMDE FEMİNİST HAREKET

Cumhuriyet dönemine baktığımızda, kadınların çalışmalarının ve kadınla ilgili gerçekleştirilen reformların, “Cumhuriyet dönemi” ile sınırlı tutulduğunu görmekteyiz (Tokuroğlu, 2004; 4). Cumhuriyet’in kurulmasıyla beraber Türk kadınları iki alanda yeni haklar elde etmişlerdir. Medeni Kanun’la birlikte gelen yeni sosyal haklar ve seçme ve seçilme hakkıyla gelen siyasal haklar. 3 Mart 1924 yılında hilafetin kaldırılmasıyla beraber 17 Şubat 1926 yılında sekülerizme en uygun düştüğü varsayılan Medeni Kanun, İsviçre’den tercüme edilerek alındı. Medeni Kanun’un Türk kadınına verdiği hakları şu şekilde özetlemek mümkündür: Çok evliliğin yasaklanması, kadına boşanma hakkının verilmesi, mirasta erkekle eşit kılınması, evlilik yaşının sınırlandırılması -erkek için 18, kız için 14-mahkemede erkekle eşit muamele hakkına sahip olması ve nihayet evliliğin bir memurun nezaretinde resmi boyut kazanması (Çaha, 1996; 111).

Cumhuriyet döneminde Medeni Kanun’un yanında kadına verilen diğer bir hak ise seçme ve seçilme hakkıdır. Kadınlara bu hak 1930 yılında yerel düzeyde, 5 Aralık 1934 tarihindeyse genel düzeyde verildi. Arkasından 1935 yılında yapılan seçimde %4.5’lik bir oran teşkil eden 18 kadın, milletvekili olarak meclise girmiştir. 1924 İzmir İktisat Kongresi’ne katılan kadınlar kocalarından veya babalarından izin almadan çalışabileceklerine dair haklar elde etmişlerdir (Çaha, 1996; 113).

Türkiye’de feminist hareketin Batı hareketiyle paralelliği, 5-10 yıl gecikmeyle de olsa söz konusudur. Türkiye’de feminist hareket olayların, eylemlerin, taleplerin yoğunluğu bakımından iki ayrı döneme ayrılmaktadır: 1910-1920 arasında

özgünlük kazanan daha sonra silikleşen ilk dönemle 1980'lerden günümüze gelen ikinci dönem.

Bunlardan ilkinden önce 40-45 yıl süren bir hazırlık dönemi, diğerinden önce de "çorak yıllar" olarak değerlendirilen bir dönem vardır. Birinci ve ikinci dalga feminizm olarak yapılan dönemleştirme ile batılı feminist hareketin kaba dönemleştirmesi arasında gecikmeli de olsa paralellikler vardır. Batı'da I. Dünya Savaşı öncesi birinci dalga feminist hareketten söz edilir. İki dünya savaşı arası dönemde, faşizmin, otoriter rejimlerin kurulduğu toplumlarda feminist hareketin bastırılması söz konusudur. Demokratik toplumlarda ise dalganın geri çekildiği görülür. Bunda, doğrudan bir baskı olmaksızın, kadın hareketinin taleplerini gerçekleştirdiği oy hakkının, amaçlarına ulaştığı "sanrısıyla" geri çekilmesi etkili olmuştur. Bu sanrıyı Simone de Beauvoir da paylaşmaktaydı. 1949'da yayımlanan İkinci Cins'in son satırlarında, kadınların hedeflerine ulaştığından ve artık kadın erkek eşitliğinin sağlandığından dem vurur (Tekeli, 1998; 338).

Cumhuriyetle beraber Türk kadını toplumun ekonomik, sosyal, kültürel her alanında geniş bir yer edindi. Bankalardan eğitim kurumlarına, özel teşebbüsten parlamentoya kadar uzanan her alanda yerini aldı. 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla birlikte kadınlar erkeklerle aynı okullarda eğitim görme olanağına daha geniş ölçüde sahip oldular. Bu gelişmeler kadınların eğitiminde devrim niteliğinde değişmelere yol açtı. 1927 yılında kadınların sadece 4.7'si okur yazardı. Aynı oran erkekler için yüzde 17.4'dü.

1985 yılına geldiğimizde okur-yazarlık oranı kadınlarda %68, erkeklerdeyse %86'ya yükseldi. 1986-87 eğitim-öğretim yılında ilk okulda okuyan kız öğrencilerin oranı %47, orta okulda % 35, liselerdeyse % 43'e ulaştı. Gene 1987-1988 eğitim-öğretim yılında üniversitelerdeki kız öğrencilerin oranı %32'ye ulaştı. Aynı dönemde yüksek lisans eğitimi yapan kız öğrencilerin oranıysa %35'e yükseldi. Bu rakamlar kadınların eğitim kurumlarında radikal bir noktaya geldiğini göstermektedir (Çaha, 1996; 126).

Türk kadını aynı zamanda ekonomik yaşam içinde önemli mesafeler kat etti. 1985 yılında tarımda çalışan kadınların oranı yaklaşık %53, sanayide 13 ve hizmet sektöründe 8 oranındaydı. Erkeklerin oranıysa sırasıyla %47, %87 ve %92 idi. 12 yaş ve üzerinde olan kadınların %32'si ekonomik olarak aktif durumda bulunmaktadır. Fakat bu kadınların %85'i tarımda istihdam etmektedir. Bu rakamlar erkeklerin çalışma oranlarıyla karşılaştırıldığında nispeten azdır.

Kadınların ekonomik yaşamda aldıkları yer ve elde ettikleri başarı, eğitim kurumlarında gösterdikleri başarının yanında çok az kalmıştır. Eğitim kurumlarında geniş biçimde yer alışlarını devletin eğitim politikasına da bağlamak mümkündür. Oysa ekonomik yaşamda kadınların kendi çaba ve gayretleri gerekir olmuştur. Devletin himayesinin olmadığı politikada bir gerileme görülmektedir. Ekonomik yaşama ise devlet müdahale etmediği için ekonomik yaşamda çok büyük bir başarı görülmemektedir.

Türkiye'de ilk feministlerin gözünde kadınların kurtuluşu ülkenin kurtuluşuyla mümkündür, dolayısıyla; o dönemin feminizmi, dönemin temel akımlarıyla iç içe geçmiştir. İkinci dalga feminizmde ise kadın kimliği, temel akımların belirledikleri kimliklerin önüne geçmiştir.

Kadın haklarının “araçsal” bakış açısıyla konumlandırılması feministlerin, devlet ya da parti programlarına mesafeli durmasına neden olmuştur. Bu da feminist hareketin daha çok küçük gruplarla formel olmayan örgüt yapılarıyla sınırlı olmasını getirmiştir. Tek parti dönemi ise, Batılılaşma kararlarının her alanda en kesin ve yoğun olarak uygulandığı, kanunlaşarak hayata geçirildiği bir dönemdir, diyebiliriz (Tokuroğlu, 2004;3).

Ataerkil bir yapıda oluşan zihniyetin cinsiyeti ve bu cinsiyetin kanaati, ataerkil iktidarın, toplumun kılcal damarlarında nasıl hissedildiğini sergilemektedir. Tek parti döneminde medeni ve siyasi hakların kazanılmasıyla, davanın kazanıldığı sanrısı, feminist hareketin ilk nüvelerine geri adım attırmıştır. Bu sanrıya kapılanların yanıldığını, ataerkil düzenin, cinsiyetçi yapı ve işleyişin her alanda özellikle özel

alanda sürdüğünü, 1980'lerde yükselen ikinci dalga feminist hareket sorgulayacak ve gösterecektir.

1960'lı yıllardan itibaren feministler arasında "eşitlik" politikasından, "farklılık" politikasına doğru bir kayma göze çarpmaya başladı. Çoğu feminist ise, eşitlikçi feministlerin idealize ettikleri erkek merkezli değerlerle bütünleşmeyi kadınlar açısından bir asimilasyon politikası olarak değerlendirerek reddettiler (Çaha, 1996; 51).

1960 sonrasında gelişen ve kadının kurtuluşunu temel hedef olarak seçen feminist grupların kendilerini ortaya koyuş, söylem ve mücadeleleri tamamen farklıdır. Radikal, sol kanat ve postmodern feministlerin argümanları ile şekillenen kadının kurtuluşu hareketi eşitliği reddetmekte ve temel amacını kadını patriyarkal toplumun baskısından kurtarmak olarak tanımlamaktadır. Bu yeni dalga feminizm, kadını toplumsal her alanda bağımsız ve özgür kılma ve çocuk doğurma ve büyütme faaliyetleri de dahil olmak üzere cinsiyet bağlantılı tüm rolleri terk etmeyi temel amaç olarak ortaya koymaktadır (Çaha, 1996; 42).

1960'lardan sonra kadın hareketinin hız kazanması ile birlikte kadınlar, kendi tarihlerini bilmek, kendileri adına daha iyi bir gelecek hazırlamak ve kendileriyle ilgili yaptıkları sorgulama düzeyini daha sağlıklı bir temele dayandırmak için feminist teoriyi oluşturmaya başlamışlardır (Doltaş, 1991; 70)

Feminist teorinin oluşturulmasındaki temel amaç, kadınların erkekler tarafından biçimlendirilmemiş yaşam ve düşünce tarzlarını, dillerini araştırmak, geliştirmek ve bütün bunların gerçekliğinin erkekler tarafından kabul edilmesini sağlamaktır. 1960'lı yıllarda başlayan kadın hareketi bu amaçla 1970'li yıllarda sosyal bilimlerde etkisini göstermeye başlamıştır. Feminist hareket içerisinde yer alan bazı entelektüel kadınların üniversitelere geçmesi ve kadın hareketinin toplumsal yaşamda ciddi bir baskı grubu haline gelmesiyle birlikte sosyal bilimlerin bu duruma kayıtsız kalması mümkün olmamıştır (Tekeli, 1995; 30-31).

Bu toplumsal hareketlenme ile birlikte yerleşik pozitivist bilim anlayışının eleştirilmesi ve tartışılıyor olması da sosyal bilimlerde feminist araştırmalara yol açmıştır. Böylece 1970'lerden sonra her disiplin içinde kadın bakış açısı irdelenmeye başlanmıştır. Bu anlayış, bilimsel bilgi alanında erkek hegemonyası ve erkek düşüncesinin egemen olması anlayışından yola çıkarak, disiplinlere kadın bakış açısını getirmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada liberal feministler devletin bireyin ve ailenin özel yaşamından ekonominin işleyişine ve düzenlenmesine kadar birçok konuda diğer bir deyişle sosyal hayatın yürütülmesine ilişkin yaşamın her alanında devletin müdahalesine son verilmesi gerektiğini ileri sürmektedirler (Alptekin, 2006; 39).

Türkiye'de feminist hareket, Batı'daki feminist harekete paralel gelişmeler izlemekle birlikte niteliksel olarak belli özgünlükleri bünyesinde taşımaktadır. Özgün süreç, birkaç ölçüt dahilinde tahlil edilebilir. Her iki dalgada da feminist kadınlar, daha çok, iyi eğitilmiş, kentli, orta sınıf kadınlarıydı. Yine de ilk dalga feministlerin, daha üst sınıftan oldukları söylenebilir. İkinci dalga da başlangıçta, meslek sahibi kadınlar (avukat, öğretim üyesi, psikolog, doktor vb.) ilk adımı atmış, ama sonradan hareket üniversite öğrencilerine ve daha az eğitilmiş çevrelere doğru genişlemiştir.

Batılı hareketle karşılaştırıldığında, başlangıç döneminde benzerlik görülürken, hareket kısa sürede sendikaları, işçi kadınları ve siyahlar gibi alt sınıftan kabul edilen kadınları etkisine almıştır. Türkiye'de ise, hareket "seçkin" niteliğini hep korumuştur ve bu, hareketin belki de en büyük zaafını oluşturmuştur (Tekeli, 1998; 339).

Diğer bir ölçüt, feminist kadınların birinci ve ikinci dalgada neler düşündükleridir. Birinci dalga feministleri, daha fazla eğitim, çalışma hayatına girme, sosyal hayata katılma, her şeyden önemlisi, kadının aile içindeki konumunun yükselmesi taleplerini dile getirmekteydiler.

İkinci dalga, bu temalara kadın cinselliği ve kadın bedenine uygulanan şiddet gibi iki yeni konu eklemiştir. Bu yeni bilince göre, kadının bedeni, emeği ve kimliğine el konmuştur; dolayısıyla, kadınların kurtuluşu için erkek egemenliğini ve ataerki ilişkileri kuran ve sürdüren bütün kurumlara; -devlet, aile, eğitim sistemi, kitle haberleşme araçları, kapitalist ekonomi vb.- savaş açılmalıdır (Tekeli, 1998; 341).

Tam da bu düşünce üzerine, 1961 Anayasası ile demokratik hak ve özgürlüklerin genişletilmesi toplumun bazı kesimlerinde büyük bir hareketlilik yaratmıştır. İşçiler ve gençler yeni örgütlenme özgürlüklerinden yararlanmış, haklarını genişletmeye çalışmışlar, sosyalist fikirler tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde kadınların hemen hiç varlık gösterememeleri dikkat çekicidir (Kılıç, 1998; 351).

II.II. 1960-1980 YILLARI ARASINDA FEMİNİST HAREKET

Kadınlar, 1980'lere kadar Kemalist ideolojinin çatısı altında Türkiye'deki yerli feminist ideallerden sapma gösterdiler. 1935-1980 arası dönemde özel çıkar ve farklılıklar değil, bütün topluma yüklenmek istenen Kemalist ideolojinin mutlak hakimiyeti söz konusu olmuştur. Devlet kurumlarının yanında bu projenin toplumsal düzeydeki taşıyıcıları da kadınlar oldular (Çaha, 1996; 122).

1950-1980 dönemi, feminist düşüncelerin tamamen yok olduğu ve kadınlara özgü söylem ve politikaların görülmediği bir dönemdir. Kadınlar, bu dönemde temelde iki farklı ideolojiye hizmet ettiler: Kemalizm ve 1970'lerin ortasından itibaren sosyalizm. Türk Kadınlar Birliği'nin kapanmasıyla beraber devlet destekli olarak kurulan çok sayıda kadın dernekleri resmi ideolojiyi savunma mücadelesine giriştiler. Bu amaçla kurulan derneklerden bir tanesi 1949 yılında kurulan Türk Kadınlar Birliği'dir. Sonuç olarak 1935-1980 arası dönem Türkiye'de kadınların kendilerini aşan ideolojiler adına sivil toplum unsuru olmaktan çıktıkları dönemdir(Çaha, 1996; 130).

1960-80 arası bildiğimiz anlamda bağımsız feminist söylemlere pek rastlamadığımız ancak, Türkiye'nin yaşadığı önemli sosyo-ekonomik ve siyasal gelişmeler ışığında kadın sorununa yönelişte de ilginç gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde kadınlar temel olarak Kemalizm ve sosyalizm çerçevesinde hareket etmektedirler. Türk kadın hareketi, 1980 yıllarına kadar sol hareket tarafından da görmezlikten gelinmiştir. Bu yıllarda sol kanatta kadın hareketi, devrimci yükselişin ve sosyalizmin bir türevi, bir alt hareketi gibiydi.

12 Eylül Harekatı ile birlikte devletle toplum arasındaki tüm kurumlar ortadan kaldırılmıştı. Siyasal partiler, sendikalar, gönüllü kuruluşlar, dernekler, vb. köprü niteliğindeki kurumların tümüne son verilmişti (Çaha, 1996; 143).

Göle, 1980 sonrası Türkiye'de politik kültürün değişime uğradığını ve bu değişimin de, politik yaşama getirilen kısıtlama ve yasakların etkileriyle açıklanamayacağını vurgulamakta ve politik kültürdeki yeniliklerin salt partiler arası mücadelelerde değil, toplumsal aktörler arası yeni ilişkilerde, yeni arayışlarda göstermek

gerektiğinin altını çizmektedir. Bunlar arasında kadınları, yeşilleri, türbanlıları, eşcinselleri ve benzeri grupları sayan Göle, 1980 öncesi sol hareketler tarafından küçümsenen doğanın korunması, kadın kimliği, birey özgürlüğü gibi konuların, bu konuları işleyen yeni gruplar arasında sempati köprüsü yaratmakta olduğunu kaydetmektedir (Göle, 2000; 425-427).

Türkiye’de feminizmin gündeme gelişi oldukça dikkat çekici niteliktedir. Birçok ülkede feminist hareketin yükselmesi, genel olarak ülkede hareketlilik, başkaldırı dönemlerinde gerçekleşmiştir. Türkiye’de feminizmin doğuşu ise ülkede demokratik hakların askıya alındığı bir döneme rastlamaktadır. Bu da, Batı’da 1960 sonrası feminizminin etkisinin gecikmeli olarak Türkiye’ye yansımından kaynaklanmaktadır. (Çımrın, 2006; 144). Bunun yanında 1980 askeri rejimi, siyasal hayatta bir baskı dönemi yarattığı kadar bir boşluk da oluşturmuş, sağ ve sol güçlerin sindirilmesiyle ortaya çıkan boşluk, yeni parametrelerin belirlenmesini mümkün kılmıştır. Buna göre feminist hareket, sağdan ve soldan bağımsız olarak sesini duyurabilmiş ve farklı kesimlerden feministler de politikayı yeniden tanımlamaya çalışmışlardır (Arat, 2000; 435).

Bir başka görüşe göre eğer sol 12 Eylül’de ölümcül darbe yemeseydi sonradan feminizme yönelen bu kadınların, bu hareketlerde erkeklerin kurdukları ideolojik hegemonyayı kırmaları hiç kolay olmayacak, kendi seslerini duymayacak ve duyuramayacaklardı. İşte bu gündeme geliş biçimi, feminizmin solda “Eylülist” olarak damgalanmasına ve solun dışında bir hareket olarak görülmesine neden oldu (Tekeli, 1995; 33)

Feminist hareketi devletten bağımsız, kendiliğinden, bağımsız küçük gruplar veya tek tek yazarlar, sanatçılar, gazeteciler oluşturuyordu. Çoğunlukla iş sahibi eğitim görmüş orta sınıf, kentli kadınların önderliğinde başlatılan hareket içinde kısa zamanda gençler etkin rol oynamışlardı. (Arat, 2000; 436). Feminist hareket, genç bir hareket olmanın tüm sivri dilliliğini ve öfkesini taşıyordu. Ama bu genç hareketin öfkeli, dinamik, sert kimyasında, içinden geldikleri siyasi kültürden kopmanın adeta ebeveynlerinden ayrılmayı andıran acısı da fazlasıyla hissediliyordu (Devecioğlu, 2002; 7).

Feminist hareket, ebeveynlerinden farklı varlık olarak kendini inşa etmeye başladı. İnşa süreci, kemikleşmiş günlük yaşamın kalıplarını sorgulamakla koşuttu artık. Kadınlık durumu hesaplaşmanın başladığı en merkezi konuydu. Çünkü mevcutlar içerisinde sadece kadınlık durumundan bahsetmek bile, tüm kadınların hayatlarını, bambaşka bir ışık altında görebilmelerini sağlamaya yetiyordu.

1980’li yılların başından itibaren yeni bir oluşumu teşkil eden feminist kadınlar, birkaç yıl sonra kamusal platformda siyasal eylemlere yönelmiş ve seslerini duyurmaya başlamışlardır. Kadın konusu bir anda medyanın, kitapların, dergilerin, araştırmaların, televizyonun, sinemanın ve tiyatronun konusu olmaya başlamıştır. Değişik kesimlerin de kadın konusuna olan ilgisini hesaba kattığımızda, gerçekte 1980’li yılların Türkiye’de “kadının on yılını” teşkil ettiğini söyleyebiliriz (Çaha, 2003; 267).

Geliştirdikleri politikalarla feministler, karanlıkta kalan bazı konuları ve Türk toplumunda yer alan bazı değerleri kamuoyuna taşıyarak burada tartışmaya açmışlardır. Karanlıkta kalan ve arka sokaklarda yaşanan kürtaj, dayak, evlilik içi cinsel taciz, tecavüz, sarkıntılık, iffet, bekaret, flört, kadın cinselliği, aile içi şiddet, ailedeki eşitsiz işbölümü, aile yaşamındaki ast-üst ilişkisi, vb. konular feminist hareket içinde gündeme gelmiş ve kamuoyunun gündeminde geniş bir tartışma alanı bulmuştur. Feminist akımların güçlenmesi, kadınların bir sosyal kategori olarak incelendiği araştırmaların çoğalmasına sebep olmuştur.

Konuşulmayı konuşan, cinsiyetçi egemen kültürü sorgulayan dolayısıyla mevcut siyasal ideolojiler içerisinde kendilerini ifade edemeyen kadın örgütleri, 1980’den sonraki dönemde bağımsız örgütlenme sürecini hızlandırdı. Feminist hareket, her biri kendi dergisini yayımlayan ve dergilerinde kendi söylemlerini geliştiren kollara ayrılmış olsa da Türkiye’nin değişik şehirlerinde belli konular etrafında düzenlenen kampanya ve protestolarla her gruptan kadını bir araya toplayabilen bir aktivizm oldu. Türkiye’de feminist hareketin doğuşu ve gelişimi sürecinde 1980’ler, hareketi önceki yıllardan ayıran nitelikte toplumsal imkanlarla feminizme toplumsal destek sağlayan gelişmelere sahne olmuştur.

Kürtaj hakkı, isteğe bağlı boşanma, aile içi şiddetin cezalandırılması, aile hayatında eşitlik, çalışan kadınlara doğum izni, kadınlara karşı ayrımcı hükümler içeren yasal düzenlemelerin kaldırılması, evlilik içi tecavüz ve kamusal alanda taciz gibi konular kadınlar tarafından öne çıkarılan konulardan bazılarıydı. 1970’lerde ideolojik grupların bayrağı altında saygınlık arayan kadınlar, kamusal alanda kendilerini gerçekleştirme çabasına odaklandılar (Çaha, 2006; 9). Feminist hareket, küçük gruplar halinde toplanarak bilinç yükseltme çalışmaları yapmaya başladı

1980-1990 arası, Türkiye’de kadınların toplumsal cinsiyete ilişkin var oluş problemlerinin tartışıldığı, kadın olmanın ve kadınlığın anlamlarının belirginleştirildiği, feminizmin bir toplumsal proje olarak tartışıldığı, farklılıkların tarif edildiği bir dönem olmuştur. Bu dönemi anlatan en uygun tanımlamalar ise “bilinç yükseltme”, “güçlenme” ve “duyarlılık yaratma” olarak tarif edilebilir (Bora ve Günal, 2002;14).

1983’te Somut Dergisi’nde bir feminist kadın sayfası yapıldı. Böylece feminizm basında ilk kez yer aldı. Somut dergisindeki kadın sayfası hiyerarşi ve işbölümü ilkelerinin ve liderliğinin olmadığı bir biçimde hazırlanıyor, sözü olan her kadının yazdıklarını yayınlamaya çalışıyordu. Ancak bu sadece altı ay sürdü.

Somut’un yeni yönetimiyle uyuşamayınca ayrılan kadınlar, 1983’te “ev içinde ve dışında çalışan kadınların emeğine dayalı ve bu emeği değerlendirme” amacıyla kurulan bir Yayıncılık, Hizmet, Danışmanlık şirketi olan Kadın Çevresi’ni kurdular. Kısa adıyla “KÇ” feminist kadınların kurduğu ilk tüzel kişilikti. Tüm hedeflerine ulaşamadıysa da feminist kitap çevirisi yayımladı. 1985’ten sonra genç kadınların kulübe üye olmalarıyla birlikte radikal çizgisi daha da beliren KÇ, Feminist adlı bir dergi çıkardı. 8 Mart 1988’de “Dayağa Karşı Kadınlar Dayanışması Kampanyası” bağlamında “Bağır Herkes Duysun” kitapçığını yayımladı (Tekeli, 1989; 38).

Feminist’ten bir yıl sonra sosyalist feminist dergi, Kaktüs Dergisi yayımlanmaya başladı. Kaktüs dergisini çıkaran kadınlar daha çok akademisyenlerden oluştuğu için dergi özel alana ilişkin yazıları pedagojik ve ahlakçı bir tavırla ele almıştır. Kampanyalarla kamuoyunun gündemine gelen şiddet, cinsel taciz, tecavüz gibi

konularda dergide teorik yazıların yazılması, tüm kampanyalar sürecini beslemiştir (Savran, 2005;129)

1980’li yılların sonu feminist hareket içinde farklılaşmaların ortaya çıktığı bir dönem oldu. Dernekleşme konusunda görüş birliği yoktu, çünkü bazı feministler bunun kaçınılmaz olarak hiyerarşiye yol açacağı düşüncesindeydiler. 1988 yılında yayına başlayan ve 12 sayı yayımlanan Kaktüs, sosyalist-feminist bir çizgiyi savunuyor, böylece “radikal” feministlerden bazı konularda ayrılıyordu. Böylece 1988 yılında düzenlenen ve bütün kadın gruplarını bir araya getirmeyi hedefleyen Birinci Kadın Kurultayı da uzlaşmazlıkla sonuçlandı. (Kılıç, 1998; 355) Uzlaşmazlıkla sonuçlansa da feminist hareketler, Türkiye’de farklı sosyal ve siyasal gruplar içerisindeki kadınları kadın hakları söylemi içerisinde ortak bir tartışma konusu ile bir araya getirmeyi başarmıştır.

Feminist ve Kaktüs ile birlikte radikal feministler ile sosyalist feministler arasında daha belirgin farklılıklar oluştu. Ancak bu farklılaşma, kampanyaları olumsuz etkilememiş, sadece teorik düzeyde, erkeğe göre oluşmuş düzende kadın aleyhine olan durumların ele alınma tarzıyla sınırlı kalmıştır. Farklılık tam tersine bu süreçte, farklı ama birlikte hareket eden gruplardan oluşan feminist hareket pratiğinin oluşmasını sağlamıştır. Hareket, özünde farklılıkların bilinci ve kabulüyle birlikte birçok iş üretilebileceğinin farkındadır. Farklılıklarla birlikte yürüyen feminist hareket, ataerkilliğin toplumun tüm kılcal damarlarında kendini hissettirdiği toplumsal yapıda, yasal reformlar için yapılan kampanyalarda farklı gruplardan kadınları içine alarak, toplumsal değişime önemli bir zemin hazırlamıştır.

1980’lerin kadın hareketi, feminist kadınların küçük gruplar içinde dayanışma ve karşılıklı dostluk üzerine kurdukları bir örgütlenme pratiğiyle yol almıştır. Bilinç yükseltme tekniğini kullanan gruplar, kadınların kendi kişiliklerini bulmalarını, güçlenmelerini, güven kazanmalarını sağlamıştır. Küçük grupların formel örgütlere göre daha esnek yapıda olmaları, giriş-çıkışı daha kolay olan, eyleme daha hızlı geçebilen örgütlenmeler olmalarını getirmiştir. Ayrıca hiyerarşinin ve liderliğin olmaması, hareketin demokratik ve ademi-merkeziyetçi yapısını ortaya koyması açısından önemlidir (Tekeli, 1998; 340).

Kadınlar, bilinç yükseltme döneminden sonra kendilerini hazır hissettiklerinde çıkardıkları dergiler, broşürler, eylemler, kampanyalar, paneller kanalıyla tartıştıkları meseleleri, sorunlar ve talepler olarak kamuoyunun gündemine taşımışlardır. Kendi içine kapalı olmayı reddeden feminist kadınlar, içinde yaşadıkları toplumu, toplumdaki tüm ataerkil unsurları ve devlet iktidarının paradigmasını değiştirmeye yönelik bir hareket içerisindeydiler (Tekeli, 1998;343).

Kadınlar, kısa süreli projeler oluşturarak, eylem ve kampanyalarla sorunlarını gündeme getiriyorlardı ve bu noktada başarılıydılar. Öyle ki feminist söylem kitleselleşirken, geleneksel kadın örgütleri ve diğer siyasal örgütler de bu ekseninde değişmeye başladılar (Koray, 1998; 362). Bu durum, feminist hareketin toplum nezdinde meşruiyet kazandığını göstermektedir.

Feminist hareket içindeki kadınlar kadın hakları söyleminin yetersizliğini keşfetmişlerdi. Talepleri, yalnızca kamusal alandaki kadın haklarına yönelik değildi; istedikleri, gündelik yaşam pratiklerine hakim bakış açılarını tümünden değiştirmekti. Bu amaçla 1980 sonrası otoriter yönetim altında kadınlar, kendilerini politik olarak konumlandırmışlar ve belki de ciddiye alınmadıkları için devlet otoritesi ile ciddi çatışmalar yaşamamışlardı. Diğer gruplar politika yapamadıkları halde feminist hareket Kemalist geleneğin kadın konusuna meşruiyet tanınmasından dolayı, kamusal alanda sesini duyurabildi (Arat, 2000;441- 446).

II.III. 1990'LI YILLARDA FEMİNİST HAREKET

1980'li yıllarda Türkiye'de yeniden gelişen feminist hareket, kadınların yerel problemlerini aşarak; global düzeyde bilim, devlet, patriyarki, erkeklik, kadınlık, kadın yazını, aile vb. kavramlara da yöneldi ve bu kavramların projektöründen Türkiye'de bir "alternatif" söylem geliştirdi. Farklılığı, alternatifliği ve globalliği özelliklerinden hareketle bu hareketi "sivil feminizm" olarak nitelendiriyoruz. Alternatif söylemleri, eylemleri, kurumları, etki alanları ve yankılarıyla ortaya çıkardıkları sivil bir feminist oluşum gerçekleştirdiler (Çaha, 1996; 141

12 Eylül 1980 Askeri darbesinin demokrasiye sekteye uğrattığı 1980-1983 yılları arasında Türkiye'de demokratik ve sivil toplum hareketi olarak ortaya çıkan feminizm, bu dönemde kadınları yeni arayışlara yöneltmiş, eski kimliklerini sorgulama sürecine sokmuş ve onları yeni bir oluşumun heyecanıyla baş başa bırakmıştır. Askeri darbenin ardından spontane biçimde ortaya çıkan feminizm kısa zamanda bünyesinde çok sayıda yazar, şair, sanatçı, gazeteci ve akademisyen kadını bir araya getirdi (Çaha, 1996;142).

1980 sonrasında devletin resmi ideolojisi olan Kemalizm'de de bir yumuşama meydana geldi. 1980 öncesi, kapalı ve katı bir doğma haline dönüşen Kemalizm'in altı ilkesinden devletçilik neredeyse tümüyle terk edilirken, halkçılık ve milliyetçilik ilkeleri yeni yorumlar kazanmaya başladı. Atatürkçülük kamusal politikaların ve sistemin genelinin bir temeli olmaktan çok sağdaki ve soldaki aşırı eğilimleri bertaraf etmenin meşrulaştırıcı unsuru gibi kullanıldı. Yani, Kemalizm 1980 sonrası dönemde toplumsal değişimin referans kaynağını teşkil etme yerine, çok belirgin biçimde savunma pozisyonuna geçti (Çaha, 1996; 137).

1980 sonrası Türkiye'sinde ağırlıklı tartışma gündemine sokulan iki kavram sivil toplum ve liberalizmdir. Gerek ekonomik, gerekse kültürel alanda, 1980 sonrasında liberalizm en çok konuşulan konu haline geldi. Liberal düşüncelerin Türkiye'de ortaya çıkışı gerçekte yeni değildi. Osmanlı'nın son döneminde, Cumhuriyet' in ilk yıllarında liberal düşünceler egemendi. 1980 sonrasında bu akım

yeniden canlandı ve liberalizm başta siyasal parti ve aydınlar olmak üzere toplumun geniş bir kesiminde yankı buldu. 1980 sonrası Türkiye’inde toplum üzerindeki devlet gölgesi giderek sönükleşme yoluna gitmiştir. Siyasal söylemler “sistemi sorgulayan” siyasal doktrinlerden kurtularak “siyasaları sorgulayan” bir duruma geçmiştir (Çaha, 1996;138).

1980 sonrası Türkiye’inde meydana gelen toplumsal ve siyasal değişimler, feminizmi hem bu değişimin sonucu hem de yürütücüsü olarak belirlemiş, dönemin toplum sahnesine koymuştur. Geçmişte genel olarak mevcut siyasal ve idari örgütlenmeler paralelinde veya onların himayesinde kurulan ve kadının evdeki rolüne benzer bir rolü kamu yaşamında da oynamasını özendiren kadın derneklerinin yerini, özellikle 1980 sonrasında, kadın adına bir şeyler isteyen, bunların mücadelesini veren örgütlenmeler almıştır. Dönemin özellikleri, kullandığı söylemin ve dile getirdiği gerçeklerin çarpıcılığı ve genç kuşaklara daha yakın durması nedeniyle, toplumda oldukça etkin bir yer edinmiş, kendi söylemini daha yaygın kitlelere duyuracak bir gelişme göstermiştir (Koray, 1998; 362).

Kitlesel eylem, protesto ve kampanyaların 1980’li yıllardaki feminist harekete verdiği ivme, 1990’lı yıllarda kurumsallaşma sürecine yol açtı. Demokrasiye geçişte önemli toplumsal aktörlerden olan feminizm, 1990’larda kendi bakış açısını kazanarak kurumlarını oluşturmaya yöneldi. Mücadelenin sürekliliği ve kazanımların kalıcılığı için, feminist hareket bir yandan kurumlarını oluşturuyor bir yandan da kadın bakış açısı kamu politikalarının içine sızıyordu.

Feminist kadınlar sokaktaki protest kimliğini yavaş yavaş bırakarak taleplerini, gerekli mercilere sistematik ve kurumsal bir işleyişle taşımaya başladı. 1990’ların feminizmi, sokakta daha az görünen ancak, karar mekanizmalarını etkileyebilecek saygınlığa ve meşruiyete sahip bir yapıya dönüştü.

Feminist kadınlar, kadına yönelik şiddetle mücadeleyi sürekli olarak dillendirmiş, bu mücadeleyi bireysel ve toplu gündemlerinde tuttıkları gibi, ülkenin gündeminde de tutmayı başarmışlardır. Bu konudaki “süreklilik”, kurumsallaşmayı

sağlayan temel faktördür. Diğer önemli faktör, kadınların bu mücadeleyi sürdürebilmek için kendi kurumlarını yaratma istekleri ve bu bağlamda kadın danışma merkezleri ve sığınma evlerini kurma talepleridir. Kadınlar bu amaca ulaşmak için ikili bir kurumsallaşmaya gitmek zorunda kaldılar. İkili kurumsallaşma; bağımsız danışma merkezleri ve sığınaklar oluşturmak ve bunların kadın hareketinin elinde kalması için esnek yapılardan bu kurumların sahibi olan tüzel kişilikli yapılara dönüşmektir. Buradaki hedef, kadınlar tarafından kurulmuş, kadınlar tarafından ve kadın bakış açısıyla yürütülmekte olan bir kadın danışma merkezi ve sığınaktan oluşmaktadır (Işık, 2002; 47- 49).

Kadına yönelik şiddetle mücadelenin ilk ürünü 1990'da kurulan Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı oldu. Vakfın amacı, aile içi ya da aile dışında şiddete maruz kalan kadınların sığınabilecekleri evler açmak, işletmek, onlara bir meslek kazanmalarında ya da mesleklerini yapmalarında yardımcı olmaktır.

Kadına yönelik şiddetle mücadele eden kadınların "Dayağa Hayır!" kampanyası sırasında oluşturulan dayanışmayı kalıcılaştırmak ve sorunun çözümü için kurumsallaşmak amacıyla kadın danışma merkezleri ve kadın sığınma evleri kurmak için harekete geçilmiştir.

Mor Çatı, Türkiye'de kadın hareketinin ilk kadın danışma merkezini oluşturan kampanyanın sürükleyicisi kadınlar tarafından hem bu merkezi kalıcılaştırmak hem de kadın sığınağı açmak üzere kurulmuştur (Işık, 2002: 48). Bunun akabinde Ankara'da 1990'da Kadın Dayanışma Vakfı kuruldu. Vakfi kurma süreci devam ederken 1991'de Altındağ Kadın Danışma Merkezi ve 1992'de sığınma evleri kuruldu (Işık, 2002; 48-49).

Kadına yönelik şiddetle mücadeledeki kurumsallaşma çabaları 1990'lı yıllarda hem başarı hem de yara niteliğinde sonuçlar doğurdu. Şiddetle mücadele amaçlı çeşitli işbirlikleri denenmiş, bu denemelerin bir kısmı daha başlamadan başarısızlıkla sonuçlanmış, bir kısmı da bir süre için yürümüş sonra sona ermiştir.

1985 yılından itibaren feminist gruplar söylemleriyle birlikte ayrışma yoluna girdiler. Bu akımları yıllara göre incelemek bir sonraki bölümde yer alacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. ÇEŞİTLİ FEMİNİST AKIMLAR VE SÖYLEMLERİ

III.I. TÜRKİYE'DE FEMİNİST HAREKETİN GELİŞİMİ

Feminizmin Türkiye'deki gelişimi, Şirin Tekeli'nin de ifade ettiği gibi dört aşamadan geçmiştir. Gizil hazırlık dönemi, uyanış dönemi, meşruluk arayışı dönemi ve bir harekete dönüşme dönemi. Gizil hazırlık dönemini 1970'lere kadar götürmek mümkündür. 1970'lerde Türkçe'ye kazandırılan Simone de Beauvoir, Kate Millet ve Shulamit Firestone gibi ileri gelen feminist yazarların eserleri bu yönde bir oluşumun çekirdeğini oluşturmuştur.

1970'lerde, Türkiye'de feminist düşünceler mevcut olmakla beraber, gerçekte feminizm gibi bir sosyal hareketin ortaya çıkışına elverişli bir ortam henüz yoktu. Tekeli'ye göre bu dönemde feminizmin gelişimini engelleyen çok sayıda yapısal ve ideolojik engeller mevcuttu. İlk yapısal engel, Tekeli'ye göre, kapitalizmin Türkiye'deki az gelişmişliği idi. Kapitalizmin tam gelişemeyişi kadınların istihdamına yeterli olanak sağlayamamanın yanında ailenin biricik ekonomik birim olarak yaşamını sürdürmesini sağlıyor. Ailenin devamı aynı zamanda feminizmin önündeki ikinci yapısal engeli oluşturuyor. Tekeli'ye göre feminizm Türkiye'deki geniş aile tipinin aksine, çekirdek aile biçiminin yaygın olduğu toplumlarda ortaya çıkan bir olgudur. Feminizmin 1970'lerde gelişimini engelleyen son yapısal faktör ise Tekeli'ye göre kadınların erkeklere oranla az yer aldıkları eğitim kurumlarıdır. Tekeli'ye göre, feminizmin 1970'li yıllarda gelişimin engelleyen üç ideolojik engel, Kemalizm, İslam ve Türk solu olmuştur. Kısaca, 1970'li yıllar feminizmin sosyal ve siyasal bir forma dönüşmesi için önemli bir gizil dönemdir; ancak 1970'li yılların konjonktürü böylesi bir oluşuma elverişli değildi (Çaha, 1996;143).

1980’li yılların başı feminist oluşum için bir dönüm noktası oluşturmuştur. Feminizmin ikinci evresi olan uyanış dönemi de bu yıllarda gerçekleşmiştir. Siyasal partiler, sendikalar, gönüllü kuruluşlar, dernekler, vb. köprü niteliğindeki kurumların tümünün faaliyetlerine son verilmişti. Bütün bu kurumların yokluğu kadınları yeni bir siyasal katılım arayışına yöneltti. Bu arayışa adım olarak düzenlenen sempozyumların ortak amacı kadının mevcut koşullar altındaki eşitsiz durumunun sorgulamasını yapmaktı (Tekeli, 1999; 122).

1980’li yıllarda 24 Ocak Kararları’yla beraber ekonomik alanla beraber siyasi alanda yeni bir açılım yapan Türkiye, kadınlar için farklı mesleklerde istihdam olanakları yarattı. “Meslek” kavramı 1980’ler Türkiye’sinde ön plana çıkmış ve insanların kimliğiyle özdeşleşmiştir. 1970’lerin Türkiye’sinde ideolojik kamplaşmalar içinde kimlik arayan kadınlar bu kez meslekleriyle kimlik edinmeye çalıştılar. 1980 sonrasında konuyla ilgili yayınların da etkisinde “meslek” ilk kuşak Cumhuriyet kadınlarının yaşadığı “hizmet” veya 1950’den sonraki kadınların gördükleri “yaşama aracı” değil, bir kimlik edinme, var olma, ayrışma aracı haline geldi (Çaha, 1996; 144).

Feminist hareketin uyanış aşaması 1970’lerin sol hareketi içinde yer alan kadınların buldukları yeri sorgulamalarıyla gelişti. Feministler 1982 yılından sonra görüşlerini kamuoyuna açıklama cesareti buldular. Böylece feminist gelişmenin üçüncü evresi olan meşruluk arama evresi başlamış oldu. Bu aşama haftalık çıkan Somut dergisinde feministlerin bir sayfa çıkarmalarıyla başlar. Bu sayfada yazan feminist kadınlar bir taraftan hemcinslerini yazmaya teşvik ediyorlar, bir taraftan da kürtaj, kadın günü, kadın ve reklam, halk deyimlerinde kadın, kadının geleneksel statüsü gibi konuları sorguluyorlardı (Koçak, 2007;55).

Duygu Asena’nın “Kadının Adı Yok” adlı romanı bir yılda tam 26 baskı yaptı. Bununla beraber kadın konusunu işleyen filmler 1980’lerde en fazla ilgi gören filmler arasına girdiler. Hatta 1980’li yıllar sinema literatürüne “kadın filmleri dönemi” olarak girdi.

“Dağınık Yatak”, “Bir Yudum Sevgi”, “Adı Vasfiye”, “Kadının Adı Yok” gibi filmlerin ortak teması, kendi kimliğinin farkına varan bir kadının toplumsal cinsiyet rollerini sorgulaması etrafında yoğunlaşıyor. Bununla beraber, kendi problemleriyle baş başa kalan bir kadının “bireyci” ve “kadınsı” bir mücadelesi çoğunlukla işlenen ortak konulardı. Kadın konusu sinemanın yanı sıra televizyon programları arasına da girmeyi başardı. Televizyondan kadınların dayığa karşı bilinçlendirilmesi yönünde yayınlar yapılıyor ve bu duruma maruz kalan kadınların ilgili makamlara başvurması salık veriliyordu (Çaha, 1996; 146).

Feminizmin meşruiyet arama evresi böylece toplumsal platformda yeni bir siyasal oluşuma karşı hoşgörü ve kabullenme eğiliminin ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. Feminist gelişmenin dördüncü evresi olan eyleme dönüşme evresi 8 Mart 1985 Dünya Kadınlar Günü’nü kutlamakla başladı. Bu kutlama aynı zamanda feminist gruplar arasında bir ayrışmaya yol açtı. Eşitlikçi, sosyalist ve radikal feminist grupların her biri kendilerine özgü yayınlarıyla farklı söylemler vurguladılar. Ancak sokak gösterilerinde aynı saflarda yer aldılar.

III.II. LIBERAL FEMİNİZM

1985 yılından itibaren feminist gruplar söylemleriyle birlikte ayrışma yoluna girdiler. Türkiye’de feminizmin “ana kolu” niteliğinde olan ve temelde kadının birey olarak özgürlüğü ve erkekle eşitliğini vurgulayan liberal feminizmdir. Feminizmin liberal söylemi 1984 yılından itibaren “Kadınca” dergisi tarafından üstlenildi. Bununla beraber “Çağdaş Kadın” gibi feminist dergileri de söylemleri itibarıyla bu çizgide değerlendirmek mümkündür.

Liberal feministlerin temel iki söylemi “erkekle eşitlik” ve “kadın özgürlüğü” kavramları etrafında şekillenir. Talep ettikleri eşitlik ise üç alandadır: Çalışma yaşamında eşitlik, aile yaşamında eşitlik ve sosyal hayatta eşitlik. Liberal feministler için kamusal alanda çalışmak kadının özgürlüğünün teminatını oluşturur. Aile içindeki geleneksel iş bölümü liberal feministler tarafından kadının çalışmasına en büyük engel olarak görülmektedir. Liberal feministler aile içi eşitlik konusunda ise, kadınların icra ettikleri roller, alınan kararlar ve serbest olma noktasında erkekle aynı yetkilere sahip olmasını talep eden bir eşitliği savunurlar (Çaha, 1996; 150).

Liberal feministler, kadını sınırlayan tüm toplumsal sınırlamaları, normları, değerleri kırmanın gereğine ve kadını ilgilendiren konuların kadının kendi tercih ve beklentisiyle kendi tercihi bırakılmasını önerirler. Toplumun şekillendirdiği bir kadın değil, kadının arzu ve istekleriyle şekillenen bir kadın tipi önermektedirler (Sevim, 2005; 52).

Liberal feministlerin, eşitlikle aynı önemde savundukları, vurguladıkları bir diğer konuya özgürlüktür. Liberal feministler özel alanı devletin müdahalesinden kurtarmak isterler. Sosyalist ve radikal feministlerin “özel olan siyasaldır” sloganıyla ortadan kaldırmayı amaçladıkları aile, liberal feministler tarafından savunulur. Liberal feministler kadınların tüm sorunlarını yasal çerçevede çözebileceklerini düşünmektedirler. Türk liberal feministleri kadın ve erkeğin yaşantılarında, değerlerinde ve tercihlerinde özgür ve serbest oldukları bir liberal demokrasi projesi çizerler.

Kadın hakları konusunda mücadelenin mihenk taşı olan liberal anlayış kadının özel alan ile sınırlı kalmasına karşı çıkararak, birey olarak kendini geliştirecek potansiyele sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Kadın doğumda cinsiyetini belirleyemediğine göre, hayatı boyunca bulunacağı konu- mu belirleyebilmelidir. Fransız İhtilali'nden sonra akılcılık çağı olarak adlandırılan aydınlanma döneminde savunulan “İnsanların haklarına hükümetler müdahale edemez.” ilkesinden hareket eden liberal feminist görüş, erkeklerin bir vatandaş olarak sahip oldukları doğal haklara, kadınların da sahip olabilecekleri konusundaki fikirleriyle öne çıkarlar (İmançer, 1990; 6).

Liberal feminist teorinin klasik savunucusu olarak Mary Wollstonecraf kabul edilmektedir. "Vindication of the Rights of Women" isimli kitabında “kadınların da erkekler kadar Tanrı'nın yarattığı varlıklar olduğu, daha ciddi bir biçimde eğitilmeleri ahlâksal ve zihinsel yeteneklerini geliştirmelerine izin verilmesi gerektiği” tezini savunmaktadır. Ayrıca bu kitapta, esas olarak, kadının; burjuva erkeğiyle eşitliği; eğitim, hukuk ve siyaset alanlarında eşitliği savunulmaktadır. Aynı zamanda da “kadınsılık” kavramının eleştirisi yapılmaktadır. “Wollstonecraf akılcı ve bir Stoacı olarak, eleştirel düşünmenin bireyi, fiziksel varlığını akılsızca yinelemekten özgürleştireceğine ve uygun bir eğitimin kadının erkeğe hizmet etme rolüne boyun eğmesini engelleyeceğine inanmaktadır.” (Donovan, 2009; 18).

III.III. MARKSİST FEMİNİZM

19. yüzyıl ortalarından sonra liberal feminizmin tezleri üzerinde tartışmalar başlamış ve liberal feministlerin kadın sorununa getirdikleri temel çözümün, kadın-erkek fırsat eşitliği, uygulanıp uygulanamayacağı tartışması Marksist feminizmin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Marksist feministler aslında liberal feminizmin kadın sorununa bulduğu cevapları yetersiz görmektedir. Sorun onlara göre sadece kadınların sınıflı toplumda ayrı bir sınıf oluşturması ya da oluşturmaması değildir. Her iki durumda da liberal feminizmin önerdiği çözümlerin geçerli olmayacağını savunmaktadır. Bunun sebebi olarak da sınıflı toplumda gerçek anlamda fırsat eşitliğinin olmayacağını belirtirler. Yani kadının ezilmesinin asıl nedeni -tüm sınıfların ezilmesiyle aynı olan- kapitalizmdir (Sevim, 2005; 64).

Sosyalist sisteme geçilince kadınlar ekonomik özgürlüklerini elde edeceklerinden dolayı erkeklerle eşit olacaklardır. Bu nedenle Marksist feminizmin en sık sözünü ettiği kavramlar, kapitalizm, sınıflı toplum ve ekonomidir. Marksist feminizmde bazı imgelerle olay açıklanmaya çalışılır; burada erkek burjuvaziye ve karısı proleteriyayı temsil eder, çünkü erkek daha güçlü bir maddi temele sahiptir (Çaha, 1996; 64).

Marksist teorisyenler, sorunu komünist teori içinde almışlardır. August Babel'in "Kadın ve Sosyalizm" adlı kitabında söylediği gibi kadın sorununun çözümü toplumsal sorunun çözümü ile özdeştir. Marksist feminizmin sorunlarından biri bu sınıflı toplum içinde kadınların kendi başlarına ayrı bir sınıf olup olmadıklarıdır. Bu soruya cevaben; kadınların toplumsal üretimdeki konumları, mülkiyet ilişkilerindeki yerleri ve sahip oldukları bilinç bakımından tek bir sınıf oluşturmalarının mümkün olmadığı söylenebilir (Sevim, 2005;66).

Marksist feministlere göre sömürü sistemi içerisinde kadınların erkeklerden daha çok ezilmelerinin önemli nedenlerinden biri kapitalist sistem sonucu olan yabancılaşmadır. Yabancılaşma daha çok kapitalist sistemin ürettiği bir kavramdır. İnsanların hayatlarını, uğraşlarını, yaptıkları işleri anlamsız bulmalarıdır.

Yabancılaşmada kişi yaptığı işleri bir bütünlük içerisinde kavrayamadığı için bölünmüşlük duygusu hisseder. Kapitalizmin doğal sonucu olarak artan uzmanlaşma ve işbölümü, kişileri emeklerine, diğer insanlara ve içinde yer aldıkları sisteme yabancılaştırmaktadır (İmançer, 1990;11).

Marksist yabancılaşma teorisine göre emeğini satarak hayatını sürdüren insanlar yaptıkları işten hiçbir tatmin alamamanın yanı sıra ne yapacaklarına, nasıl yapacaklarına ve ne kadar yapacaklarına başkaları karar verdiği için kendi emeklerine yabancılaşmaktadırlar. Yabancılaşmayı kamçılayan bir diğer unsur da insanların iş konusunda diğer insanlarla rekabet etmek zorunda oluşlarıdır. Marksist feministler bu yabancılaşma olgusunun erkeklere kıyasla kadınlar tarafından daha yoğun yaşandığını savunmaktadır. Çünkü ev dışında iş ve arkadaş çevreleri gibi değişik ortamlarda toplumla bütünleşebilen erkeklerin aksine kadınlar kendilerini ifade edecek ve toplumla bütünleştirecek imkanlardan yoksun kalmaktadırlar (Sevim, 2005;68).

Feminist teorinin gelişmesinde Marks ve Engels 'in görüşlerinin büyük önemi vardır. Özellikle kadınların bilinçlerinin yükseltilmesinde Marksist tarihsel materyalist görüşlerin etkisi kuşku götürmemektedir. Bu görüş kültür ve toplumun köklerinin maddî ve ekonomik koşullarda yattığını savunan “maddeci determinizm” düşüncesine dayanmaktadır (İmançer, 1990; 7).

Engels ise, Marks'ın görüşünü şöyle temellendirmektedir: Tarihsel gelişim sürecinde ilkel toplumlarda kadın ve erkeğin iş bölümü vardır, fakat cinsiyet uzlaşmazlığının bulunmadığını savunmaktadır. İkel toplumda ev içindeki üretim araçları kadınların; ev dışındakiler de erkeklerin denetimindedir. Daha sonra Engels, üretimin ev dışında yoğunlaştığını söyler -Büyük-baş hayvancılık, maden işletmeciliği, dokumacılık v.s. gelişmesi- Erkeklerin alanındaki emek üretkenliğinde görülen bu gelişme artı-ürünün ortaya çıkmasına yol açmıştır, bu da erkeğin kadın üzerinde yeni bir ekonomik güç elde etmesine sebep olmuştur (İmançer, 1990; 7).

Elde edilen ekonomik güç erkeklerin kadınlara karşı analık hukuku yerine babalık hukukunun -mirasın babadan devralınması, babalık hakkı v.s.- geçmesine neden olmuştur. Erkeğin üretim alanında olması ve artı-değere sahip olması; onun mülkün sahibi olması koşulunu doğurmuştur. August Babel bunu şöyle yorumlamaktadır: “Kişisel mülkiyetin kurulmasıyla, kadının erkeğe bağlı olması kesinlik kazanmıştır. Bu bağlılık sonucu kadın aşağı bir yaratık olarak görülmüş ve küçümsenmiştir. Anaerkillik, komünizmi ve herkesin eşitliğini meydana getirmişti. Babaerkillik ise kişisel mülkiyeti, mirası, kadının bağlılığını ve tutsaklığını meydana getirdi.” demektedir (Sevim, 2005;69).

Engels kapitalist düzende kadınların özel alanda ev işleriyle sınırlı tutuldukları ve üretici konumdan dışlandıkları sürece toplumsal bağlamda erkeklerle eşit olmalarının mümkün olmadığını söylemektedir. Engels: “Kadınların kurtuluşu ancak kadınlar üretime, geniş toplumsal ölçekte katıldıkları ve ev içindeki görevleri önemsiz hale geldiği zaman mümkün olur. Ve bu da ancak, yalnızca kadınların üretime geniş çapta katılmalarına izin vermekle kalmayıp bunu kesinlikle özel ev işlerini de daha kamusal bir sanayiye dönüştürmeye çabalayan modern geniş çaplı bir toplumsal proje sonucu olarak mümkün hale gelir.” demektedir (Çaha, 1996; 63).

Engels'in kadınların gelecekteki kurtuluşuna ilişkin tasarımı; toplumsal olarak örgütlenmiş üretimde ekonomik kurtuluşa kavuşma; ev işiyle sınırlı olmaktan kurtuluş ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığından da kurtuluş olarak özetlenebilir. Marksist feminist anlayışta, ataerkil toplumsal sistemdeki aileye karşı alternatif bir aile tarzı sunulmaktadır. Alternatif aile anlayışında; “ataerkil ailenin yerine iş ortaklaşmasının getirilmesi hiç kuşkusuz devrimci kafa eğitimi sorununun temelidir.” Marks'a göre, toplumsal devrimin başlıca görevlerinden biri ailenin ortadan kaldırılmasıdır. Toplumcu ortaklaşmacılığın kan ortaklığına değil, iktisadi işlev ortaklığına göre oluşması gerekmektedir (İmançer,1990;7).

Marksist feministler, kadının ezilmesinin kaynağını özel mülkiyette görürler. Özel mülkiyetin kurumlaşmasıyla beraber üretim araçları, çoğunluğu erkek olan belli bir azınlığın elinde yoğunlaşmıştır. Üretim araçlarını elinde tutan azınlık, toplumsal yaşamda da mutlak bir üstünlük kurmuştur. Bu üstünlüğün modern dünyadaki yansıması kapitalizm ve emperyalizmdir. Marksist feministler kapitalizmi kadının ezilme nedeni ve ortamı olarak kabul ederler (Çaha, 1996; 65).

III.IV. RADİKAL FEMİNİZM

Radikal feminist kuram 1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarında bir grup eski eylemci kadın tarafından, esas olarak New York ve Boston'da geliştirilmiştir. 1970'lerin radikal feminizmine baktığımızda; radikal feminist anlayışlara yaygın olarak İskandinav ülkelerinde rastlarız. Buralarda, hiyerarşi ve liderliğin olmadığı -ya da çok az olduğu- genelde kurumsallaşmamış örgütler göze çarpar (Sevim, 2005; 75).

Radikal feministlerin açıklamalarına göre; bu akımın ortaya çıkış nedeni kadınların kurtuluşuyla ilgili mevcut teorilerin yetersiz kalışıdır. Bu suçlama liberal ve Marksist teorilere yöneliktir. Çünkü radikal feministlere göre, radikal feminizm akımı liberal ve Marksist teorilerin kadın sorununa ve kadının özgürleşmesine tatmin edici bir cevap bulamamalarına tepki olarak gelişmiştir (Çaha,1996; 153).

Liberal feministlerin istedikleri gibi kanunları düzeltmek Marksist feministlerin istedikleri gibi kanunları toptan kaldırmak yeterli değildir. Radikal feminizme göre kadınların kurtuluşu için hem kapitalizmi hem de patriyarkayı, kadınların erkekler tarafından yönetilmesi, kaldırmak gerekmektedir. Patriyarkal sistem; güç, iktidar, baskınlık, hiyerarşi ve rekabet ile özdeştir ve radikal feministlere göre bu sistem reformla düzeltilemeyecek kadar köklü ve uzun bir geçmişe sahiptir; bu yüzden de kadınlar onu değiştirmekle uğraşmamalıdır; yani tek çözüm bu sistemin tamamen ortadan kaldırılmasıdır (Sevim, 2005; 78).

Radikal feministlere göre, patriyarkayı kaldırmak için öncelikle onun kökünde yatan cinsel sınıf sistemini ortadan kaldırmak gerekmektedir. Kadın-erkek arasındaki biyolojik farklılığı minimize edecek üreyim teknolojilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu yüzden bazı radikal feministler annelik üzerine olan genel anlayışa karşıdırlar. Anne olma isteği medya ve diğer kurumlar tarafından kız çocuklarına, toplumsallaştırılırken empoze edilmektedir. Kısaca annelik toplumsallaşma sürecinin bir sonucudur. Kadını "anne", erkeği de "baba" yapan biyolojik farklılık, gebelikten korunma, kısırlaştırma ve kürtajla ilgili geliştirilen

yeni teknolojilerle eski anlam ve işlevini kaybedecektir. Suni dölllenme, anlaşmalı annelik gibi yeni yöntemlerle, uygun yasal düzenlemeler yapıldığında çocuk dünyaya getiren anne ona bakmak zorunda kalmayacak, çocuk büyütme isteyen de çocuk doğurmaya mecbur olmayacaktır (Sevim, 2005; 79).

“Farklılık” ve “reddetme” politikaları radikal feministlerin 1987-1990 yılları arasında düzensiz olarak çıkardıkları Feminist isimli dergide gündeme geldi. Radikal feministler kadını erkek değerleriyle eşit kılmaya çalışan liberal feministlerin tersine kadınları erkek-merkezli değerlerden ayırma politikası geliştirmeye çalışmışlardır. Kadının kurtuluşu ancak kadınları erkek-merkezli değerlerden kurtarıp kadını değerlere doğru bir dönüşüm sağlamakla mümkündür. Patriyarki, radikal feministlerin anahtar kavramı olup bütün analizler bu kavram etrafında odaklaşmaktadır. Radikal feministlere göre patriyarki, kadının ezilmesini ideolojik temeller üzerinde kurgulamıştır. Radikal feministler böylelikle eşitlik ve özgürlük kavramları yerine “kurtuluş” kavramını yerleştirmeye çalışırlar (Çaha, 1996;158).

Radikal feminizm kadınların sömürülmesi ve baskı altında tutulmasının temel nedenini, kadınlarla erkekler arasındaki biyolojik farklılıkta gören bir kuramdır. Radikal feminist kuramcılar arasında kadının şimdiki durumu konusunda farklı anlayışlar hakimdir. Radikal feministler arasında geniş ölçüde kuramsal düşünceler oluşturmuş olanlar; Kate Millett ile Shulamith Firestone'dur.

Radikal feministler kadının baskı altında olması ve kadın erkek arasındaki çelişkinin temelde aile kurumundan türediğini savunmaktadırlar. Kate Millett'e göre "aile gençleri ataerkil ideolojinin rol, mizaç ve statü kategorilerince öngörülen tutumlar içinde" toplumsallaştırmaktadır. Aile, ataerkil düzen içinde kadınları erkeklere hizmet etmeye ve bu hizmet etme rolünü kabul etmeye şartlandıran erkek egemen ideolojisinin, yeniden üretilmesini sağlayan kurum olarak görülmektedir. Bu nedenle aile kurumunu radikal feministler reddetmektedirler.

Shulamith Firestone ise kadınların baskı altında tutulmalarının temelinde biyolojik cinsiyet farklılıklarının yattığını söylemektedir. Kadınlar doğum ve annelik

rolleri ile sınırlanmaktadır. Firestone, buna çözüm olarak teknolojiyi, kadınların biyolojik kaderlerinden kurtulmak için kullanmak gerektiğini düşünmektedir. “İnsan türünün, yalnız bir cins tarafından üretilmesinin yerini -hiç değilse bir seçenek olarak- yapay üreme alacaktır. Çocuklar her iki cinsten de eşit olarak doğrulabileceklerdir. Ya da ikisine de bağlı olmaksızın doğabileceklerdir. Böylece çocuk bakımı topluluğun üyeleri tarafından kolektif bir şekilde üstlenilecektir. Erkekler ve kadınlar cinsiyete dayalı rol sorumluluklarıyla tanımlanmış olarak belirlenmeyerek yeni bir kültür oluşturulmaya çalışılacaktır.” demektedir (İmançer, 1990; 8).

Radikal feministler özel-kamusal alan ayrımlarının arkasında yatan temel faktörün patriyarkal sistem olduğuna inanıyorlar. İktidar, baskı, hiyerarşi, savaş ve yarış gibi hususlar ortaya çıkararak ve kadını bu mekanizmalar içinde ezen patriyarkal sistemden başka bir şey değildir. Bazı radikal feministler, kadını özel alandan kurtarmanın ve kamusal alana taşımanın aracı olarak kurumlaşmış geleneksel rolleri terk etmeyi öneriyorlar. Bu rolün başında da kadınların doğurganlık ve anne olarak çocuğu büyütmesi geliyor (Çaha, 1996; 64).

Radikal feministlere göre güzel bir dünyayı kurmak için sadece patriyarkal düzenden ve kapitalizmden kurtulmak yetmemektedir. Özünde erkek egemenliğini bir uzantısı olan savaşlar, ırkçılık ve çevre kirliliği gibi sorunlar kaldırılmadıkça bu dünya düzelmeyecektir. Gerçekte radikal feministler sistematik bir teori ortaya koyamamaktadırlar, fakat cinsellik, annelik, aile, evlilik, edebiyat, müzik, iş teknoloji vs.ye uzanan çok geniş bir alanda yerleşik anlayışlara itiraz ederek alternatifler sunmaya çalışmaktadırlar (Sevim, 2005; 85).

III.V. POSTMODERN FEMİNİZM

Postmodern feminizm, “Cinsiyetlerin Huzursuzluğu” kitabının yazarı Judith Butler’in öncülüğünde eşitlik feminizmi üzerine kurulmuş; ancak bir adım daha da ileriye giderek “toplum cinsiyeti” ve “biyolojik cinsiyet” üzere iki cinsiyetten bahsetmiştir. Cinsiyet kimliklerinin ortak kabul edilebilmesi, cinsiyetler arasındaki farklılıkların daha az güçlü olmasıyla bağlantılıdır. Postmodern feminizm, feminizmin 20. yüzyıl felsefesinde ve postmodern durum içinde aldığı teorik ve pratik konumla şekillenmesini ifade eder. Feminist teori ile post-yapısalcılık arasında kurulan bir bireşimin ürünü olarak gerçekleşir.

Feminizmin, modernizm, postmodernizm tartışmasına dair söyleyecek fazla bir şeyi olmadığı düşüncesi vardır; öte yandan postmodern düşüncenin oluşumunda ve postmodernizme dair söylemin kuruluşunda feminizmin yer aldığı iddiası söz konusudur. Yakından bakıldığında pek çok kadın yazar ve teorisyenin hem feminist hem de postmodernist bir konum içinden konuştuklarını görmek mümkündür. Bu konum içinde üretilen feminizm genel olarak “postmodern feminizm” olarak adlandırılmaktadır.

Post-feminizm, feminizmin yapısalcılığını gerçekleştirmek üzerine kuruludur. Post-feminizmde toplumsal anlamda sosyal cinsiyet reddedildiği gibi biyolojik cinsiyet de reddedilmiştir. Postfeminizmin ana noktasında özne olarak “kadın” değil, kadının özelleştirilmesi bulunmaktadır. Bu teorinin merkezinde insanlar arasındaki farklar, yani cinsiyet kimliklerini oluşturmak yatmaktadır. Cinsiyet kimliklerine göre ayırım yapmaktansa, ne kadar çok insan varsa o kadar çok kimlik vardır, fikrini kabul eder. Bu noktada yaklaşım farklılaşır ve çok cinsiyetlilik kavramı postmodernizm içinde yer edinir.

Feminizmin tarihi postmodernizmden çok öncelere uzanmaktadır. Bu akım kadın hayatı ile ilgili somut sorunlar üzerinde durmuş ve politikalar oluşturmuştur. Günümüzde kadın-erkek eşitliği yanında, kadın-erkek farklılığı konusu feminizmin ilgi alanı içinde bulunmaktadır. İki yüzyıllık bir geçmişe sahip olan bu akım post-

modernizmin karşı çıktığı aydınlanma felsefesinden büyük ölçüde yararlanmışır. Dolayısıyla feminizm postmodernizmden farklı olarak ne aydınlanma düşüncesine, ne rasyonalizme, ne de pozitivistliğe karşı olmamıştır. Bu nedenle feminist akımda modernizmin inkarı şeklinde güçlü bir yaklaşımın mevcut olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte, mevcut sosyal sistemleri eleştirmek konusunda her iki akım arasında güçlü bir ortaklığın bulunduğu da dikkati çekmektedir. Feminizmin postmodernizmden diğer bir farklılığı küresel -global- bir eleştiriye yönelmemesinde kendisini göstermektedir.

Postmodernizm herşeyin göreceli olduğu iddiası üzerine kurulmuştur. Feminizm ise hem genel çerçevede, hem de özel durumlarla ilgili olarak yalnızca kadınların sorunları ile ilgilenmekte, onlara eğilmektedir. Başka bir deyişle postmodernizmin uğraşı, insana, bireye yönelik olduğu halde; feminizmin değişmeyen konusu kadındır. Bu anlamda postmodernizmin daha genel, feminizmin ise daha özel olduğu söylenebilir. Ancak mevcut sosyal sistemleri eleştirmek, yeni çözümler aramak isteği her iki akımı zaman zaman aynı platformlarda birlikteliğe götürmektedir. Bunun yanında postmodernizmin herşeyin göreceli olduğu şeklindeki iddiası bazı feminist grupların değişik şekillerde, postmodernizm çerçevesinde toplanarak ve postmodernizmin söylemlerini kullanarak mücadele etmelerinde rol oynamaktadır.

Postmodernizm, son derece belirsiz bir kavram özelliğini taşımaktadır. Postmodern terimi, modernden sonra gelmeyi veya modernizmin doruk noktasına ulaşmasını, ya da modernizmin başka bir şekilde devamını ifade edebilir. Postmodernizm modernlik denilen bir tarihsel dönemin sonunu, bir düşünce ve bilgi sistemini veya yeni bir kültürel ve artistik dönemi ifade edebilir.

Gellner, postmodernizmin kendisini açık sözlülükle ifade edemediği görüşündedir. Ona göre; "Postmodernizm günümüze özgü bir akımdır. Şimdiden güçlenmiş ve moda haline gelmiştir. Postmodernizmin özellikleri arasında açıklığa rastlamak imkanı yoktur. Postmodernizm açık sözlülüğü ilke haline getirmemiştir.

Ama bu kadarla da kalmamakta, açık konuşmayı fırsat buldukça reddetmektedir” (Gellner, 1994;69).

Postmodernizmin temel özelliği belirsizlik olarak kendisini göstermektedir. Çünkü bu akım bazen tarihsel bir dönemin ifadesi olarak nitelendirilmekte, bazen de sadece bir istek veya heves olarak anlaşılmaktadır. Bir başka görüşe göre postmodernizm şimdiki zamanı yeniden değerlendirmek için geleceğe yönelik bir ruh hali olarak belirtilebilir.

Postmodernizm sanattan bilime, politikadan felsefeye, ahlaktan hukuka kadar her alanı etkilemek iddiasında olan bir akımdır. Ancak akım henüz belirgin bir şekil kazanabilmiş değildir. Postmodernizm konusunda gerçek anlamda tartışma da yapılabilmemiş değildir. Bu nedenle terim tıpkı bir hayalet gibi toplumun bütün faaliyet alanlarında etkili olmak iddiasındadır. Hatta akımın en ünlü temsilcisi Lyotard bile postmodernizm konusunda kesin bir tutum takınmamaktadır. Lyotard modernizmin sona erdiği görüşünde değildir. Ona göre; postmodernizm sona ermiş bir modernizm değil, oluş halindeki bir modernizmdir ve bu durum varlığını sürdürmektedir (Lyotard, 1979;83).

Bununla birlikte postmodernizmin toplum hayatını etkileyen bir akım olduğunu unutmamak gerekir. Çünkü günümüzde postmodernizmi tanımlamak, açıklamak, eleştirmek, reddetmek ve kınamak amacıyla çok sayıda yayın yapıldığı görülmektedir. Postmodernizm çağımız toplumunda ve kültüründe yer alan değişimleri ve dönüşümleri inceleyen ve değerlendiren bir akım olarak belirli bir popülerliğe sahip bulunmaktadır ve insanların ilgisini çekmektedir.

Postmodernizme yöneltilen en büyük eleştiri bu akımda varlığı her zaman belirgin olan görecelik -rölativizm- ile ilgilidir. Göreciliğin kendisini çürütme unsurunu ihtiva ettiği ve fikir alanında bir tür nihilizme yol açmak tehlikesini taşıdığı açık bir gerçektir.

Nesnel bilgiyi reddeden postmodernizm, yorum yöntemini bilgiye ulaşmakta elverişli bir araç sayar. Bu nedenle modernizmin tek, evrensel ve mutlak gerçeklik arayışı yerine, postmodernizmde çoğula, tikele ve göreciliğe bir yöneliş vardır. Bu yaklaşımın doğal sonucu olarak postmodernizmin sürekli ve değişmez şekilde kültürlerin, cemaat geleneklerinin, inanç sistemlerinin, varlıklarını sürdürüyorlarsa ideolojilerin çokluğunu –plüralizm- savunduğu dikkat çekmektedir. Bu çerçevede cemaatlerin nostaljik yapısı postmodernizmi savunanlar tarafından modernizme tercih edilmektedir.

III.VI. POPÜLER FEMİNİZM

Bugün feminizm kendi içinde popüler ve ideolojik olarak ikiye ayrılmış durumda, popüler feminizm ve ideolojik feminizm. İdeolojik feminizm gerilerken popüler olanı yükseliyor.

Popüler feminizm post modern iktidar yapısı ile eklemelenmiş bir haldedir. Postmodern tüketici toplumu ürünlerin her şeyi kapsadığı bir pazar yeridir; içindeki her şey metalaştırılmıştır ve sürekli değişen giyim modası müzik ve yaşam tarzı, reklamlar ve paketlenmiş imajlarıyla bizi kuşatmıştır. İmajlar ve sesler postmodern insanı bombardıman altında tutar ve idealleştirilmiş hayali insan bedenleri yaratır.

İnsan bedenlerinin sonsuz betimlenişleri aslında kamusal imgelemdeki gerçek insan bedenlerinin yerini almıştır ve bu nedenle, postmodern kültür eleştirmenleri Arthur ve Marilouise Kroker'ın ileri sürdükleri gibi, insan bedeninin çoktan miadını tükettiği söylenebilir. Ve bedenler artık iktidarın elinde birer metaya dönüşmüştür. Yani Fransız feminist Irigaray'ın dediği gibi kadınlar erkeksil bir düzende değiş tokuş edilen mübadele edilen bir meta haline gelmiş durumda ve bu anlamda popüler feminizm de iktidarın suç ortağı konumundadır. Kadın kendi arzusunu bile bir başka Fransız feminist Cixous'un dediği gibi erkeğin arzusu üzerinden kurmak durumunda kalır ve feminist hareketin çıkış noktasındaki amacı -kadının kamusal hayatta kendini var etmesi ve sesini duyurması- içeriğini değiştirmiştir. Kamusal alanda kadın varlığını “erkek üzerinden” oluşturmaya başlamıştır (Berktaş, 2007;14).

Süheyla Kırca Schroeder'in “Popüler Feminizm, Türkiye ve Britanya’da Kadın Dergileri ” adlı kitapta Fatmagül Berktaş’ın önsözünde söylediği gibi; son 20-30 yılda feminist araştırmacılar giderek daha fazla, kadınların medyada ve genel olarak kültür içinde nasıl temsil edildiklerini araştırdılar. Temsil, politik bir sorundur.

Kadınlar, bütün diğer toplumsal gruplar gibi, kendi kendilerini tanımlamadıkları, kendi adlarını kendileri koymadıkları sürece hep başkasının yaptığı

tanımlamalar içine hapsolacaklar, bir türlü kendi adlarını koyamayacaklar, ya da Duygu Asena'nın dile getirdiği gibi adsız kalacaklar. Bu nedenle medyadaki egemen kadınlık imgelerinin ve kalıplarının deşifre edilerek eleştirilmesi feminist araştırmanın önemli bir gündemini oluşturuyor ve temsilin nasıl işlediğine, kültür içinde ve kültür için anlamların nasıl yaratıldığına, bu anlamları insanların nasıl içselleştirdiğine ya da reddettiğine ilişkin feminist çalışmalar yaygınlaşıp derinleşiyor.

Süheyla Kırca Schroeder'in kitabı, bu alandaki çalışmalara Türkiye'den önemli bir katkı getiriyor. Üstelik, az rastlanan bir başka özelliği var: Kırca Schroeder, Türkiye'de ve Britanya'da yayınlanan kadın dergilerinin karşılaştırmalı bir analizini yaparak Batı feminizmi ile Türkiye'deki feminizm arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları araştırıyor ve böylece “biz bize benzeriz”ciliğe ya da “Doğu Doğu'ya benzer” diyen oryantalist söyleme de güçlü bir yanıt vermiş oluyor.

Kırca'nın yapıtı Türkiye'de de popüler kültür ile feminist hareketleri ilk dikkate alan çalışma niteliği taşımaktadır. Aslında kadın duyarlılığı taşıyan kadınlar, feministler Türkiye'de de epeydir kadın beğenileri, zevkleri, kadın romanları vs. derken pembe diziler ve aşk romanları gibi konuların da akademik ilgi alanına dahil edilmesini tartışmakta ve bu tartışmaların kamusal varlığa kavuşmasını sağlamakta oldukça yol almışlardır

Kırca'nın da dikkati çektiği gibi bu ülkede “Kadının Adı Yok” diye bir kitap yazılabiştir ve filmi de çekilmiştir. Dolayısıyla Kırca'nın temel tezlerinden biri feminist yazın literatüründe üretilen feminist kuram ve kavramlaştırmaların popüler magazin dergileri aracılığıyla ya da bizatihi bu dergilerin söylemlerine “sızarak” feminist oluşumu bir tür kitleselleştirebildiği yönündedir.

Bu kitleselleşmenin izini süren “Popüler Feminizm”, farklı kadınlık deneyimlerine olduğu gibi farklı feminist oluşum ve hareketlere sahip iki ülkede Türkiye ve İngiltere, kadın dergilerinin feminizmi ne kadar “popülerleştirebildiği”ni

ele alıyor. Başka bir deyişle “...feminist mesajların ve imajların ticari ve popüler söylemlerin içine dahil edilme biçimlerini” ele alıyor (Berktaş, 2007;39).

Asıl çözümlemenin yer aldığı 1990’lar sonrası kadın dergileri, popüler feminist söylem ve kadın imgeleri bölümü bize içinde yaşadığımız toplumda “kadın olma”nın -orta sınıf, beyaz, heteroseksüel kadın- iki kadın dergisi Kadınca ve Kim tarafından ve İngiltere örneğinde ise Cosmopolitan ile New Woman tarafından nasıl imgeleştirildiği sorunsalında gezintiye çıkarıyor.

Süheyla Kırca Schroeder’in “Popüler Feminizm, Türkiye ve Britanya’da Kadın Dergileri” adlı kitabındaki çözümlemesindeki ilk önemli saptamalardan biri, İngiltere’deki feminist hareketin kazanımlarının; Türkiye ile İngiltere arasındaki kültür ve din farklılıklarının etkisi ve İngiliz kadın dergilerinin kadın konusunu, kadın sorunu bağlamında ele almayı artık bir kenara bırakmış olmasıdır. Oysa Türkiye’deki dergilerde, her ne kadar liberal piyasa toplumunun gereklerine eklemlenmiş bir magazin dergiciliği söz konusu olsa da, kadınlık ile sorunları dergilerin sayfalarında bolca yer almaktadır. Bu temel farklılığın ötesinde, hemen her alanda olduğu gibi dergicilik alanında da Batı kültürü etkisi altındaki Türk magazin dergiciliğinin izleksel ve görsel açıdan Avrupalı benzerlerini pek de geride bırakmadığını söylemek yanlış olmaz.

Çözümleme çarpıcı bir şekilde, şunu ortaya koyuyor: 1990’lı yıllardan itibaren kadınların editörlüğünü yaptığı dergilerde kadın, bedeni, cinselliği, erkekten özgürleşmesi, kendi yaşamını kendisinin kazanması, vb. konuların ele alınış tarzında feminist kuramların ve hareketlerin inşa ettiği söylemsel oluşumların etkisi açıkça görülmektedir. Ancak bu hiçbir zaman tüketim toplumu ideolojisininin, erkek egemen toplumun, ataerkil toplumsallaşma-siyasileşme ve kadın-erkek oluşların sorunsallaştırıldığı anlamına gelmiyor. Buna rağmen evlenmeden birlikte yaşamak, kadının özgürleşmesi, maddi bağımsızlık ve cinselliğini istediği gibi yaşaması gibi kadınlara yönelik mesajlar da kendi tarzlarında egemen düşünme ve yaşama biçimlerine yönelik bir tür eleştiri gücünü içlerinde taşımaktadırlar.

Ancak burada karşımıza kültürel çalışmaların önemli ama oldukça da sorunlu varsayımları çıkıyor: Egemen olanın içinde direnişli ne nasıl temsil eder ya da egemen metinler nasıl karşı-okuma ve yorumlara da olanak tanır? Kitle iletişiminin belki de günümüzde gittikçe artan kadın-mahrem alanı ve ilişkilerini böylesine “kamusallaştırmasının” bizi karşı karşıya bıraktığı temel sorun da burada yatmaktadır: Kadınlar kendilerine yönelik medya metinlerinden kendi mücadeleleri için hangi anlamsal çerçeveleri egemen olanın karşı kod açımını yaparak okuyabilirler; kurdukları anlam çerçeveleri ile kendi toplumsal gerçekliklerine dair ne düşünürler, bu düşünceleri ortak tartışmalara taşıyıp ardından bunun için örgütlenmeye kadar uzanan bir maceraya atılırlar mı?

Bunu dergi içeriklerinin niteliksel çözümlemesi de aslında bir kez daha düşünümüne sunmaktadır. Çözümlemeye konu dergilerde cinsellik ile kadının özgürleşmesi eş tutulmuş, kadının güzel, cazibeli, bakımlı, kariyer sahibi olması ile özgürleşmesi arasında bir paralellik kurulmuştur. İngiliz dergilerinde cinsellik genellikle haz alma ve bedensel haz olarak açıklanırken, Türkiye’de cinselliğin yaşanması ile kadınların baskıcı geleneklerden kurtulabilmesi arasında bağlantı kurulmuştur.

Kendine güvenden söz edildiğinde vurgunun daha çok, dışsal imge üstüne konulduğu görülmektedir. Tüm bunların içinde “izm” olarak feminizm ele alındığında ise, genel olarak söylemlerin “çirkin kadınlar feminist olur” şeklindeki önyargıyı kırmak istercesine “seksi feminizm” kurgusu geliştirdiği ortaya çıkmaktadır.

Yazar Kırca, kadının güzelliği ve çekiciliği “seksi feminizm” savunusu ile ön plana çıkartıldığında, Türkiye’de özellikle de Duygu Asena’nın bizzat kendisinin ve editörlüğünü yaptığı iki kadın dergisindeki yayın politikasının izlediği çizgide anneliğe pek de değer verilmediğine işaret ediyor. Kırca’ya göre İngiliz dergilerinde içselleştirilmiş bir feminizmden söz etmek mümkün; Türkiye konusunda ise ön plana çıkan olgu, Kim ile Kadınca’nın görece “feminist davacılık” yapan bir yayın anlayışına sahip olmalarıdır.

Tüketim toplumunun “seksi” kadınlarını artık başka bir mücadele bekliyor: Simgeselde ve toplum sözleşmesinde kadınlara hangi yer düşer? Son kuşak feministlerin bu duruşları bağlamında Julia Kristeva sosyalizm ve Doğu Avrupa ülkelerinde feminist hareketlerin en azından üç temel talebin karşılanması mücadelesini verdiğini ve bu hakları görece de olsa kazandığını belirtir: Ekonomik eşitlik, siyasi eşitlik ve mesleki eşitlik. Cinsel ilişkilerde özgürlük, kürtaj ve doğum kontrolü gibi talepler ise tabu olarak görülmüş ve bastırılmıştır.

Günümüzde feminist hareket cinsel eşitliği önemli bir talep olarak görür ama bu eşitlik arayışı için mücadele etmez. Artık mücadele farklılığı ve özgüllüğü talep eder. Günümüz Avrupalı ve Avrupa-dışı feminizmin farklılıklarına rağmen bugünkü konumlandığı yer Kristeva’nın ifadeleriyle şu anlama gelir: “Cinsel, biyolojik, fizyolojik ve yeniden üretime bağlı farklılık, toplumsal sözleşme de diyebileceğimiz özneler arası ilişkideki farkı tercüme etmektedir. İktidarla ilişkilerinde kadınlar ile erkekler arasındaki farkın özgülleştirilmesi söz konusudur ”(Kristeva, 2007; 231-232).

Dolayısıyla kadın dergilerinin söylemine ve özgür kadın kurgusuna 1990’lı yıllarda yansıyan erkekler kadar özgür olma fikri, bugün yerini farklılık ve özgüllük mücadelesine bırakırken, aslında erkekler örnek alınan özgürlüğünün de sorgulanmasını beraberinde getirmektedir. Daha popüler bir ifadeyle erkeklerin nesneye dönüştürdüğü kadın cinselliği-bedeni yerine kadınların nesneye dönüştürdüğü erkek cinselliği-bedeninin geçirilmeye çalışılması kadının simgeseldeki konumu hiç de değiştirecek bir adım olarak nitelemez. Nitekim Kırca’nın ifade ettiği gibi kadın dergisine kapak olan erkek, kendini nesneleştirmez; “özne”liğini korur, kadın bakılmaya devam eder.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. POPÜLER FEMİNİZM VE DUYGU ASENSA

IV.I 1980-1990 YILLARINDA TÜRK TOPLUM YAPISI:

FEMİNİZM-İKTİDAR İLİŞKİSİ

1980'lere gelindiğinde, kadın haklarının savunulması Cumhuriyet'in resmi ideolojisi olduğu ve yasal düzeyde kadın hakları genellikle kabul gördüğü için tartışmalar esas olarak bu hakların anlamı, devletin bu hakları hangi bağlamda ve hangi koşullarda savunduğunun sorgulanması noktalarında odaklanmıştır (Tekeli,1993;328).

Ulusal devletin inşa sürecinin kendisi, kadınların siyasal ve ekonomik düzen ile entegrasyonunu gerektirmektedir. Toplumsal cinsiyet sorununun üçüncü dünya devletlerinin gündeminde yer alması, feminizmin bağımsız bir hareket, bir ideoloji olarak benimsenmesi, ülkenin gelişmesi anlamına gelmediği gibi, kadın sorunlarının ele alınma bağlamları, kadın örgütlenmesi açısından, genellikle çelişkili sonuçlar ve anlamlar içermektedir. Devletin girişimleri zaman zaman feminist, özellikle liberal feminist siyasetlerle paralellik taşımakla birlikte, aynı girişimler, devlet tarafından gündeme getirilmeleri ve reformist nitelikleri yüzünden bağımsız feminist örgütlenmeleri engelleyici özellikleri de içlerinde barındırırlar (Tekeli,1993;329).

Feminizm, 1980'li yılların ikinci yarısında kamuoyunda meşruluğu giderek kabul gören bir hareket haline geldi. Bütün siyasi partilerden bağımsız olmaya büyük özen gösteren, bütün kadınlara açık olma ilkesini benimseyen bir feminist hareket aynı zamanda demokratik yapısı ve örgütlenme tarzıyla Türkiye'nin bugüne kadar tanıdığı en ademi merkezîyetçi, katılımcı -doğrudan demokrasi- ve çoğulcu toplumsal hareketidir. (Tekeli,1993;35).

1980 askeri darbesinden sonra Turgut Özal hükümeti liberalizmi Türkiye'ye benimsetme çabasıdır. Liberalizm, özgürlüğü birincil politik değer olarak ele alan bir ideoloji ve düşünce akımıdır. Genel anlamda liberalizm, bireylerin ifade özgürlüğüne sahip olduğu, din, devlet ve kimi zaman kurumların gücünün sınırlandırıldığı, düşüncenin serbest bir şekilde dolaştığı, özel teşebbüse olanak sağlayan bir serbest piyasa ekonomisinin olduğu, hukukun üstünlüğünü geçerli kılan şeffaf bir devlet modelini ve toplumsal hayat düzenini hedefler. Liberal demokrasi olarak adlandırılan bu devlet düzeni, vatandaşların kanun önünde eşit olduğu ve fırsat eşitliğine sahip olduğu bir düzen tasarlar.

Liberal sistemin istediği birey tipi barıştan yana olan, sevgi söylemlerine değer veren, insan haklarına, doğaya duyarlı, nereden gelirse gelsin şiddete karşı olan, söz konusu milliyetçilik de olsa, aşırılığı sevmeyen, kişisel çıkarlarına, paraya birinci derecede önem vermeyen, sanatı ciddiye alan birey tipidir. Yaratılmak istenen liberal bir sistemde liberal bir feminist anlayışın doğması da kaçınılmaz olmuştur.

1990'lı yıllarda feminizme damgasını vuran isim Duygu Asena, liberal bir feminist anlayışla iktidara yakın durmuştur. Editörlüğünü yaptığı dergilerde, söylemleriyle feminizmi popülerleştirmiş, sistemin yaratmak istediği birey tipini tasavvur etmiştir. Duygu Asena'nın yapmış olduğu insan tarifi bir yerde o zamanki toplumda yaratılmak istenen kentli modern elitin bir tarifidir. "Paraya birinci derecede önem vermeyen, sanatı ciddiye alan" dolayısıyla günlük işlerden uzak kalıp her türlü sanat etkinliklerini ve entelektüel faaliyetleri yakından takip eden, "barıştan yana olan, sevgi söylemlerine değer veren, insan haklarına, doğaya duyarlı olan" günümüz insanı tek kelimeyle genç elitlerdir. Ve de onlar, Duygu Asena'nın yerinde tespitiyle, azınlıktadır.

Feminizm, o zamanki dönemde Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal'ın liberalizmi getirmeye çalıştığı yıllarda, kültürel çeşitlilik yaratmıştır. Bireylerin fırsat eşitliğine, ifade özgürlüğüne sahip olduğu bir toplum hem feminizm hem de iktidar tarafından istenmektedir.

Türkiye’de feminizmi en popüler hale getiren ve kamuya mal eden, kişi olarak adeta feminizmle bir anılan şahıs, Duygu Asena’dır. Yazdığı kitaplar en çok satan ve okunanlar listesine giren, dönemine göre çok uçuk bir cinsel özgürlüğü ve aile yaşamını öneren yaklaşımıyla, hemcinsleri kadar erkeklerinde ilgisini çekmiştir.

Liberal feminizmin, Türkiye’de kadın erkek ilişkilerinde yeni açılımlar getirdiği söylenebilir. Kadınlar kendilerini toplumda ifade ederken liberal feminizmin argümanlarını ister istemez kullanmışlardır.

IV.II. DUYGU ASENA'NIN HAYATI

Duygu Asena 19 Nisan 1946 tarihinde İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde pedagoji okudu. İki yıl pedagoğ olarak çalıştı. 1972 yılında Hürriyet Gazetesi'nde gazeteciliğe başladı. Kelebek Gazetesi'nde köşe yazarlığı, muhabirlik yaptı. Ayrıntılı Haber Gazetesi'nde muhabirlik yaptı.

1976-1978 yılları arasında Man Ajans'ta metin yazarlığı görevinde bulundu. 1978'de Gelişim Yayınları'na Genel Yayın Yönetmeni olarak girdi ve "Kadınca" ile birlikte On yedi, Ev Kadını, Bella Bayan, First gibi pek çok dergi yönetti. Bu dönem içinde Söz, Sabah, Güneş gazetelerinde köşe yazarlığı, yöneticilik ve röportaj yazarlığı yaptı. Milliyet gazetesinde köşe yazarlığı yaptı.

Duygu Asena ayrıca "Umut Yarında Kaldı, Yarın Cumartesi, Bay E" adlı üç filmde rol aldı. "Kadının Adı Yok" kitabıyla meşhur olan Duygu Asena, Kadınca ve Kim dergilerinde yöneticilik yaptı. Feminist kimliğiyle öne çıktı. Yazıları ve kitaplarında değindiği temalar nedeniyle çeşitli çevrelerce feminist yazar yakıştırması yapıldı.

ESERLERİ:

"Kadının Adı Yok" 1987 yılında yayınlandı. Kitap bir yıl içinde 40 baskı yaparak Türkiye'de satış rekoru, daha sonra filme çekilerek gişe rekoru kırdı.

İkinci kitabı "Aslında Aşk Da Yok", Kadının Adı Yok'un devamı niteliğindedir. "Kadının Adı Yok"taki kahramanımız hayat yolculuğuna devam etmektedir. Tekrar evlenmiş ve çocuk sahibi olmuştur, ama değişen bir şey yoktur aslında. Yuva denen şeyin insanları özgürlüğünü elinden almaması gerektiğini yineler. Bir de toplumun oluşturduğu erkek ve kadın arasındaki çifte standardın ortadan kalkması gerektiğini savunur. 36.baskıya ulaşan bu kitap da Almanya, Hollanda ve Yunanistan'da yayınlandı.

Üçüncü kitabı “*Kahramanlar Hep Erkek*” 13 öyküden oluşur. Bu kitap Kasım 1992’de piyasaya çıktı, 18 baskı yaptı. “*Kahramanlar Hep Erkek!*” te ise, anlattığı 13 öykünün kahramanı da erkek gibi görünmekte ya da öyle gösterilmektedir. Yani erkekler kahraman olmayı mı isterler yoksa kahramanlar erkek mi olur? Asıl kahramanlar kadınlar mıdır? Evet, kahraman kim? Dahası kahramana ihtiyaç var mı? Sorularını öykülerinde peş peşe sormuştur Asena. Sonuçta da aslında her bireyin özgür ve mutlu olması için serbest yaşaması gerektiğini, bunun içinde kahramanlara gerek olmadığını açıklamıştır.

Editörlüğünü yaptığı “*Kadınca*” dergisindeki sevilen yazılardan derlediği dördüncü kitabı “*Değişen Bir Şey Yok*”, Temmuz 1994’de piyasaya çıktı, gazete bayilerinde 20 bin liradan satışa sunularak, farklı bir yayıncılık anlayışı getirdi ve bir haftada 70 bin adet satarak yeni bir rekor kırdı. Duygu Asena’nın 1994 yılında yayınladığı “*Değişen Bir Şey Yok*” adlı kitabı, 1980-1991 yılları arasında çeşitli dergilerde ve gazetelerde yayınlanan toplam 38 yazısından oluşuyor.

Kitabın arka yüzündeki tanıtım yazısı yine Asena’nın kaleminden: “ ‘Yok’ sözcüğü pek sevimli değil biliyorum ama yıllar önceki yazınızı bugün de köşenizde kullanabilirseniz ve okuyanlar, ‘Gerçekten de böyle’ diye başlarını sallarlarsa, evet, değişen bir şey yok demektir. Bu kitapta göreceğiniz gibi yıllar önce yazılmış her yazımı bugün de köşemde yayınlayabilirim ve okuyanların ‘Evet, haklı’ diyeceklerinden de eminim. Peki o zaman akıntıya kürek mi çekiyoruz? Elbette değil. Değişimin kıpırtılarını görmek bile keyif. Ben eminim bir Yazar’ın da dediği gibi daha işin başındayız, ama en önemlisi şu ki, ümidimiz hep var.

Beşinci kitabı olan “*Aynada Aşk Vardı*” dört ayda 12 baskı yaptı. “*Aşk Gidiyorum Demez*” ve “*Aslında Özgürsün*” eserleri de Asena’nın sekiz eserinden iki tanesidir. “*Aslında Özgürsün*” eseri Asena’nın internette okuyucunun isteklerine göre kitabın gidişatına yön verdiği, kitabın hikayesini okuyucuyla birlikte oluşturduğu farklı yayıncılık anlayışıyla oluşmuş bir eserdir.

Ölümünden iki yıl önce yayınladığı “*Paramparça*” adlı kitabıyla ise Asena, yeni bir mücadele alanı açıyordu kendine. Ruhuyla, cinselliğiyle iki ayrı parçaya bölünmüş bir erkeğin gerçek hikayesi anlatılıyordu kitapta. Toplumun dayattığı kurallar içerisinde büyüyen, kendisinden beklendiği üzere evlenen, ama başka bir erkeği seven bir erkeğin dünyasını yansıtıyordu “*Paramparça*”. Karısını, ailesini üzmemek için, etrafındaki insanlar tarafından aşağılanmaktan korktuğu için iki ayrı hayatı yaşamak zorunda olan bir erkeğin şahsında, toplumun bir başka ezilen kesiminin sesi oluyordu bu kez Asena ve de hiç suçu yokken, bir eşcinselle evlendirilen kadınların.

Toplumun eşcinsellere bakışı nedeniyle bu ikili hayatların hangi koşullarda, hangi şekilde yaşamak zorunda olduğunu anlatıyor yazar. Ve soruyor: “Bu insanları koruyup kollayacak yasalar var mı? Eşcinsel olduklarının duyulması halinde çok büyük ihtimalle işlerini kaybedecek olan bu insanları koruyacak yasalar?” Bir temennisi var Duygu Asena’nın, kitabın karakterinin ağzından: “ İsterdim ki insanların sadece kendilerini ilgilendirecek olan cinsel yaşam tarzına bakmadan, onları beyin, kültür, üretim, topluma yararı ve insanlığıyla değerlendirebilecek kişilerle dolu bir ülkede yaşayabilelim.”

Duygu Asena’nın kendini anlattığı son kitabı “*Ben Duygu*”. Ayşe Emel-Zeki Coşkun tarafından yazılan Duygu Asena’nın kendi ağzından hayatını anlattığı bir kitap. Kitap 2008 yılında “Doğan Kitap” tarafından çıkarılmış. Doğumundan ölümüne kadar hayatının tüm dönemlerini ele aldığı, dergi çıkarma ve kitap yazma dönemlerindeki yaşadığı sıkıntıları, “*Kadının Adı Yok*” adlı kitabını çıkardığında gördüğü tepkileri adeta bir savunma tarzında bu kitapta anlatıyor.

IV.III. KADINCA

“*Kadınca*” ,Duygu Asena’nın yayıncılık hayatına başladığı; içeriğinde moda ve güzelliğin dışında, özgürce kadın olabilmek, kadın ve insan hakları, kadın-erkek ilişkileri, magazin ve oldukça farklı röportajlardan oluşan bir dergi. Asena bu dergi sayesinde kadınlara haklarını öğrenmeleri ve güçlü olmaları için sesini duyurabilmiştir. Bu dergiyi incelerken 1990’lı yılların toplum yapısında Duygu Asena’nın, feminizmi topluma nasıl aktardığı analiz edilmeye çalışılacaktır.

Türk toplumunda iki tür kadından bahsedilir: Cinselliklerinden tümüyle arındırılmış olanlarla, cinselliklerinin dışında herhangi bir kimliği bulunmayanlar. Medyada kadınla kurduğu ilişkide; cinselliği çağrıştıran unsurların açık bir biçimde söz konusu edilmediği kadınlara özgü alanlarla, cinselliğin yoğunlukla kullanıldığı kadınlara özgü ve ille de kadınlara özgü olması gerekmeyen alanlar mevcut (Saktanber,1993;216).

Kadına doğrudan söz söyleyen, onu bütünlük içerisinde ele alan dergilerde öncelik verilen kadın tipi; burjuva-liberal söylem içerisinde çizilmiş “modern kadın” tipidir. Burada, Türkiye’de kadınlığı erkek söyleminin dışında tanımlamaya çalışan ender bir popüler medya örneği olan “*Kadınca*” dergisinden bahsetmek gerekir. Kadınlara sürekli kendilerini keşfetmeleri, özellikle de duygularını, kapasitelerini ve cinselliklerini keşfetmeleri çağrısında bulunan dergi, kadınları atak ve cüretkar olmaya çağıran bir söylem kurar (Saktanber,1993;221).

1970’li yıllarda feminist oluşuma zemin hazırlayan önemli bir faktör, 1978 yılından itibaren kendini tamamen kadın konusuna adanmış olan “*Kadınca*” dergisinin yayımlanması olmuştur.

Kadın konusunda bugün sayıları yüze yaklaşan dergilerin ilk örneğini oluşturan “*Kadınca*” ilk yıllarda çelişkili bir kimlik taşır. Bir yandan oya, dantel, kanaviçe, yemek, pasta, vs. gibi ev işleri tarifeleriyle kadınları ev kadını olma

yönünde eğitirken, bir yandan da kadınların geleneksel tabulara karşı çıkmalarını salık veriyordu. “*Kadınca*” meslek hayatına özel bir anlam atfederek, mesleği yayınlandığı ilk tarihten itibaren kadınların var olma kimliğiyle özdeş tuttu. Bununla beraber kadınlara yüklenen geleneksel değerlere karşı savaş açtı. 1980’den önce bekaret konusuyla kürtaj yasağına karşı savaş açarak bu konularda geleneksel tutuma eleştiriler yağdırdı (Çaha, 1996;143).

Kadınca Dergisi çatısı altında bir araya gelen feminist bir grubun “rolleri tersine çevirme” yönündeki eylemleri incelemeye değerdir. Çok sayıda feminist kadın kamusal alanda yer almanın amaçlarından biri olarak erkeğin yaptıklarını yapmayı bir politika olarak ileri sürmüş ve bunu gerçekleştirme yoluna gitmiştir. Bu politikaya örnek vermek gerekirse; “*Kadınca*” dergisinden bir kadın başında bir şapka, gözünde siyah camlı gözlük ve boynunda atkısı ile erkek kıyafeti giyiyor, sokak sokak geziyor, sigara içiyor, kısaca bir gün sabahtan akşama kadar sokaklarda erkek gibi davranıyor.

Sokakta gezerken kadın olarak gezmenin ve erkek olarak gezmenin farklarını ortaya çıkarmaya çalışıyor. Erkek gibi giyindiğinde toplum tarafından gözler üstünde olmuyor, kimse laf atmıyor ve istediği gibi sokakta yürüyebiliyor. “Erkek olarak” yürüdüğü sokaklarda, “kadın olarak” yürürken çektiği sıkıntıların hiçbirini çekmiyor. Bu davranışın sonucunda ise; “Erkek Kılığı ile Gelen Özgürlük” diyerek kamusal alanın yalnızca erkeklere açık olduğunu, erkeğin giysisinin bile bu alanda özgürce yaşamak için yeterli koşulu oluşturduğu sonucuna varıyor.

Rolleri tersine çevirme politikasına bir örnek de gene *Kadınca* dergisi tarafından erkekler arasında düzenlenen “güzellik krallığı” yarışması oluşturuyor. Jürisi feminist kadınlardan oluşan yarışmaya çok sayıda talep oluyor ve bunlardan güzellik kralları seçilerek kadınlar arasında düzenlenen güzellik yarışmasına misilleme olarak erkeklerin kadın gözüyle değerlendirilmesi yapılıyor. Bununla birlikte aynı gruptan kadınlar Türk kültüründe erkek mekanı olarak kabul gören kahvelere gruplar halinde gidip oyunlar oynayarak, futbol maçlarına giderek, tek başlarına ya da ikişer üçer gruplar halinde ülke çapında gezilere çıkararak kadınları

erkeklerin girdiği her yere girme, yaptıkları her işi yapma cesareti kazandırmaya çalışıyorlar. *Kadınca*'daki feminist kadınların bu tür eylemleri, söylemleriyle uyumlu olarak temelde kadınları “erkekleştirme” politikası gütmektedir. Ancak geriye kalan feminist grupların bu politikaya iştirak etmedikleri bunun yerine kadını “kadınlaştırmayı” idealize ettiklerini belirtmek gerekiyor. Ancak *Kadıncalı* feminist kadınlar da sonuçta kadını toplumsal alana taşımayı amaçladığı için diğer feministlerle aynı parametrede buluşuyorlar.

Kadınca'nın ilk sayısı 1978 yılının Aralık ayında çıktı. *Kadınca*, yayına başladığında ortada öyle kadınlık sorunu, kadın hakları, cinsellik gibi konular yoktu. Fakat böyle şeyler varmış gibi davranıyorduk biz. Saçlarınızı nasıl yapmalısınız, güzelliğinizi nasıl korursunuz, nasıl makyaj yapmalısınız, nasıl güzelleşirsiniz, evinizi nasıl döşemelisiniz, yemek falan... Dergi, 1979-1980 döneminde 15-16 bin satıyordu (Emel ve Coşkun, 2008;104).

Dergi içeriğinden örnek verecek olursak; “*Kadınca*” 1989 yılındaki 122. sayısında “Ey Türk Kadını Birinci Vazifen Kocanı Saymak” sloganıyla yayına girmiş. Dergi kapağında bir erkek sandalyede oturuyor, elinde rakı bardağı; karısı eğilmiş erkeğin ayaklarını yıkıyor, başının üzerinde bir meyve tabağı, kocası meyve yiyor, kadının ağzında bir çatal, kocasına meyve uzatıyor.

Dergi 114 sayfalık. Kapak arkasındaki sayfada mont reklamı, yanındaki sayfada parfüm reklamı, 3-4. sayfada şömine reklamı, 5. sayfada krem reklamı, yan sayfada alışveriş mağazası tanıtımı, arka 2 sayfada kek ve pasta malzemesi reklamları, arka sayfada cilt bakımı malzemesi reklamı ve yan sayfada margarin reklamı, jöle reklamı, çay reklamı vs... Böylelikle ilk 20 sayfa reklamla geçiyor. “Ocak *Kadınca*”nın tanıtımı yapılarak ise dergiye başlanıyor. Dergide yer alan yazılar da bu sayfalardan itibaren başlıyor. Tanıtım ardında reklam ve diğer sayfada ilk söz olarak Duygu Asena'nın yeni yıl yazısı. Ardındaki iki sayfada reklam, onun ardındaki iki sayfada ise kitap tanıtımı. 10. sayfada zayıflama ilacı tanıtımı, 11. sayfada ise sanat olayları adlı bir sayfa. Ardından gelen 4 sayfada kadın dernek ve

parti üyelerinin feminizm ve kadınlar hakkında medyada yer alan röportajları ve söylemleri yer alıyor.

Evli ve üç çocuk annesi bir kadınla söyleşi, kocasından dayak yiyen medyada ünlü bir kadınla söyleşi, Türkiye'nin ilk erkek dansözyle söyleşi ard arda dergide yer alıyor. Aralarda yine makyaj, saç stilleri, moda reklamları... Mesleği, kültürü, eğitimi farklı olan erkek ve kadınlardan alınan feminizm tanımları. Okurun kendini tanıması için "Nasıl Hayır Dersiniz" adlı bir anket. Derginin sonunda ise haftalık burç yorumları.

Derginin feminizm hakkında nasıl düşünceler yansıttığını anlamak için ise dergideki yazılardan bir kesit... Derginin 70. sayfasında "Cici kadınlar evde, kötü kadınlar sokakta!" "Sokaklar hala erkeklerin" sloganlı bir başlıkla yazıya başlanıyor. "Kadın kısmının sokakta ne işi var" düşüncesi, toplumumuzda hala geçerliliğini koruyor... Sokaktaki kadına laf atmak, çimdiklemek, olağan davranışlar sayılıyor nerdeyse... Hele de yanılıp, gece sokağa çıkmak zorunda kalırsanız, başınıza en olmadık şeyler gelebiliyor... Erel Eryürek'in yazısı...

Yazıya ait resimde gece, erkek metro garında bekliyor; kadın ise erkek kıyafetleri giymiş erkeğe arkası dönük bir şekilde, erkeğe mesafeli bir şekilde duruyor. Resimde görülen yüz, kadının yüzü ve kadın kaşlarını çatarak kızgın bakıyor. Resmin üzerinde "dışarıya çıkmak, dışarıya... Alıp başını gitmek, tek ve özgürce... çılgınlar gibi eğlenmek sokaklarda... belki bir düş, ama?.." adlı bir yazı.

Dergide kadınların uğradıkları sözlü, fiziksel saldırılar, toplumda çektiği sıkıntılar, kadınlarla yapılan söyleşiler de yer alıyor. Yukarıda verilen örnek yazıda da akşam eve giderken bir kadının uğradığı sözlü saldırılar yer alıyor. Kadınca dergisi, bize günlük söylemleri eleştirerek kadın haklarını savunmanın örneğini veriyor. *Kadınca*'dan önce, kadınlar haklarını görüp okuyabilecekleri popüler bir dergiyle karşılaşmamışlardı. Haklarını öğrenen ve toplumdaki ataerkilliğe seslerini çıkarmaya başlayan kadın profili ise erkeklerin hiç hoşuna gitmemişti. Bunu, o dönem kadınların eşlerinin ya da babalarının *Kadınca*'yı okumayı yasaklamalarından

anlayabiliyoruz. Duygu Asena'ya gelen kadın mektuplarından kadınların aile içi rollerde kocalarına ses çıkarmalarını ve *Kadınca*'yı kocalarından gizli okuduklarını öğrenebiliyoruz.

IV.IV. KADININ ADI YOK

“*Kadının Adı Yok*” 1987 yılında yayınlandı. Duygu Asena’nın ilk kitabı. Asena bu kitabı kaleme alırken kendi hayat hikayesinden yola çıkıyor. Kitap bir yıl içinde 40 baskı yaparak Türkiye’de satış rekoru, daha sonra filme çekilerek gişe rekoru kırdı. 40. baskının satışları sürerken, “Başbakanlık Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu” tarafından muzır bulunarak satışı yasaklandı. Bunun üzerine Duygu Asena’nın açtığı davada kitap aklandı. Yeni baskıları yayınlandı. Kitap 53 baskıya ulaştı. Bu arada “*Kadının Adı Yok*” Almanya, Hollanda ve Yunanistan’da, bu dillere çevrilerek yayınlandı. İlk baskıları kısa sürede tükendi. Yunanistan’da “best seller” oldu.

Peki neydi onu bu denli önemli kılan? Cesurdu, kararlıydı, inanmıştı. Kahramanların hep erkek olduğu bir dünyada, kendini kadın hareketini desteklemeye adanmıştı. Hemcinslerine kadın olmanın eksik olmak anlamına gelmediğini anlatacaktı. Erkeklerin dünyasında var olmanın yollarını öğretecekti. Yüzyıllardır, erkeklerin koyduğu kanunlara tabiydi Türk kadınları. Sorgulamıyor, sorgulamaya dahi yeltenmiyorlardı. Çünkü onlar da kanunları erkeklerin koymasına gerektiğine inanıyorlardı. Öyle öğretilmişti ve bu kanunlara boyun eğmişlerdi. Doğumdan itibaren öğreniyorlardı hayatı. Babanın kurallarına göre yaşıyor, babanın kurallarına göre yaşayan anneyi görerek büyüyorlardı. O kadar bunalıyorlardı ki bu kurallardan, özgürlüğü evlilikte görüyor, babanın baskılarından kurtulmak için hiç fark etmeden daha büyük bir baskının altına giriyorlardı. Karşılarına çıkan ilk erkekle evleniyorlar ve bitiyorlardı. İşte tüm bunları görerek, tüm bunları değiştirebilmek için almıştı kalemi eline Duygu Asena. Bu kitapta Asena’nın feminizmi benimsemesinde kendi hayatının büyük payı olduğunu görüyoruz.

Eleştirileri genellikle gündelik söylemler içindeki ataerkillik. Kitapta, bir kız çocuğuna doğduğu andan itibaren ataerkil toplumun ona atfettiği değerlerden, biçtiği rollerden günlük yaşam içindeki dialoglardan örnekler vererek ataerkil topluma eleştiriler sunuyor. Kitapta sorduğu sorularla; kadınları düşünmeye ve toplum tarafından kadınlara atfedilen değerleri sorgulamaya çağırır.

Duygu Asena, “Kadının Adı Yok” adlı romanı için şunları söylüyor: “*Bu kadın, küçük bir kızın henüz yaşanmamış doğal meraklarından, aşklar, acılar, sahtekârlıklar, hırslarla dolu bir hayatın bazen hafifi, bazen ağır kıpırtılarına kadar, kendi ayakları üstünde durabilmek için mücadele ediyor. Bu kadın, pürüzsüz bir tenden kırışıklıklara uzanan zaman içinde kendisi için var olabilmeyi hedefliyor. Beceriyor da... Ne pahasına olursa olsun.*” (Emel ve Coşkun, 2008;120)

Roman kahramanının adı, roman boyunca söylenmemektedir. Çünkü bu kadın, ataerkil sisteme karşı olan ve ona boyun eğmek istemeyen tüm kadınları temsil etmekte, yazara göre, ataerkil sistemde kadının adı ve değeri yoktur. Kadın kahraman, çok disiplinli bir babaya sahiptir. Babasının ölümüne dek sürekli baskı altında yaşadığını ve kız olduğu için kendini suçlu gördüğünü anlatır. Kızın erkeklere karşı mücadele etme fikri, çoğunlukla babasının katı ve soğuk tavrından kaynaklanmaktadır yazara göre.

Kadın kahraman, hayatı boyunca kadın-erkek ilişkileri, güven ve mutluluk, kadın olma bilinci gibi kavramları sorgular durur. Eşiyle de bir süre sonra sorunlar yaşamaya başlayan kadınla eşi arasındaki şu konuşma dikkat çekicidir: “*O çocuğu ben isterken, sen istememiştin. Senin istediğin olmuştu erkeksin diye. Evet, ben o çocuğu istemiştim çünkü öyle gerekiyor sanmıştım, bize de öyle öğretmişlerdi.*

Evleneceksin, hemen bir çocuğun olacak, mutlu kadın olacaksın. Mutlu kadın gibi yapacaksın. Evlenir evlenmez, o adamın ileride yabancı olacağını bilmeden, o adamın bir gün gelip, o sevdiğin, tanıdığın adam olabileceğini bilemeden, bir çocuk yapmak gerektiğini bilmiyordum. Bize öyle öğretmişlerdi, çünkü. Kadının en kutsal ve tek görevi analıktır. Ancak ana olmayan kadınlar, eksikliklerini telafi etmek için kendilerini yüceltmek için çalışma hayatına atılırlar. Aslında bilmezler ki pek fark yoktur arada.” Çoğu zaman hayal kırıklıklarına kapılan kahramanımız, şu cümlelerle aslında ataerkil sistemi ve evlilik kurumunu sorgulamaktadır: “*Beni var eden sen değilsin. Evliymişiz “Beni var eden sen değilsin. Evliymişiz. Evlilik nedir, biliyor musun? Evlilik kurallar cenderesi... Evlendiğin kişi, hiçbir şeyin eksikliğini duyurmamalı sana. Sen, bir gün düşündün mü acaba, ben nelerden yoksunum*

diye?”(Asena, 2004; 89-105) Sonunda kadın, kurallar düzeni olarak gördüğü evlilik bağına koparır ve mutluluğa ancak kendi ayakları üzerinde ve istediklerini yaparak ulaşabileceğine karar verir. İşinde başarılı olmak için var gücüyle savaşır.

Asena; batı düşünürlerinden John Stuart Mill gibi evliliğin kadın için her hangi bir seçme özgürlüğünün bulunmadığını tartışır. Kadının seçme özgürlüğü yoktur, evlilik için kadın mahkum edilir. Kimi zaman istemediği kişiyle “yaşı geldiği” için tercih ettirilir; çünkü toplum tarafından “evde kalmış kız kurusu” etiketiyle ihtimali vardır. Ya istemediğin halde evleneceksin ya da toplumun dayatmalarıyla mücadele edeceksin.

Virginia Woolf’un “Kendine Ait Bir Oda” kitabında kadının ekonomik özgürlüğe sahip olmasını vurguladığı gibi; Duygu Asena da “Kadının Adı Yok” adlı kitabında olduğu gibi, hemen hemen her kitabında kadının ekonomik bağımsızlığının olması ve başarılı bir birey olmasını vurgulamıştır.

Erkek paraya sahip olmakla güç sağladığını düşünür ve hegemonyasını kadın üzerinde ekonomik bakımdan da kurar. Bu yüzden Asena kadının söz sahibi olabilmesi, kendi gücünü fark edebilmesi için ekonomik bağımsızlığı olması üzerinde de sık sık vurgu yapar.

Asena’nın feminizminin yanlış yönlendirilmesinin nedeni; Asena’nın yazılarında kadının cinsel özgürlüğüne çok fazla odaklanmış olmasıdır. Bu düşüncenin kadın-erkek arasında mutlak eşitlik sağlanması için bir basamak olabileceğini düşünmek yerine; Türkiye’de koşulları, cinsellik konusundaki tabuları düşünürsek kitaplarında temel fikri “kadının cinsel özgürlüğünü” olarak gösterince Asena feminizmi topluma yanlış aktardığı konusunda tartışılmıştır. Asena’nın bir farkı da batıdaki feminist yazarların kadın-erkek eşitliğinde, kadının toplumdaki, ailedeki, siyasetteki, eğitimdeki yerine; kadın yoksulluğuna değinmelerine rağmen Asena’nın vurguyu cinsellik üzerinde yapması ve daha çok gündelik yaşam üzerinden ve günlük söylemler üzerinden gitmiş olması da Asena’yı feminist yazar olarak farklı göstermektedir. Bilindiği üzere her akım gibi feminizm de Türkiye’ye

batıdan sonra girmiştir. Batıda oluşan kuramları Türk toplumuna uyarlamaya çalışan Asena feminist vurguları teorik değil; günlük yaşama uyarlayarak yapmıştır.

Asena kitaplarında vurguladığı problemlerde; Türkiye’deki çoğu kadının problemine değinmez. Özellikle Türkiye’nin doğusunda kendi bireyselliklerinden haberdar olmayan kadınlar için Asena’nın söylemleri havada kalır. Hala namus cinayetleri devam eden doğu bölgesi için, ekonomik sorun içinde olan ailelerdeki kadınlar için bu özgürlük arayışı ütöpiktir.

Duygu Asena’nın kitapları ayrıntılı olarak incelendiğinde ilk okumada cinsel vurgu ön plana çıkar. Ama ayrıntılı olarak düşündüğümüzde; Asena; Türkiye’deki tüm kadınların toplum içinde karşılaştıkları sorunlardaki çözümün kadının cinsel özgürlüğüne kavuşmasından geçtiğini vurgulamıştır. Doğudaki namus cinayetleri, bekaret kavramı, kadın hakkındaki sözlü kurallar -sokakta sakız çiğnemek, kahkahayla gülmek, erkeklerle samimi olmamak, akşam belli bir saatten sonra dışarı çıkmamak vs.- toplumda kadına atfedilen “namus rolü”nden kaynaklanmaktadır.

Duygu Asena çeşitli çalışmalarında; Türkiye’de kadının durumunu ataerkil toplum içindeki eril güç tarafından yaratılmış kısıtlamalar içerisine sınırlandırılmış olması sebebiyle eleştirmektedir. Bu kısıtlamalardan bahsederken de evlilik ilişkileri ve ev içindeki sorumlulukların kadının kişiselliğini ve özgürlüğünü nasıl olumsuz etkilediğine vurgu yapar.

Kadının öznelliği ve bağımsızlığı kendi gerçeğini yaratan ve kadınların hayatta kalabilmek için erkeklere bağımlı olduklarını iddia eden eril güç tarafından engellenmektedir. Fakat, Duygu Asena’nın da vurguladığı gibi, bu üretilmiş gerçek tamamen farklı olan gerçeğin kendisini temsil etmemektedir.

Gerçekte kadın ve erkek arasındaki tek fark erkeğin fiziksel gücüdür, fakat bu fiziksel güç erkeğe egemen olma, buyurma ve baskı altına alma hakkını vermemelidir. Batı’nın önde gelen feminist eserlerinin yaratıcıları Beauvoir, Mill ve

Woolf'un fikirlerinin izini sürdüğümüzde Türkiye'nin feminist akımı Batı dünyasına nazaran oldukça geç bir tarihte takip etmeye başladığı ortaya çıkmaktadır. Duygu Asena'nın ataerkil toplumda kadının teslimiyeti hakkındaki düşünce ve eleştirileri de temelde geçmişin bu önemli feministlerinin fikirlerine dayanmakta ve onlardan etkilenmektedir.

Her ne kadar Batı dünyası kadının temel sorunlarını geçmişte tartışmış ve çeşitli çözüm yolları önermiş olsa bile, Türkiye günümüzde halen bu temel sorunları tanımlamak ve çözüm arayışlarında bulunmak için çaba sarf etmektedir.

Asena kitaplarında nesir tarzında konuşma diline sahiptir. Türkiye'deki alışılmış kadın profili dışında bir kadın yaratır; okurla konuşur şekilde yazar ve ataerkil topluma karşı olan eleştirilerini bu konuşma içinde dile getirerek yazar. Asena, kadının, bireyselliği olmadığı fikrinde odaklanır; çünkü kadın, erkek tarafından arka plana atılır. Roman boyunca, Asena, kadınların, ataerkil toplumda bir ismi olmadığı fikrini vurgular. Modern Türkiye'de kadınların durumları hakkında eleştirileri, onların öznelliği ve bağımsızlıkları için çabalamaları için bütün kadınları cesaretlendirmeye çağırır.

Asena, profesyonel bir tutumla ekonomik bağımsızlığı olan isimsiz bir kadın karakteri yaratır ve bağımsızlık için zorunlu mücadelenin bir örneğini de kendi bireysel yaşamında sunar. Bunu hayatını anlattığı "*Ben Duygu*" adlı kitapta görmemiz mümkündür.

Bu romanda her kadının, toplumda bir köle olma durumundan gerçekte haberdar olduğundan bahseder, buna rağmen kadınların hiçbiri, bu durumu değiştirmek için, daha güçlü olmak için herhangi bir şey yapmaz, çünkü başarabildiğine inanmaz. Asena, ataerkil toplumda kadının, zayıf ve pasif olmak için varsayıldığını vurgular ve eğer kadın, bu sözde ataerkil kurallara uymazsa, toplumdaki dışlanmaya, hor görülmeye mahkum edilir.

Babasının sözde onu korumak için etrafına ördüğü parmaklıklardan kurtulmaya çabalayarak büyüyen bir kız çocuğunun genç kızlığa geçişi, aileden gizli yaşanan aşkları, konuşulması bile yasak olan cinselliği tam olarak yaşayamadığı için erkek arkadaşları tarafından terk edilmesi, baba baskısından kurtulmak için kendisiyle evlenmek isteyen ilk erkeğe evet demesi, kendine öğretildiği şekilde büyük bir titizlikle sakladığı bekaretini verdiği kocasının onu hor görmesi, aldatması var bu kitapta. Türk kadını, cinsiyeti nedeniyle önce babası, ardından sevgilileri, kocası, ardından da çalıştığı iş yerindeki erkekler tarafından aşağılanan bir kadının kendini kanıtlama mücadelesini okudu Asena'nın romanında.

Kitabın kahramanı genç kızlığının ilk demlerinde başlıyor direnmeye karşı cinstekilerin kadınlar için yarattığı kurallara. İlk regl oluşunda bunun etrafa hissettirilmemesi gerektiğini tembihleyen annesine isyan ediyor önce: *“Kanamak kadın olmaksızın ve sünnet de erkek, o halde neden sünnet olan erkekler için törenler düzenleniyor da regl olan kızlar bunu saklamak zorunda kalıyor, kadın olmanın neresi ayıp?”* Erkek olmadığı için işini ona devretmeyeceğini söyleyen, kız çocuklar üniversiteyi kazanmayı beceremez diyen babasına direniyor eğitimini sürdürebilmek için. *Tıkış tıkış otobüste arkasına yaklaşan bir adamın ona sürünerek boşalmasına, babasının annesini aldattığını bildiği halde bunu annesine söyleyememesine isyan ediyor. Mutsuz giden evliliğinde bir hata sonucu oluşan gebeliği sonlandırabilmek için direniyor kocasına ve bunun günah olduğunu söyleyen annesine. Ve soruyor: “Aldırmamalıyım ha anneciğim, bir kadının en kutsal görevi annelik ha anneciğim. Senin gibi iki çocukla, seni aldatan kocayla, bırakıp gidemeden, evinin duvarlarına yapışmış, balık gözleriyle kalmak mı annelik? Siz olmasaydınız, ben bu hayatı mı yaşardım, sizin yüzünüzden boşanamadım demek mi kutsal annelik?”*

Kadınlar, ne yaşayabilir, ne de toplum istediği yaşamı yaşaman için sana izin verebilir, biz, kadınlarız, biz ezilmemeliydik, biz onlara uymamalıydık, eğer biz yapmazsak, erkekler bizi yaralar, kırar... (Asena,1987;117)

“Eğer sen, bir kadınsan, neyi yapmayı istediğini kararlaştıramazsın çünkü toplum şimdiden, senin için onu kararlaştırdı; Ve eğer sen, toplumun, senin için ne

kararlaştırdığına uymayı istemezsen, sen iyi bir kadın değilsin. Kadın, zayıf olmalıydı, kadın, yaşadığı toplumun kurallarına uymalıydı”. Duygu Asena, kadınların toplumdaki ikincil durumunun bir çözümü olarak; kadınların kuvvetli olması gerektiği çözümünü sunar (Asena,1987;134).

“Sen, güçlü olmalıydın. Sen kendi gücüne inanmalıydın, sen aynı zamanda gerçekten, güçlü olmaya çabalamalıydın.” İnsanların, ezme güdülerinin nedenleri vardır, egemen olur, kendilerinden daha zayıf olanları yönetir, bütün insanların nedenleri var ve maalesef, kendilerini zayıf kabul eden kadınlar, “zayıflar ordusunu” oluşturur.

Kadınlar, erkeklerin onları yönettiği ve kendilerini köle yaptığına niye inanmadı? Eğer sen, ilk emre ilk kısıtlamaya “Hayır” diyemezsen bu devam eder. Erkekler, sen ve senin kuralların olduğuna inanmalı, “Eğer sen, beni seversen ve beni istersen, sen, bana emretmemeliydin, biz eşitiz ve eğer sen, bunu kabul etmezsen, “ben gideceğim” diyebilmelisin. Onlar, senin ilkelerine saygı duyacak.” Sen ilk olarak, kendi ilkelerine sahip olmalıydın (Asena,1987;169). Kadınlar, varlık ve başarı için kendi ilkelerine sahip olmalıydı. Kadınlar sadece erkek ilkelerine uymayı kabul ederse; kadınlar her zaman, aşağılık ve köleliğe mahkum edilecek.

Erkekliğin bildiği tek gerçeklik, kadından güçlü, özellikle daha güçlü olduğudur. Böylece, erkek, kadını, ezebildiği, egemen olabildiği ve kadını arka plana atabildiğini düşünür. Kadın tarafından yapılan hata, güçlü olmadığını düşünmesi ve ilkelerini yaratması için kendi gücünü görmezlikten gelmesidir. Bunun sonucu olarak, erkek kadını yönetir.

Erkek güçlü olmalıydı ve erkek bazen, zayıf hissetmesine rağmen, bunu göstermemeliydi; Ağlamak, kötüdür. Arkadaşlarımla babaları her zaman, söyler: “Erkekler ağlamaz.” Ve eğer onlar, bunu diyorsa, ağlamanın, doğru olmadığını ifade eder. Eğer ağlamak, iyi bir şey değilse, niye, ağlamak, kızlar için yasaklanmadı? Erkekler için kötü olan bir şey kızlar için iyi midir? Ama bu, mümkün

değildir, kötü, kötüdür, iyi olan bir şey, diğerleri için kötü olamaz.(Kadının Adı yok- 14)

Bir erkek, ağlamamalıydı çünkü ağlamak, zaafın bir işaretidir, erkek, kuvvetli olmak için yaratılır. Böylece, erkek eğer ağlarsa gücünü kaybedecektir. Diğer taraftan, bir kız, istediği kadar ağlayabilir çünkü o, şimdiden zayıf bir birey olarak yaşama adımını atacaktır. Özgürlük, güç ve üstünlük, erkek için; kısıtlama, zaaf ve aşağılık, kız için iyidir. Sonuç olarak, erkek, zaafi gösteren herhangi bir şey yapmamalıydı ve kız hakkında alınan kararlara karşı isyan gösteren olan herhangi bir şey yapmamalıydı.

Asena kitabında, bir kadının karakterin, erkekle arasındaki ilişkiye göre oluştuğunu belirtir. Erkekler belki, kadınlardan gerçekten daha güçlüdür. Yine de, kadınlar, istemediği şeyleri yapması için erkeklere izin vermemeliydi. Bir erkek istediği her şeyi yapabilir, “çok güçlüyüm” diyebilir; ama kadın istediği her şeyi yapamaz çünkü bir kadına güçlü olduğu öğretilmemiştir. Kadına öğretilen zaaftır.

Kadınlar için toplumdaki kurallar; ataerkil toplum tarafından kızlar dünyaya gelmeden önce tayin edilmiştir. Kız çocuk dünyaya geldiği andan itibaren ise bu roller entegre edilmeye başlanır. Kız çocuklar için sosyal başarılar, gerçekte önemli değildir.

Kızlar, yemek pişirmek, dikiş dikmek, ev temizlemek ve çocuk bakmanın nasıl olduğunu ve ek olarak da güzel ve çekici olmanın nasıl olduğunu bilmelidir. Cezbedici olmak, kadın için çok önemlidir çünkü kadının son amacı iyi bir koca bulmak olacaktır. Bu son amaç gerçekte, kız tarafından kendi kararlaştırılmaz, bu, onun hakkında ataerkil toplum tarafından kararlaştırılır. Çünkü düşünülen, bir kadının korunması için bir kocaya ihtiyaç duyduğudur.

Erkeğe bütün fırsatlar sunulurken, başarı, ona toplum tarafından sunulmuşken; kadın, bireysel bağımsızlığı ve başarısını engelleyen toplum tarafından önünde oluşturulan engelleri aşmaya çalışır.

Lise sonda bir yıl iki dersten bekledim. Zar zor kurslarla, derslerle sınavları verdim. Ve sıır geldi kardeşimle birlikte üniversite sınavlarına girmeye... Babam "Hoop" dedi. "Nereye giriyorsunuz, ne gereği var, yarın evlenip gideceksiniz, boşu boşuna beni ne uğraştıracaksınız?" "Baba sen uğraşmayacaksın ki, biz sınavlara gireceğiz. Hem biz evlenmek değil çalışmak istiyoruz..." Ne çalışması, bunu bir daha ağzınızdan duymayayım, benim olduğum evde kimse çalışamaz, sizi çalıştıracak herifin de alnını karışlarım. (Asena,1987;55)

Bu dialogda, kız karakterin üniversite eğitimi isteğini bildirdiği zaman babasıyla yaşadığı problemleri gözlemliyoruz. Bu problem; erkek ve kadınların nasıl toplumsallaştırıldığı ve toplumun kadınlardan ve erkeklerden beklediği rollerle ilgilidir. Babadan alınan cevaplar; toplum tarafından beklenen rolün kadınlar için iyi bir ev hanımı ve anne olmak olduğunu göstermektedir.

Kadınlar, çocukluğundan beri, ev işinde annelerine yardım etmesi için evde olmak için zorlanır; erkekler ise her zaman evin dışında babalarıyla ya da arkadaşlarıyla dırlar. Kadınlar, iyi ev hanımları olarak eğitilir ve bu; onlardan neyin beklendiğidir. Diğer taraftan, erkekler, evin dışında yaşamın zorluklarına karşı çabalamak için eğitilir.

Kızlar, anneler ve ev hanımları olarak rollere öyle alışılırlar ki; evin dışında özgürlüğün tehlikelerinin bir korkusunu geliştirirler. Bu korku, ev içinde yaşamlarını geçirmeleri için kadınları eve bağlar. Kadınlar, toplumun sosyal olarak aktif üyeleri olmaktan korkarlar. Kadının güvenliği bir erkeğin bir sözüyle, evlenmeyle olur. Kadın, geleceğini yaratmaya ihtiyaç duymadığına inanmak için eğitilir; Onun mesleği, evlilik ve anneliktir.

Kadına, çocukluğunun erken yıllarından beri, “koruma” teklif edilir. Çocukluk esnasında ailesi tarafından, evlendikten sonra ise kocası tarafından korunur. Diğer taraftan, erkekler için hiç bir koruma yoktur çünkü erkekler, koruma için başka birisine ihtiyaç duymaz. Kadınlara, her zaman, onları kurtarması için birisine ihtiyaç duyduğu öğretilir. Kadın eğer kendi gücüne güvenir ve inanırsa; yaşamın her alanında erkeğe eşit olabilir.

Yine de Asena güçlü olmayı deneyen kadın için başka bir problemi tartışır. Kadının, sosyal olarak üstün bir birey olmayı denemesine rağmen, “Gerçek kadın” olması için kadına gelen ataerkil toplumun baskıları, kadının yaşamını çok daha fazla zorlaştırır. O, özgür bir yaşam, bir meslek istese bile; bir ev hanımı ve anne olarak vazifelerinden kaçamaz. Böylece, onun ilgileri, her zaman çeşitli kürelere bölünmüş olandır ve bu, onun yaşamını sadece bir zamanda bir şeyde odaklayan erkekten çok daha fazla zor yapar.

IV.V. DUYGU ASENA'NIN POPÜLER FEMİNİZM İÇİNDEKİ YERİ

Duygu Asena'nın hayatında feminizm kişisel yönelim şeklinde gelişmiştir. Asena hiçbir yazısında ya da röportajında niye feminizmi benimsediğini, Asena'yı feminizme yönlendiren çalışmaların nedenini ve feminizmle nasıl tanıştığını anlatmamıştır. Çocukluğundan itibaren sorguladığı kadın-erkek ilişkileri onu böyle bir yaklaşım sergilemeye itmiştir. İlk kaleme aldığı "*Kadının Adı Yok*" adlı kitabı tamamıyla kendi hayatını anlattığı bir eserdir. Asena henüz küçücük bir çocukken erkek arkadaşlarıyla oynaması babası tarafından engellenir. Babasını annesini aldattığını görür. Annesinin mutsuz olmasına rağmen evliliğini yürüttüğünü görür ve bu deneyimlerle Asena kendi kişisel hayatında feminizmi seçer ve feminist anlayışı tüm kadınlara aktarmaya çalışır

Duygu Asena, hayatını eşitlik mücadelesine adadı. Cinsel eşitlik için baş kaldırdı, kadın hakların savunarak kadının cinsel kimliğini kazanmasına yardımcı oldu. Cinsel tacizle, aile içi şiddetle, töre ve namus cinayetleriyle mücadele etti. Ama bu mücadele hiç de kolay olmadı. Türk-Müslüman örf ve adetlerine aykırı, Türk-Müslüman kültürü açısından zararlı bulundu. Kadınları kocalarına ve kutsal aile kurumuna karşı kışkırtmakla, erkek düşmanı olmakla suçlandı.

Duygu Asena, kadın öznelliği temalı birkaç kitap ve 1990'lı yılların Türkiye'sinin güncel konumunda kadın-erkek eşitliğini yazdı. Duygu Asena kadın-erkek eşitliğine ek olarak kadının bireysel haklarını aradı ve 2006'da öldüğü zaman kadının bireysel haklarını arayan binlerce kadını yalnız bıraktı.

Asena'nın, feminizmde kadının cinsel özgürlüğüne sık sık vurgu yapmasından dolayı, feminizmi topluma yanlış aktarmasına rağmen gerçekte daha önemli temel problemleri tartıştığı ve toplumda kadınları bireysel hak ve bağımsızlıkları için cesaretlendirdiği göz ardı edilmeyecek bir gerçektir.

Duygu Asena, toplumda daha önce tartışılmamış olan konular hakkında konuşabilen en ünlü feminist eleştirmen oldu. Türkiye’de birçok kadına; ekonomik ve sosyal bağımsızlıkları; problemlerini fark etmeleri ve problemlerin çözümleri için çabalama cesareti verdi.

Duygu Asena'nın, kadın-erkek arasındaki temel problemlere dikkat çekmesine rağmen kadının; cinsel yaşamındaki bağımsızlığında çok fazla odaklanır. Bu odaklanma ise Duygu Asena'nın önemli düşüncelerini gölgelediği sadece kadını cinsel özgürlüğü kazanması için cesaretlendirdiği izlenimine götürür.

Türk toplumu, kadınların konumunu iki parçaya bölmüştür. Türkiye'nin batı bölümü, eğitimde ve sosyal yaşamda kadınlara erkeklerle birlikte daha eşit haklar verebildi, diğer taraftan, Türkiye'nin doğu bölümünde, çok daha fazla temel problemi yenmeye çabalayan kadınlar vardır. Okul eğitimi alamayan birçok kadın; çok erken yaşta evlenmeye zorlanan birçok kadın; birey sayılmayarak dört duvar içinde hapsedilmeye mahkum birçok kadın; kadının görevinin sadece ev işleri ve çocuk doğurmak olarak belirlendiği birçok kadın vardır.

Asena'nın kitaplarındaki kadınlara bağımsızlıkları için vurgusu, Türkiye'nin çoğu bölgesinde yaşayan birçok temel hakka sahip olamamış kadın için uzaktır. Bu şekilde Asena; Türkiye’de kadının konumunu iki parçaya bölmüş olur. Hiçbir grubu saymadığımız gibi; kadınları homojen bir grup saymamız mümkün değildir. Bu nedenle Asena bu tutumundan dolayı eleştirilere maruz kalmıştır ve yaptığı “elit tabaka feminizmi” olarak nitelendirilmiştir. Bu eleştiriyi Ayşe Durakbaşı’dan; *“Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm”* adlı eserinden okuyabiliyoruz. Durakbaşı eserinin önsözünde kadınlar arasındaki var olan sınıf farklılıklarından bahsederken; Asena’nın kadınları homojen bir grup olarak ele aldığından ve kadınlara seslenirken belli bir kesime hitap ettiğinden dolayı eleştirisini Asena’ya yönlendirir. Asena, kitaplarında ele aldığı “cinsel özgürlük” olgusuyla bu eleştiriyi doğrular niteliktedir. Türkiye’deki kadınların sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel sorunu varken Asena’nın sadece “kadının cinsel özgürlüğü”ne odaklanması Asena’yı bu eleştirilerle karşı karşıya bırakır.

Feminist öncülerden Şirin Tekeli, Duygu Asena için İstanbul AKM'de düzenlenen törende *'Türkiye'de feminizmin gelişmesinde belirleyici oldu'* dediği Asena ile zaman zaman kesişen hayatlarından yola çıkarak kadın mücadelesini de değerlendirdi.

"Duygu iki yıldır Kadınca'yı çıkarıyor. Bu o güne kadar yayınlanmış en başarılı, modern, yenilikçi kadın dergisi ve çok okunuyor. Ama, bizim teorik feminist grubunu tatmin etmeyen bir tarafı var. Tam da adını koyamıyoruz... Örneğin o günün Türkiye toplumu için bir tabu olan "kadının orgazm hakkı" Kadınca'nın savunduğu çok ilerici bir hak. Ama, bize göre dergi gene de yeterince politik değil, yeterince eleştirel değil... Dolayısıyla, bilinç yükseltme grubu kendini tanımlarken, bir ölçüt, bir mihenk taşı olarak Kadınca'yı alıyor.. Taa o günlerden başlayarak Duygu, Türkiye'de feminizmin gelişmesi üzerinde belirleyici oldu.

Kadınca dergisiyle yaptığım bir söyleşide; Kadınca'yı yeterince siyasi ve eleştirel olmamakla eleştirdim. Biraz da sert bir tonla. Yazı yayınlanmadan önce Duygu benimle şahsen görüşmek istedi. Gittim. O eleştirel paragraf üzerine konuştuk. "Bir yayıncı kendisinin eleştirilmesini nasıl kabul eder?" dedi. Ben de herhalde, "o paragraf olmazsa, yazım çıkmaz" gibi "keskin" laflar ettim. Sonra sayı yayınlandı ve mucize!

Yazı benim eleştirilerim kesilmeden yayınlanmıştı. Duygu ile yüz yüze gelişimiz ilk o söyleşi vesilesiyle olmuştu ve ben Babıali'de eşi benzeri pek bulunamayacak bu demokrat kadının medeni cesareti karşısında büyülenmişim. Zaten, o dönemden sonra bizim "teorik feministler" grubu ile Kadınca'nın çeşitli konularda fikir alışverişi sıklaştı, hatta düzenli hale geldi.

Bizler, dünya kadın hareketini, eylemlerini, kazanımlarım, teorik problemleri yakından izliyorduk. Meselenin kapitalizmle, sosyalizmle, demokrasi ile ilişkilerini derinliğine tartışıyorduk. Ama öyle bir dille konuşuyorduk ki, insanların bizi dinlemesi, anlaması, dediklerimize katılması, fikirlerimizi benimsemesi pek kolay

değildi. İşte Duygu'nun feminist hareket bakımından asıl büyük önemi burada ortaya çıktı.

1987'deki aile içi şiddet yürüyüşünden itibaren Duygu, feministlerin gündeme getirdikleri meselelere sahip çıktı. Dergisinde bu sorunlara geniş yer verdi ve meseleleri bizlerin yaptığından çok farklı, çok anlaşılır bir dille anlattığı için de, sorunlar gündeme oturdu.

Daha önemlisi, Kadınca'nın okurları, feminist hareketin teorik dergileri olan Feminist'in ya da Kaktüs'ün ulaşmayı düşünemeyeceği kadar geniş ve aynı zamanda sınıfsal olarak çeşitli kesimlerden. Duygu, feministleştikçe, feminizmin geniş kadın kitlelerine taşınması, onlara maledilmesi gibi son derece zor ama, hayati bir rol üstlendi.

Zira, 1979'da Kadınca'yı yayınlamaya başladığı günden, iki yıl önceki son yazısına kadar kadınların uğradıkları haksızlıkları, bunların neden kabul edilemez olduğunu, kadınların da insan olarak temel insan haklarına, yaşama, saygı görme, mutlu olma haklarına sahip olduğunu bıkmadan usanmadan ve üstüne üstlük, itici olmayan, tatlı, yumuşak bir üslupla anlatmış olan bir kadının, 90'lı yılların sonunda nihayet elde edilen kazanımlardan mutlu olmamasına, bu başarıda benim de payım var dememesine imkan yok.

Evet, onun bu başarıdaki payı çok büyüktür. Basın ve medyanın dördüncü, belki de en büyük güç olduğu modern siyasi sistemlerde, değişimin sağlanmasında medyanın rolü çok açık. Ve eğer Duygu, olduğu yerde olmasaydı, yaptığı işi yapmasaydı, Türkiye'de, Aile İçi Şiddete Karşı Yasa, Medeni Kanun ve Ceza Kanunu reformlarıyla kadınların elde ettikleri hakların kazanılması için daha çok beklerdik, diye düşünüyorum.

2000'de New York'ta yayınlanan Zehra Arat'ın derlediği "Türk Kadın İmgesinin Yapıbozumu" adlı bilimsel derlemeye verdiği makalesinde Prof. Arzu

Öztürkmen de aynı şeyi savunuyor: "Kadınca ve Duygu olmasa, feminist düşünce, dolayısıyla kadın hakları bilinci sosyal yasaların değişmesini sağlayan bir itici güç olamazdı" diyor.

Asena'nın bu mücadelesinde hayranlık uyandıran en önemli taraflarından biri de, fikirlerine karşı savaş açanlara direnmesi ve vazgeçmemesiydi."
www.turkforum.net.

1999 yılında Pınar Çekirge'ye verdiği bir röportajında yaşadıklarını şöyle anlatıyor Duygu Asena: *"Sıradışı yapılan her şeyde bedel ödetiliyor. Ama ben ödemedim. Yerimde bir başkası olsaydı bırakıp giderdi. Direndim. Mücadele ettim. Sürekli dedikodular üretildi. Kesinlikle erkek düşmanı olmadığım halde, erkek düşmanı olduğum yazıldı, çizildi. Yakıştırmalar yapıldı. Cinsel tercihim bile sorgulandı. Ama yıpranmadım. Sadece şaşırdım. Ne edebiyatçı ne de feminist bir kimlikle çıkmamıştım ki... Söylenecek sözlerim vardı, hepsi bu."*

Feminist bir kimlikle çıkmış olmak kötü bir şey midir veya bu kimliğe bürünmek ona göre neden eleştirilmeyi haklı kılar bilinmez ama Duygu Asena Türk kadınının gerek özel hayatında, gerekse kamusal alanda sesini duyurabilmesi için bir mücadele başlattı. Köşe yazıları ve kitaplarında ağırlıklı olarak kadının özel yaşamdaki yerine ilişkin saptamalar yaptı. Kadının kamusal alanda erkekle eş değerde bir yere sahip olması konusu, kitaplarında yeterince yer bulmadı. Bu konuda yürüttüğü faaliyetlerin yazılarına aynı oranda yansımamış olması kadın hareketi açısından üzücü. Ancak kadının kendi varlığını önce fark edeceği, ardından da hissettireceği ilk yer de şüphesiz özel yaşamı. Kamusal alanda güçlü olabilmenin yolu, eşitlik üzerine kurulmuş bir özel yaşamdan geçiyor. Türkiye'de kadın hak ettiği yerde mi? Hayır.

Türkiye'de kadınlar hala dayak yiyor, hala töre cinayetlerine kurban gidiyor. Kız çocukları hala okula gönderilmiyor, para veya mal karşılığı kocaya veriliyor. Kadınlar tacize, tecavüze uğruyor. Bin bir zorlukla girdikleri işyerlerinde her türlü ayrımcılığa maruz kalıyor, yükselemiyor. Peki Asena'nın da sorduğu gibi kadın

hareketi akıntıya mı kürek çekiyor? Elbette değil. Duygu Asena Türkiye’de bir kilometre taşıydı. O bir mücadele başlattı. Söylenecek sözü vardı ve söyledi. Önemli olan bu mücadelenin tüm kadınlar, ve bence en az kadınlar kadar, kadın haklarını önemseyen erkekler tarafından desteklenmesi, yürütülmesi ve genişletilmesi. Ancak o zaman eşitlik konusunda gözle görülür, elle tutulur kazanımlardan söz edebiliriz. (www.turkboard.com)

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Feminizm, toplumun herkes için vaat ettiği eşlilik ve özgürlüğü kadın yaşamındaki her alanda gerçekleştirme mücadelesidir. Kendilerini sınırlayan değerlerden, gelenekten, yaşam biçiminden kurtulma mücadelesidir. Feminizmin hareket noktası, kadın deneyimleridir. Bu deneyimler belli bir tarihsel dönemde, kadınların içinde buldukları toplumsal formasyondan, sınıf aidiyetinden ve bu aidiyet temelinde şekillenen cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak ele alınamaz. Tüm bu etkenler tarafından şekillendirilen deneyimler problematize edilerek, teoriler, oluşturulur. Bu teoriler temelinde politikalar üretilir. Politikaların hayata geçirilmesi sırasında elde edilen deneyimler ise, feminizmin, teorisine katkıda bulunarak kadın yaşamının farklı alanlarına nüfuz edilmesine, bu alanların sorgulanıp dönüştürülmesine yardım eder.

Kadın hareketi, her ülkenin içinde bulunduğu sosyal, siyasal koşullara göre şekillenmiş, kadınlar ezilişlerine başkaldırmışlardır. Bu yolda dergiler çıkarılmış, çeşitli örgütlenmelere girişilmiştir. Türkiye’de feminizmin tarihi başlıca dört dönemde ele alınabilir:

1- Klasik feminist hareket: 1800’lerde başlayıp, 1920’lere, hatta 70’lere değin süren, eğitim, çalışma, siyaset gibi temel hakların talep edildiği dönem.

2- 1970-1980: Solun Yönlendirdiği Kadın Hareketi

3- 1980-1990: Askeri Darbe Sonrası Kadınların Kimlik Arayışları ve Yükselen Feminist Hareket.

4- 1990-1995: Kurumsallaşan Kadın Hareketi.

19. yüzyılda dünyada yaşanan tüm değişimlere paralel olarak Osmanlı toplumunda da önemli değişimler gündeme geldi. Toplumsal, siyasal, ekonomik Yapılar değişmeye başladı. Hukuk, eğitim alanında önemli reformlar yapıldı. Tüm bu değişmelerden kadınlar da yararlandı. Yaşadıkları sorunların farkına varan kadınlar çözüm için somut çözümler üretmeye, bu amaçla çeşitli araçları kullanmaya başladılar. Basın ve dernekler bu doğrultuda önemli işlev gördü. Kadınlar ilk örgütlenmeyi yardım derneklerinde gerçekleştirdiler.

İlk kadın partisi “Kadınlar Halk Partisi” 15 Haziran 1923’te kuruldu. Ancak seçim kanununda kadınlara oy hakkı tanınmadığı gerekçesiyle valilikten onay alamadı. Zaten daha sonra kabul edilecek olan 1924 Anayasasında her erkek Türk seçme seçilme hakkına sahip olacaktı.

Bu kez, 5 Şubat 1924’te bir dernek çatısı altında “Türk Kadınlar Birliği” adlı dernekle, kadınların siyasal hakları için mücadele yoluna gidildi. 17 Şubat 1926’da ilk laik Medeni Kanun kabul edilen İsviçre Medeni Kanunu model alındı. Kadınlara boşanma hakkı yanında birçok hak tanındı. Böylece kadınların en önemli taleplerinden biri yerine getirilmiş oluyordu.

1970’ler Türkiye’sinde sosyalist eğilimli gençlik hareketlerinin siyasal gündemi sayısal güçlerini aşan bir biçimde belirledikleri bir dönem oldu. Azgelişmişlik, dışa bağımlılık, gelir ve fırsat eşitliği, sınıflar arası uçurumlar gibi yapısal sorunlar bu dönemde gündeme geldi.

Eşitsizlik ve sömürü kavramlarının belirdiği ortamda, kadınların da yasalarda var olduğu iddia edilen eşitliğe karşın eşit olmayan bir cins grubu oldukları bilinci doğdu. Ancak bu söylemde kadınlar sosyalizmin kadın sorununa yaklaşımı temelinde ele alınarak değerlendirildi. Sol hareket içinde yer alan örgütlerde bulunan kadınlar “İlerici Kadınlar Derneği” (İstanbul,1975), “Ankara Kadınlar Derneği”, “Devrimci Kadınlar Birliği” gibi derneklerde kadınları sosyalizme kazandırmak için çalışmalar yaptılar, kendi siyasi görüşleri doğrultusunda genel olarak güncel ekonomik ve demokratik talepler çerçevesinde kadınları örgütlemeye çalıştılar. Gecekondu

bölgelerinde yaşayan ev kadınları ve işçi kadınlar bu hareketlerin hedef kitlesini oluşturdular. Belli kesimlerle sınırlı olsa da hareketin içinde yer alan kadınlar ise, genel olarak kendilerini daha rahat ifade edebilecekleri yerler olan sol örgütlerde siyaset yapma imkanı buldular.

1980'lerin başında dışarıdaki popüler feminist akımlar, medyanın beslediği Kadınca, Elele gibi kadın dergilerinde yansıdı. Şehirli, orta sınıf, çalışan kadının o kesimdeki erkekleri de çekebilmek için kadın cinselliği üzerinde konuşulmaya başlandı. Kadınlara kendine güven vermeye çalışıldı. Okuyucularla karşılıklı ilişki kuruldu. Bu temalara işleyen Duygu Asena'nın "*Kadının Adı Yok*" adlı kitabı 25 baskı yaptı. Yine bu doğrultuda, kadın filmleri çekildi. Özellikle Atıf Yılmaz filmleri kadınların ve toplumun sorgulandığı filmler olarak dikkat çekti.

Bu dönemde edebiyat da farklı bir boyut sergiledi. Leyla Erini, Sevgi Mektupları'ndan kadın ve erkek kimliklerindeki farklılığı konu olarak aldı. Kimlik sorunlarını işledi. Kadın sorunları Aysel Özakın'ın "*Genç Kız ve Ölüm*", "*Alanında Mavi Kuşlar*", Adalet Ağaoğlu'nun "*Hayır*", Pınar Kür'ün "*Asılacak Kadın*" adlı kitaplarında alabildiğine ele alındı.

Sosyal bilimlerde kadın çalışmalarına ağırlık verilmeye başlandı. Sosyal psikolojistler aile kurumuna yöneldiler. Kadınların statüsünü anlamada cinsiyet rollerine dikkat çektiler. Kimlik kavramı ve cinsiyet rolleri arasındaki ilişki incelendi.

1990'larda Türkiye'de yüzyıllık bir geçmişe sahip olan kadın kurtuluş hareketi artık bağımsız, muhalif bir hareket olarak toplum içindeki yerini almıştır. 80'lerdeki eylemlilik döneminden sonra durgunluk görüldü. Feminizm yaygınlaştı, ancak eylemci yönü yitirildi. Ancak kadın hareketinin sadece eylem düzeyinde olması beklenmemeli, hareket, içten içe gelişen, zaman zaman koşullara ve ortama göre farklı protesto biçimleriyle kendini gösteren bir potansiyele sahiptir. 90'ların başından itibaren kadın hareketi çok daha geniş bir alana yayılmıştır. Gerçi bu

yayıma hareketinin muhalif yanını bir ölçüde törpülemiştir. Ancak getirdiği kazanımların önemi de yadsınamaz.

Bu kazananlardan birisi de kadın hareketinde kurumsallaşmadır. 1990'da İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1992'de Marmara Üniversitesi "Kadın İşgücü ve İstihdamı Araştırma Merkezi" ve Ankara Üniversitesi "Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi", 1993'te ODTÜ "Kadın Araştırmaları Enstitüsü" açıldı

1990'da Kadın Eserleri Kütüphanesi kuruldu. Kadın konusunda her tür yazılı ve görsel malzeme toplanmaya başlandı. Kütüphanede sadece kitap değil, gazete ve makale arşivi de oluşturuldu.

Şiddet gören kadınların sığınabilecekleri bir yer oluşturmak için İstanbul'da "Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı" kuruldu. Vakfa başvuran kadınlara hukuksal ve psikolojik danışmanlık hizmetleri verildi. Kadın sığınağı ise 1995'te açıldı.

Feminizmin kurumsallaştığı dönemde ise Duygu Asena "*Kadının Adı Yok*" adlı kitapla gündeme geldi. Kitabın çıktığı dönem aynı zamanda Asena, Kadınca'nın editörlüğünü yapıyordu. Hem dergide hem de kitapta Asena günlük söylemler içinde ataerkilliği ele aldı ve eleştirdi. Kadınlar ilk defa içinde buldukları konuları sorgulamakla karşı karşıya geldiler.

Bu çalışma da Asena'nın feminizmi kadınlara nasıl aktardığını tartışmak için oluşturulmuştur. Kadının eğitim hakkını savunma içgüdüsünden çıkmış olan feminizm, 1990'lı yıllara geldiğimizde içeriği değişmiş bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bireysel haklarına kavuşamamış birçok kadın için toplumun tabularını yıkarak özgürlük kazanmasını öneren Duygu Asena yaptığı feminist tarzla ve söylemlerle feminizmin içeriğini değiştirdiğini gösteriyor. Türkiye'de hala birçok hakka sahip olamamış kadın olmasına rağmen; Duygu Asena feminizmi kadının

ekonomik ve cinsel özgürlüğünde odaklanır. Duygu Asena tarafından, bu şekilde topluma yansıtılan feminizmin içeriği popülerleşmiş, amacından saptırılmıştır.

KAYNAKÇA

AGACİNSKİ Sylviane (1998) **Cinsiyetler Siyaseti**, Dost Kitabevi, Ankara

AKSU Bora, ASENA Günel (2007) **90’larda Türkiye’de Feminizm**, İletişim Yayınevi, İstanbul

AKKENT Meral (1994) **“Osmanlı Büyükannelerin Feminist Talepleri Geçmişe Kısa Bir Bakış”**, Kadın Hareketinin Kurumlaşması Fırsatlar ve Rizikolar, Metis Yayınları, İstanbul

ARAT Necla (1993) **Kadın ve Cinsellik**, Say Yayınları, İstanbul

ARAT Necla (1996) **Türkiye’de Kadın Olgusu Kadın Gerçeğine Yeni Yaklaşımlar**, Say Yayınları, İstanbul

ARAT Necla (1996) **Kadın Gerçeklikleri**, Say Yayınları, İstanbul

ARAT Necla (1997) **Kadınların Gündemi**, Say Yayınları, İstanbul

ARAT Necla (1998) **“Cumhuriyet’in 75. Yılında Türkiye’de Kadın Tartışmaları”**, Aydınlanmanın Kadınları, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul

ARAT Necla (2010) **Feminizm’in ABC’si**, Say Yayınları, İstanbul

ARAT Yeşim (2000) **“1980’lerde Türkiye’de Kadın Hareketi: Liberal Kemalizmin Radikal Uzantısı”**, Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme, Alfa Yayınları, İstanbul

ARSLAN Seval (2008) **“Misdirected Feminism: A Comparative Analysis of Duygu Asena’s Works and Prominent Western Feminist Writings”** Yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi

ASENA Duygu (1987) **Kadının Adı Yok**, Afa Yayınları, İstanbul

ASENA Duygu (1989) **Aslında Aşk da Yok**, Afa Yayınları, İstanbul

ASENA Duygu (1994) **Kahramanlar Hep Erkek**, Milliyet Yayınları, İstanbul

ASENA Duygu (1994) **Değişen Bir şey Yok**, Ad Yayıncılık, İstanbul

ASENA Duygu (1997) **Aynada Aşk Vardı**, Ad Yayıncılık, İstanbul

ASENA Duygu (2003) **Aşk Gidiyorum Demez**, Doğan Kitap, İstanbul

ASENA Duygu (2004) **Paramparça**, Doğan Kitap, İstanbul

ATABEK Erdal (2006) **Kışkırtılmış Erkeklik Bastırılmış Kadınlık**, Alkım Yayınevi, İstanbul

BARBARASOĞLU, KARABIYIK Fatma (1995) **Modernleşme Sürecinde Moda ve Zihniyet**, İz Yayıncılık, İstanbul

BAYKAN Ayşegül, ÖTÜŞ-BASKETT Belma (1999) **Nezihe Muhiddin ve Türk Kadını 1931**, İletişim Yayınları, İstanbul

BAŞBUĞU-YARAMAN Ayşegül (2001) **Resmi Tarihten Kadın Tarihine Elinin Hamuruyla Özgürlük**, Bağlam Yayınları, İstanbul

BERKTAY FATMAGÜL (1994) “**Türkiye’de Kadın Hareketi Tarihsel Bir Deneyim**”, Kadın Hareketinin Kurumlaşması Fırsatlar ve Rizikolar, Metis Yayınları, İstanbul

BERKTAY FATMAGÜL (1995) “**Türk Solu’nun Kadına Bakışı: Değişen Bir Şey Var Mı?**”, 80’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, İletişim Yayınları, İstanbul

BERKTAY FATMAGÜL (2001) “**Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Feminizm**”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Ansiklopedisi, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul

BERKTAY FATMAGÜL (2003) **Tarihin Cinsiyeti**, Metis Yayınları, İstanbul

BORA AKSU (1996) “**Kadın Hareketi: Nereden Nereye**”, Birikim, Sayı:10

BORA AKSU (2002) “**Bir Yapabilirlik Olarak Ka-Der**”, 90’larda Türkiye’de Feminizm, Derleyen: Aksu Bora, Asena Günal, İletişim Yayınları, İstanbul

BORA Aksu (2005) **Kadınların Sınıfı**, İletişim Yayınları, İstanbul

CONNELL W.R. (1998) **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

CORNELL Drucilla, Butler Judith, Fraser Nancy, Benhabib Seyla (2008) **Çatışan Feminizmler**, Metis Yayınları, İstanbul

ÇABUKLU Yaşar (2007) **Toplumsal Kurgular ve Cinsiyetçilik**, Everest Yayınları, İstanbul

ÇAHA Ömer (1996) **Sivil Kadın Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın**, Vadi Yayınları, Ankara

ÇAKIR Serpil (1996) **Osmanlı'da Kadın Hareketi**, Metis Yayınları, İstanbul

ÇEKİRGE Pınar “ **Bayanlara Özel**” 28 Şubat 2008, [http:// www.turkboard.net](http://www.turkboard.net)

ÇELEBİ Nilgün (1990) **Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları**, Sebat Ofset, Konya

ÇIMRIN KÖKALAN Füsün (2002) “**1980 Sonrası Türkiye’de Kadın Çalışmaları**” Yüksek Lisans Tezi, Muğla

DAVİDOFF Leonore (2002) **Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet**, İletişim Yayınları, İstanbul

DAVIS Nira Yuval (2003) **Cinsiyet ve Millet**, İletişim Yayınları, İstanbul

DEMİR Zekiye (1997) **Modern ve Postmodern Feminizm** İz Yayıncılık, İstanbul

DEVECİOĞLU Ayşegül (1988) “**Bir AKD’li ile Görüşme**” Sosyalist Feminist Kaktüs, sayı:10

Dinçer Fahriye, Uncu Ülker (2006) “**Ayşe’ler Uyanın, Ali’leri Eğitin Duygu Asena ile Hayatı ve Feminizm Üzerine Söyleşi**” Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar, İstanbul, Sayı:1

DOLTAŞ Dilek (1992) “**Türkiye’de Feminist Hareket**” Sosyalist Feminist Kaktüs, sayı:10

DONOVAN Josephine (2009) **Feminist Teori Amerikan Feminizminin Entelektüel Gelenekleri**, İletişim Yayınları, İstanbul

DURAKBAŞA Ayşe (2002) **Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm**, İletişim Yayınları, İstanbul

EMEL Ayşe, COŞKUN Zeki (2008) **Ben Duygu**, Doğan Kitap, İstanbul

FRASER Nancy (2006) **İhtiyaçlar Mücadelesi**, Agora Kitaplığı, İstanbul

FREUD Sigmund (2006) **Cinsiyet Üzerine**, Say Yayınları, İstanbul

FREUD Sigmund (2006) **Cinsellik Üzerine**, Payel Yayınları, İstanbul

FROMM Erich (1985) **Sevme Sanatı**, Say Yayınları, İstanbul

FROMM Erich, (1999) **Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum**, Say Yayınları, İstanbul

FOUCAULT Michel (2003) “**İktidar ve Beden**” **İktidarın Gözü**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

GELLNER Ernest (1994) **Postmodernizm, İslam ve Us**, Ümit Yayıncılık, Ankara

GÖLE Nilüfer (2004) **Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme** Metis Yayınları, İstanbul

HATTATOĞLU Dilek, (2009) “**Sosyal Bilim Ve Anlatı: Yakalanmışlığın Ötesine**” **methodos: kuram ve yöntem kenarından**, Anahtar Kitaplar, İstanbul

HATTATOĞLU Dilek, ERTUĞRUL Gökçen (2009) “**Kenardan Kuram Kenardan Yöntem**” **methodos: kuram ve yöntem kenarından**, Anahtar Kitaplar, İstanbul

HEYWOOD Andrew, (2007) **“Feminizm”**, Siyasi İdeolojiler, Adres yayınları, Ankara

HOOKS Bell (2002) **Feminizm Herkes İçindir**, Çitlembik Yayınevi, İstanbul

IŞIK Nazik (2002) **“1990’larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler”**, 90’larda Türkiye’de **Feminizm**, İletişim Yayınları, İstanbul

İÇLİ Gönül **“Feminist Kuramın Aileye Bakışı”** Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (1996) sayı:1

İLYASOĞLU Aynur (2009) **“Toplumsalın Kenarında İnsan” methodos: kuram ve yöntem kenarından**, Anahtar Kitaplar, İstanbul

İMANÇER Yıldız (1995) **“Postmodernizm ve Kadın”** Sosyalist Feminist Kaktüs, sayı:7

KADINCA, Ocak, 1989

KANDİYOTİ Deniz (1996) **“Çağdaş Feminist Çalışmalar ve Ortadoğu Araştırmaları” Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem**, Sel Yayıncılık, İstanbul

KANDİYOTİ Deniz (1997) **Cariyeler Bacılar Yurttaşlar** Metis Yayınları, İstanbul

KARACA Nihal Bengisu **“Duygu Asena ve ‘Bizi Ayıran Nehir’ler”**, 16 Ağustos 2006, <http://www.zaman.com.tr/>

KILIÇ Zülal (1998) **“Cumhuriyet Türkiye’sinde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış”**, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

KOÇAK Mine (2007) **“80’li Yıllar Kadın Hareketi”** Sosyalist Feminist Kaktüs, sayı:15

KORAY Meryem (1998) **“Türkiye’de Kadın Hareketinin Soru ve Sorunları”**, 75 **Yılda Kadınlar ve Erkekler**, Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul

LLOYD Genevieve (1996) **Erkek Akıl**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

LYTOARD Jean-Francois (1979) **Postmodern Durum**, Vadi Yayınları, Ankara

MEDER Mehmet (2005) **Mesleklere Göre Aile Yapısı**, Aziz Andaç Yayınları, Ankara

MICHEL Andree (2000) **Feminizm**, İletişim Yayınları İstanbul

MİLLETT Kate (1987) **Cinsel Politika**, Pavel Yayınları, İstanbul

OAKLEY Ann, MITCHELL Juliet (1991) **Kadın ve Eşitlik**, Pencere Yayınları, İstanbul

SANCAR Serpil, Akis Yasemin, Özakin Ülkü (2009) **“Türkiye’de Feminizm ve Kadın Hareketi”** Cogito, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Sayı:58

SAKTANBER Ayşe, KANDİYOTİ Deniz (2000) **“Türkiye’de Gündelik Hayat”** Kültür Fragmanları, Metis Yayınları, İstanbul

SAVRAN ACAR Gülnur (2004) **Beden Emek Tarih**, Kanat Kitap, İstanbul

SEYYAR Ali (1999) **Sosyal Siyaset Açısından Kadın ve Aile Politikaları**, Birey Yayıncılık, İstanbul

SEVİM Ayşe (2005) **Feminizm**, İnsan Yayınları, İstanbul

SCOTT W. Joan (2007) **Toplumsal Cinsiyet**, Agora Kitaplığı, İstanbul

SCHRODER Süheyla Kırca (2007) **Popüler Feminizm Türkiye ve Britanya’da Kadın Dergileri** Bağlam Yayınları, İstanbul

SCULLY Diana (1994) **Tecavüz Cinsel Şiddeti Anlamak**, Metis Yayınları, İstanbul

SELEK Pınar (2009) **Sürüne Sürüne Erkek Olmak**, İletişim Yayınları İstanbul

SOMERSAN Semra (2009) **“Bir İktidar Türü Olarak Araştırma Üzerine Düşünceler”** methodos: kuram ve yöntem kenarından, Anahtar Kitaplar, İstanbul

SOYSAL Nuray **“Bak Neler Başardın”**, 3 Ağustos 2006, http://www.tempodergisi.com.tr/toplum_politika/

TEKELİ Şirin (1988) **Kadınlar İçin**, Alan Yayıncılık, İstanbul

TEKELİ Şirin (1999) **Batı’daki Feminist Kuramlar ve 1980 Sonrası Türk Feminizmi**, İletişim Yayınları, İstanbul

TEKELİ Şirin **“Türkiye’de Feminizm’in Gelişmesinde Belirleyici Oldu”** 17 Eylül 2004, [http:// www. Turkforum.net](http://www.Turkforum.net)

TOKUROĞLU Belma (2004) **Özgürleşemeyen Kadın**, Odak Yayınevi, Ankara

TÜZEL Gökçe (2009) **“Kemalizm, Profesyonizm ve Ataerkil Tezahürler”** Toplum ve Bilim sayı:114

TUĞYAN Tümay (2006) **“Duygu Asena Söylenecek Sözü Vardı”** Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar, İstanbul, Sayı:3

WEBER Max (1996) **“Düşüncelerin Çıkarların Sosyolojisi”** Sosyoloji Yazıları, İletişim Yayınları, İstanbul

WEBER Max (1996) **“Ekonomiye Dayanan İktidar ve Toplumsal Düzen”** Sosyoloji Yazıları, İletişim Yayınları, İstanbul

YILDIRIM Ali, ŞİMŞEK Hasan (2008) **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara

YILDIZ Reyhan (2007) **Duygu Asena’ya Saygı, Gücünüzü Bilin!**, Erko Yayıncılık, İstanbul

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ayşe Merve Şayak

Doğum Yeri : Muğla

Doğum Yılı : 1986

Medeni Hali : Bekar

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 2001-2004 : Muğla Anadolu Lisesi

Lisans 2004-2008: Denizli Pamukkale Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Yabancı Dil : İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

2010 yılının Haziran ayında, Muğla'da bulunan Özbilim Dershanesi'nde rehber öğretmen olarak işe başladım. Tezimi teslim etme aşamasında ise dershanedeki işimi bırakıp akademik kariyere yönelmiş bulunmaktayım.